

ตำนานสมเด็จพระเจ้า

ลายพระหัตถ์

สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

และ

สมเด็จพระกรมพระยาจ่างวางบ้านนุกาฬ

(ภาค ๕)

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงวิชิตเนกนิย

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๕๘

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงวิจิตเนตินัย ณ เมรุวัด
มกุฏกษัตริยาราม กำหนดงานในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๘๗
นี้ นางวิจิตเนตินัย (ประมัย วิจิตเนตินัย) ผู้ภริยา ได้มาแจ้งความ
จำนงต่อหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง
ตำนานสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
กับสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองเชียงใหม่ เพื่อแจกเป็นของขวัญ กรม-
ศิลปากรมีความยินดี อนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

เรื่องตำนานสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าฟ้า กรมศิลปากรได้นำลงในหนังสือวารสาร
ศิลปากร ซึ่งเป็นวารสารที่เผยแพร่ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ อันเป็น
งานของกรมศิลปากร แต่ละกรมศิลปากรได้อนุญาตให้พิมพ์
หนังสือจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ ตลอดจนพิมพ์เป็นภาค ๆ ไป
รวมทั้งหมด ๑๗ ภาคด้วยกัน แต่ปรากฏว่าผู้พิมพ์อ่านกันแพร่หลาย
เพราะเต็มไปด้วยสาระสำคัญประโยชน์ กรมศิลปากรจึงยินยอมที่จะให้
ผู้พิมพ์ พิมพ์ภาคที่เคยพิมพ์ไปแล้วเป็นครั้งคราวโดยเฉพาะภาค ๕
แต่ละภาค ๖ ซึ่งฉบับพิมพ์เหลืออยู่น้อย

กรมศิลปากรขออนุโมทนาคุณศาสตราจารย์อนันต ปธาน ซึ่งนาง
วิจิตเนตินัยได้มาเชิญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่หลวงวิจิตเนตินัยผู้สามี และ
ได้ให้พิมพ์หนังสือแจกเป็นวิทยาทาน ขอคุณศัลยแพทย์ทรงปวงนพวงศ์
บันดาศให้หลวงวิจิตเนตินัย ผู้ชายชนม์ ประสบบสุขในสัมปรายภพจง
ทุกประการ เทอญ.

พ. อ.

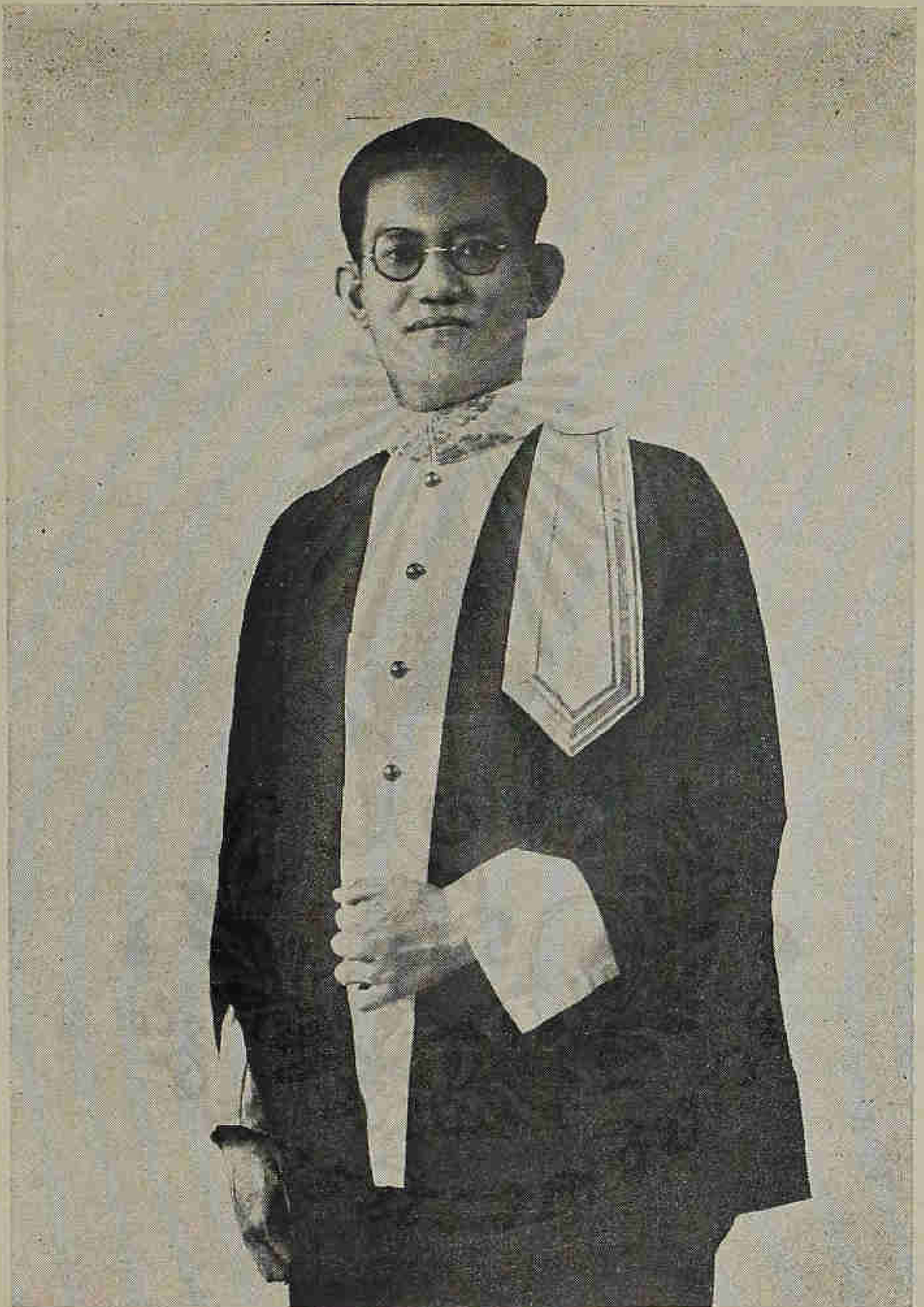

อธิบดีกรมศิลปากร

๒๒ มีนาคม ๒๔๘๗

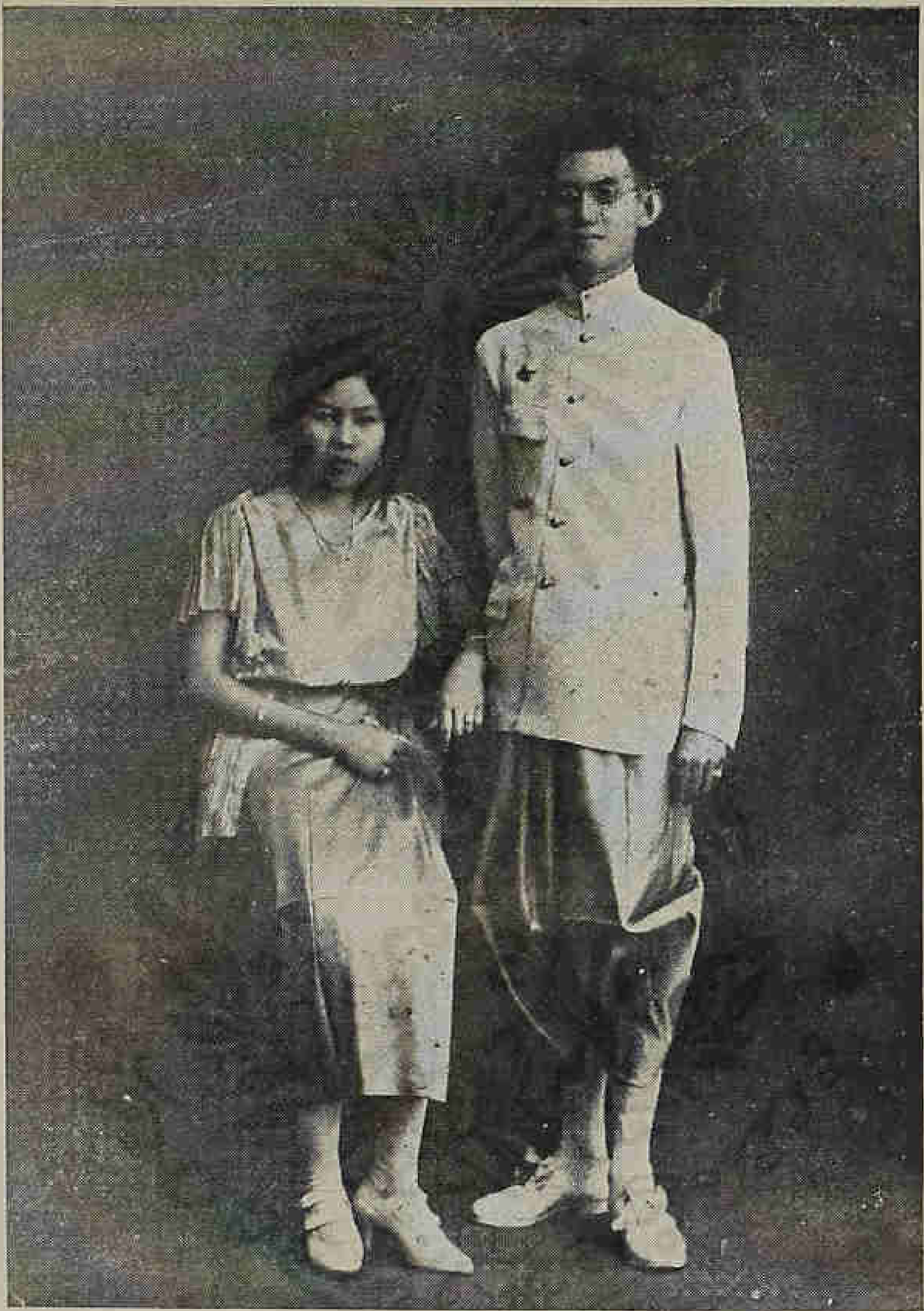
สารบัญ

๑	ประวัติ	ก
๒	หนังสือแต่งตั้งความเสียใจจากกษัตริย์เจ้าตากธนบุรี	ข
๓	หนังสือแต่งตั้งความเสียใจจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม	ง
๔	คำไว้อาลัยของพระยาตติยภักดีพร้อมประเทศ	จ
๕	คำไว้อาลัยของพระมุนเฑียรฆดมณฑาท	ช
๖	คำไว้อาลัยของหลวงเจ้าบุญเนติศาสตร์	ฉ
๗	คำไว้อาลัยของปลัดกระทรวงยุติธรรม	ญ
๘	คำไว้อาลัยของหลวงอรุณปริชาชนูปการ	ฎ
๘	คำไว้อาลัยของพระนนทประชา	ฏ
๑๐	คำไว้อาลัยของหลวงอาทรคดีราษฎร์	ฅ
๑๑	คำไว้อาลัยของหลวงพิชัยบัณฑิต	ฉ
๑๒	คำไว้อาลัยของหลวงประไพพิทยาคูณ	ช
๑๓	คำไว้อาลัยของหลวงสรยุทธอำนาจ	ค
๑๔	เรื่องดำด้นส้มเต่า	ด

หลวงวิจิตรเนติไญย

ชาติ ๒๖ มีนาคม ๒๔๔๒
มตะ ๑ มีนาคม ๒๔๕๗

หลวงวิจิตเนตน์ และ นางวิจิตเนตน์

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓

ประวัติ

หลวงวิเชตเนตนิยเบญจครนางเหรียญ และหลวงสัจมาจาวัฒนจินกจ
(อยู่ อ่องแสงคุณ) กำพร้ามารดาแต่เยาว์ สำเร็จการศึกษาจาก
โรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข ได้เข้าศึกษาต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำเร็จประโยคครูประถมสามัญแล้ว เริ่มเข้ารับราชการครั้งแรกเป็น
ครูอยู่ที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ และได้มาศึกษากฎหมายที่ ร. ว.
กฎหมายกระทรวงยุติธรรม สำเร็จรับปริญญาเนติบัณฑิตเมื่อ พ. ศ.
๒๔๖๕ ได้สนใจศึกษาด้วยตนเอง ในวิชาการศึกษา ไปอยู่เสมอตลอดมา
เป็นคนได้สมัครศึกษาที่ ร. ว. กฎหมายอเมริกันทางไปรษณีย์ (Ameri-
can Correspondence School of Law Chicago U.S.A.) ได้รับ Let-
ter of Proficiency เป็นคุณวุฒิ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๓ หลวงวิเชตเนตนิย
ไม่เคยตระหนักรื่องการศึกษาหาวิชาความรู้ แต่ขออบรมสั่งสอนวิชา
การให้แก่บุตรธิดาที่บ้าน ทั้งของตนเองและญาติมิตรตลอดมาความ
จนสิ้นอายุขัย

ขอคัดค้านครอบครัวได้เข้าพิธีสมรสกับนางสาธิตประมัย (น้อย) สังก
แสงเค็ม เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ. ศ. ๒๔๖๗ มีบุตรธิดาด้วยกันรวม

๕ คน คือ :-

๑. นายชาญมงคล วิเชตเนตนิย ช. ๒.

รับราชการเป็นครูพจนานุกรม

๒. นางสาวกัญญาภรณ์ วิเชตเนตนิย ช. ๒.

วิปราชการสังกัดกระทรวงเศรษฐการ

๓. นายจิเชียว วิชิตเนตน์ย ๕. ๒. น. ๒. ๓.

วิปราชการเป็นอยการ

๔. นายเพชรดี วิชิตเนตน์ย ๕. ๒. น. ๒. ๓.

ภนวยคณาม

๕. นางสำรณพรตน์ วิชิตเนตน์ย ๒. น.

วิปราชการเป็นครู สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

๖. นางสาววิสุทธ วิชิตเนตน์ย

๗. นายวิชัย วิชิตเนตน์ย

๘. เด็กหญิงทับทิม วิชิตเนตน์ย

๙. เด็กหญิงตองกมต วิชิตเนตน์ย

หตงงวิชิตเนตน์ย ได้ประกอบอาชีพเป็นกนายคณามอยุ่พทหนึ่ง

หตงจากได้เนตยบดเทตเตอ เตอเวมเขารบราชการ เป็นผูพพากษาคัด

พรราชอกษญา กระทรวงยุดชวรมเมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๗ ออกรบราชการเป็น

ผูพพากษาคางงหจค ครวงแรกทจงหจคสุโขทัยเมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๘ ย้าย

ไปประจำงหจคตาง ๆ เวอขมา ครวงสุดท้ายรบราชการเป็นผูพพากษา

หจคหน้าศาลงหจคพนทบุรี ได้เข้าประจำกระทรวงยุดชวรม เป็นผู

พพากษาคัดยุดชวรม เมื่อวันที่ ๓๖ มีนาคม ๒๔๗๕ ไม่เคยมีวันตา

หยุดราชการมารวมสิบปีเตอ ตราชจนมีสุตทายทเสยชจค กยงรักษา

ระดับการไปทำงานก่อน ๘.๐๐ น. เป็นปกติประจำวัน เริ่มนอนบ่วย

เมื่อนั้น ๒๓ กุมภาพันธ์ พ. ศ. ๒๔๘๘ ณ บ้านพักตั้ง ซอยแดง
 อุดม บางกระบี่ ไปอยู่โรงพยาบาล วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ ถึง
 แก่กรรมด้วยโรคเยื่อหูของทองอกเต็ม เมื่อเช้ามืดวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๘๘

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

- พ. ศ. ๒๔๗๔ เภยจมาภรณ์มงกุฎไทย
- พ. ศ. ๒๔๗๕ เหรียญดอองพระนคร
- พ. ศ. ๒๔๘๓ ศรียาภรณ์มงกุฎไทย
- พ. ศ. ๒๔๘๔ ศรียาภรณ์ช้างเผือก
- พ. ศ. ๒๔๘๕ เหรียญชงยราชการภายใน
- พ. ศ. ๒๔๘๖ เหรียญบรมราชาภิเศก
- พ. ศ. ๒๔๘๕ เหรียญจกรพรรดิมาตา

ศาลากลางจังหวัด

๒ มีนาคม ๒๕๕๘

เรียน นางประมัย วิจิตเนติชัย

ข้าราชการในศาลากลางจังหวัด ขอแสดงความยินดีเป็นอย่างยิ่ง
ในการที่ คุณหญิงวิจิตเนติชัย ผู้พิพากษาศาลากลางจังหวัด ได้ถึงแก่กรรม
ด้วยโรคเอดส์ของท้องอกแล้ว.

ขอแสดงความนับถือ

(ทตวงจำบุญเนติศาสตร์)

อธิบดีผู้พิพากษาศาลากลางจังหวัด

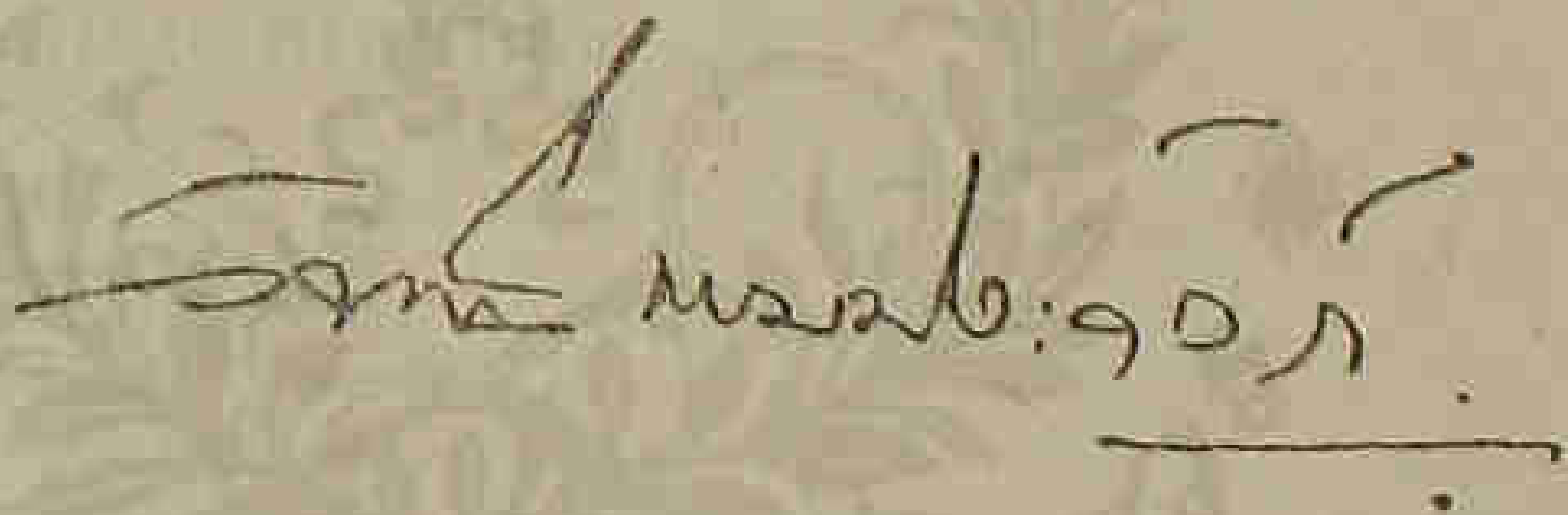
กระทรวงยุติธรรม

๕ มีนาคม ๒๕๕๘

เรียนนางประวีญ วิฑิตเนตน์

ได้ทราบข่าวด้วยความเสียใจว่า หลวงวิฑิตเนตน์ ผู้พิพากษา
ศาลอุทธรณ์ ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๘ ด้วยโรคเยื่อ
ปอดอักเสบอย่างเฉียบพลัน ซึ่งนำความวิปโยคมาสู่บรรดาญาติและมิตรสหาย
ที่สนิทคุ้นเคยต่อกัน จึงขอแสดงความเศร้าสลดใจมายังท่าน ณ ที่นี้ด้วย.

ขอแสดงความนับถือ

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม.

คำไว้อาลัย
ของ
พระยาลัดพลีธรรมประคัลภ์

ในโอกาสที่พระราชทานเพลิงศพคุณหลวงวิจิตต์เนติขันธ์ นางน้อย
วิจิตต์เนติขันธ์ ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยในการที่จะจดพิมพ์หนังสือ
เพื่อเป็นมรดกพดด้แจกจ่ายผู้มาในงานนี้ ข้าพเจ้าเห็นสมควรที่จะได้รวม
ในการรกรุด แต่เมื่อเป็นเกียรติคุณนางวิจิตต์เนติขันธ์ได้ให้ โอกาสแก่ข้าพเจ้า
ที่จะได้แสดงมิตรไมตรีสังเคราะห์ช่วยเหลือ ในหมู่เพื่อนข้าราชการศุลา-
การด้วยกัน เพราะข้าพเจ้าถือเอาเคยเป็นเพื่อนข้าราชการศุลาการร่วม
กับหลวงวิจิตต์เนติขันธ์เหมือนกัน ฉะนั้นจึงรับคำขอรองด้วยจดหมายชนิด
เกี่ยวกับข้อประวัติของหลวงวิจิตต์เนติขันธ์ มีเหตุการณ์อยู่ตอน
หนึ่งที่ข้าพเจ้าได้เข้าไปตรวจกิจการงานของหลวงวิจิตต์เนติขันธ์ คือเมื่อ
ราว พ. ค. ๒๔๘๓ รัชกาลที่๗ ข้าพเจ้าเป็นปลัดกระทรวง และหลวง
วิจิตต์เนติขันธ์เวลานั้นเป็นหัวหน้าผู้พพากษาคำสั่งหรือคบวรรมย์ ข้าพเจ้า
ไม่เคยรู้จักหลวงวิจิตต์เนติขันธ์มาก่อน แต่ได้ยินกิตติศัพท์มาก่อนแล้วว่า
เป็นคนขยันเอาใจใส่ต่อกิจการงานในหน้าที่มาก ไม่เฉพาะแต่ในด้านกา
พิจารณาพิพากษาเท่านั้น แม้ในด้านการปกครองดูแลบังคับบัญชา
เต็มย่นพนักงาน สถานที่ราชการของข้าต ตลอดจนอาณาบริเวณ

เช่นการปลูกต้นไม้ในบริเวณศาล ทำให้สถานที่ที่สะอาดร่มเย็นงดงาม
 เป็นสง่าผ่าเผย หตวงวิชิตเนตินัยก็ได้เอาใจใส่แต่จงใจให้มีการปลูกต้นไม้
 ใจ ตามปกติการปลูกต้นไม้ใหญ่ ๆ ให้มีความร่มเย็นเป็นที่พักอาศัยร่มเงา
 แก่ผู้มกจจรระเกวของกับศาลนั้น เป็นปัญหาว่าหน้าผู้พพากษาศาด
 จะต้องสนใจเอาใจใส่ถึงเพียงหรือไม่ แต่สำหรับหตวงวิชิตเนตินัยมิได้
 มีปัญหาสงสัยเลย คุณหตวงวิชิตเนตินัยเห็นว่าบริเวณศาลนั้นสมควร
 ที่จะได้รับความสนใจดูแลให้เป็นสถานที่อันเหมาะสมสมควรตามโอกาส
 และธรรมชาติจะอำนวย ยิ่งกว่านั้นโดยปกติตลอดภาคอีสานนี้ โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดบุรีรัมย์เมื่อ สมัยเดดตาที่ข้าพเจ้า ไปตรวจราชการ
 นั้นเป็นจังหวัดที่คนคานามาก ยิ่งการปลูกต้นไม้ใหญ่ ๆ แล้วยัง
 เกือบเป็นสิ่งที่แทบเหลือสงสัย แต่โดยอาศัยที่หตวงวิชิตเนตินัยได้
 ทำ ความคิด ต่อ สนิท สนมกตม เกิดยอกกับทางบ้าน เมืองไว้เป็น อย่างดี
 ต้นไม้ใหญ่ ๆ ที่ให้เงาร่มเย็นก็ได้ถูกปลูกลงโดยความช่วยเหลอรวม
 มือของฝ่ายบ้านเมือง คือผู้ตรวจราชการจังหวัดในเวลานั้น เมื่อหัวหน้า
 ผู้พพากษาศาดได้มองไปไกล และทำงานในคานนี้คิดถึงเพียงนี้ ไม่
 ต้องสงสัยงานในคานนี้เป็นหน้าที่ของตัวโดยเฉพาะจะไม่ได้รับความเอา
 ใจใส่เป็นนอย่างดี

หตวงวิชิตเนตินัยรับราชการในตำแหน่งผู้พพากษารวม ๓๐ ปี
 ตลอดเวลาทรับราชการ หตวงวิชิตเนตินัยเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง
 เป็นนอย่างยิ่ง ได้ดูแลกิจการในหน้าที่ของตัวโดยตลอด ประกอบด้วย

ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เคยมั่วหรือเจตนาทางพรอญเลย ส้มควรวัดผู้พพาภษา
 ทรงหลายถ้อยเป็นแบบอย่าง นอกจากนั้นในเขตอำนาจงาน หลวงวิชิตเนคินัย
 ยังใช้เวลาดังสอนอบรมบุตรและธิดาคอยตนเองทั้งในด้านวิชาการ และ
 ความประพฤติ ส่วนกิจของหลวงวิชิตเนคินัยก็มีความสนใจวิชาประ
 ติบัติเพิ่มเติมเสมอมา ตามที่ข้าพเจ้าได้ทราบ นับได้ว่าหลวงวิชิต
 เนคินัยนอกจากเป็นหัวหน้าผู้พพาภษาคำสั่งทศบาล ยังได้ปฏิบัติตนเป็น
 หัวหน้าครอบครัวที่ดี ทราซการศาสตร์ธรรมได้สั่งญาติผู้บุคคลเช่น
 หลวงวิชิตเนคินัย นี้ไปจึงนับได้ว่าได้สั่งญาติผู้พพาภษาที่แบบอย่าง
 ทศไปคนหนึ่ง อย่างไรก็ตามมรณกรรมนั้นไม่มี แต่ที่กล่าวมาจะหัก
 เตียงได้ หลวงวิชิตเนคินัยได้เจ็บป่วยมีอาการเหตอกความสำมารถของ
 แพทย์ และเหตุสุดตักถาดังความสำมารถของภริยา และญาติพี่น้อง
 ทรกจะเยยอชารักษา

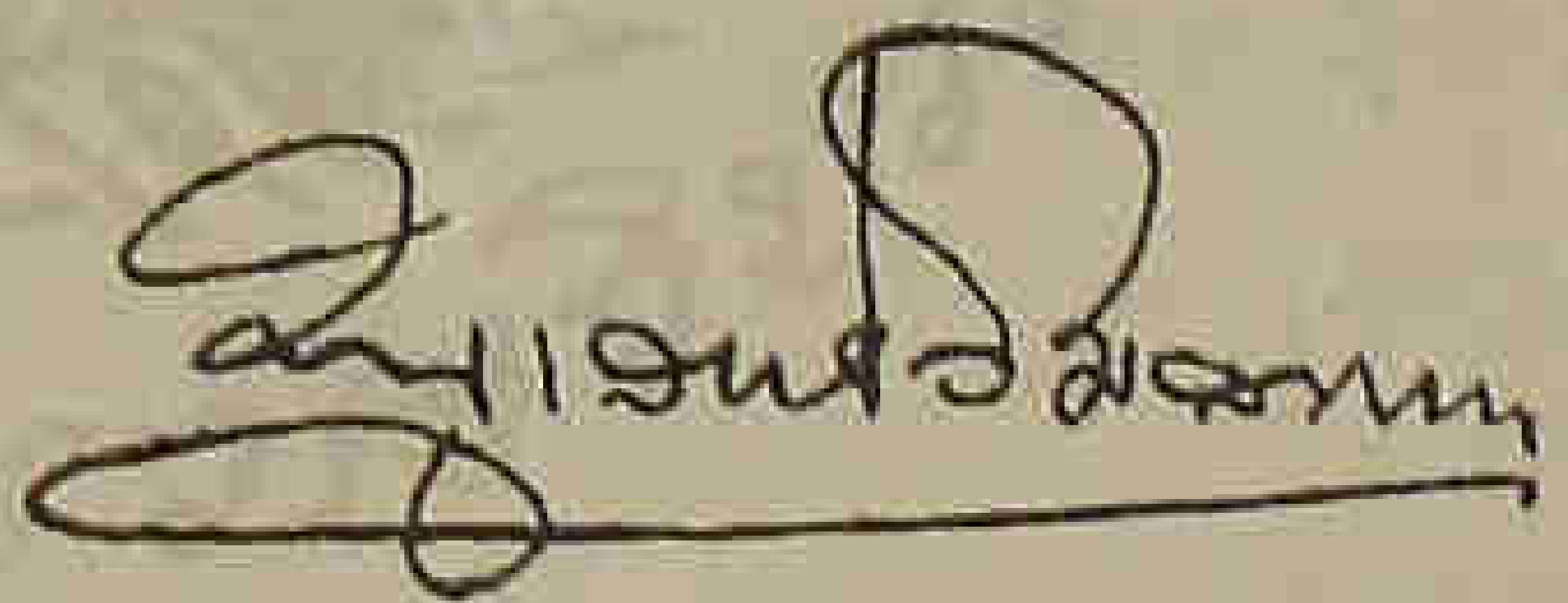
พวกเรายู่ห่างห่างได้แค่จะรำลึกถึง และดำววมใจคงจักดี
 อธิษฐานขอให้วิญญาณของคุณหลวงวิชิตเนคินัย ผู้ที่เมื่อยมชวดอยู่
 ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยดีอย่าง สัมบูรณ์จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ
 เทอญ.

(Handwritten signature)

(พระยาตักพัตถธรรมประคัตถ์)
 วันที่ ๓๒ เมษายน ๒๔๘๘

คำไว้อาลัย

เพื่อนผู้พิพากษาโดยมากรู้จักคุณหลวงวิชุดเนคินัย (ชิต วิชุดเนคินัย) และทราบดีว่า นอกจากเข้มแข็งในหน้าที่ราชการแล้วท่านยังเป็น
ผู้ทเอาใจใส่ต่อการศึกษาของบุตรศิษย์ยากที่ระหัดจวบ คุณหลวงวิชุด
เนคินัยได้มารับราชการร่วมกับชาวพม่าที่จังหวัดอุตรดิตถ์ ตั้งแต่เดือน ๑๗
มีนาคม ๒๔๘๕ จนกระทั่งลาไปรับราชการที่ศาลฎีกา เมื่อ
เดือน ๒๔ กันยายน ๒๔๘๖ แม่ชารัษฎะเจดาก่อนเดกน้อย ก็เป็นทประจักษ
แก่ข้าพเจ้าทำหน้าที่เป็นผู้ มอริษะออกคำสั่งคดีได้ และเข้มแข็งในการงาน
สู้รบกับทหารพม่า โดยได้ช่วยพิจารณาพิพากษาคดีของศาลอุตรดิตถ์
ให้สำเร็จไปมากมายแต่รวดเร็ว การที่ คุณหลวงวิชุดเนคินัยได้ถึง
แก่กรรมโดยปัจจุบันทันด่วนจึงเป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง และทำให้
ราชการตุลาการขาดคนเข้มแข็งและซื่อสัตย์สุจริตไปคนหนึ่ง ขอให้
ดวงวิญญาณของท่านจงประสบความเกษมสำราญในสัมปรายภพนั้น
เทอญ.

กาเวอาลัย

คุณหญิงจรัสพรพรรณ ในตำแหน่งผู้พิพากษา
อรรถคดี เมื่อมาดองดิบไปเช่นหม่อมแม่ที่อาลัยแก่เพื่อนผู้พิพากษา
คดีอรรถคดีด้วยกัน คุณหญิงจรัสพรพรรณได้กราบขอ
ความเรียบร้อยแต่ความอดกลั้น นับว่าราชการคดีอรรถคดีได้ขาด
กาตั้งดีไปเสียคนหนึ่ง.

ศรีพรพรรณ

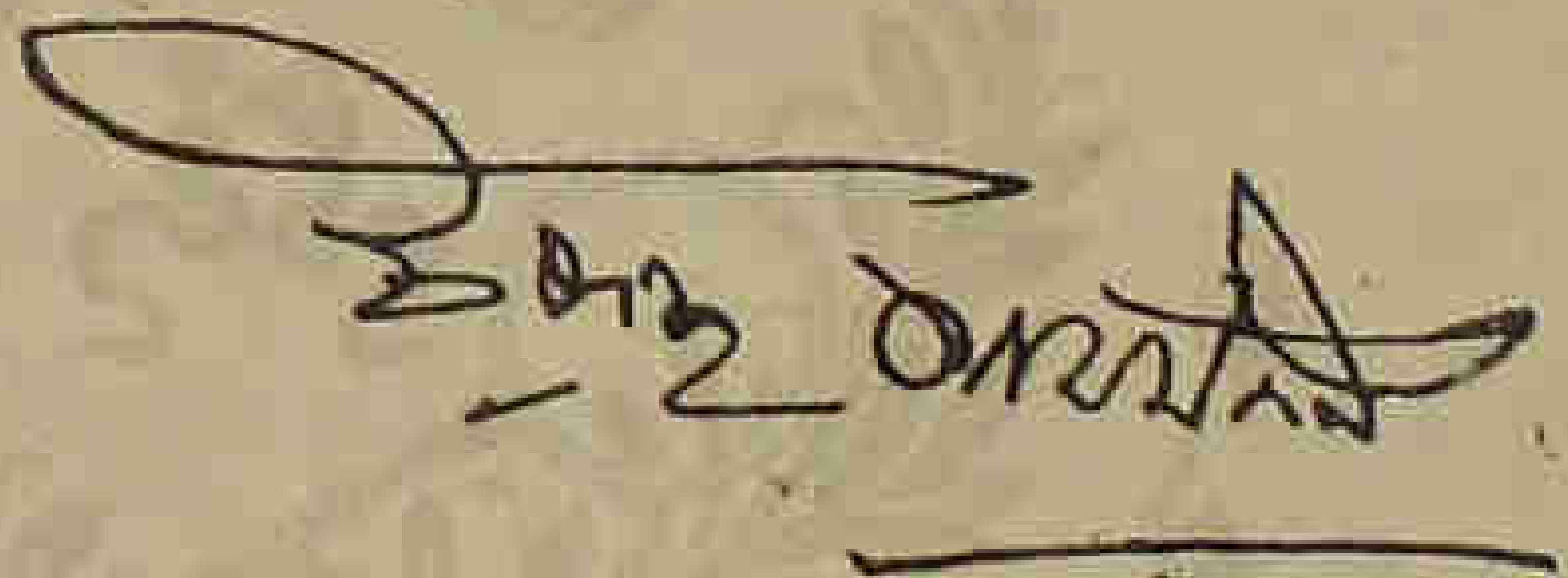
วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๗

คำไว้อาลัย

คุณหญิงวิจิตต์เนติขันธ์ เป็นคนดีการผู้ควรแก่การเคารพ ท่านได้
ดำรงตนมาแต่ด้วยดีแต่หนึ่งหนึ่ง ทั้งในปัจจุบันจนถึงอายุชยก็ดำรงไว้
ซึ่งศักดิ์ศรีของคณาการตลอดมา ท่านได้บำเพ็ญคุณให้เป็นคุณหลักฐาน
โดยเฉพาอย่างยิ่งในศักดิ์ศรีเกียรติยศชื่อเสียง เกียรติคุณบริบูรณ์ตลอด
ปราศจากการด่างพร้อย ข้าราชการกระทรวงยุติธรรมมีความเคารพ
เลื่อมใสในมรณกรรมของท่าน ที่ได้สั่งเสียทางขนิมตรแด่สหประชาชาติ
ที่เป็นแบบฉบับอันดีงามไปผู้หนึ่ง

เศษกุศลสมบัติใด ๆ ที่คุณหญิงวิจิตต์เนติขันธ์ ได้บำเพ็ญมาแต่
นั้น ขอกุศลสมบัตินั้นได้บรรพกาลตลอดให้ท่านประพบแต่ความดีสุขใน
ดัมปรายภาพนั้น เทอญ.

ปลัดกระทรวงยุติธรรม

วันที่ ๓๗ มีนาคม พ. ศ. ๒๕๑๗

คำไว้อาลัย

คุณหลวงวิจิตเนตินัย

คุณหลวงวิจิตเนตินัย กับข้าพเจ้าได้รู้จักกันเคยกันมาเป็นเวลา
กว่า ๓๐ ปี ได้เรียนกฎหมายด้วยกัน ระหว่างเรียนกฎหมายพวกเรา
๓-๔ คน นอกจากข้าพเจ้ากับคุณหลวงวิจิตเนตินัย แล้วอีกคือคุณหลวง
บวรพิษณุวรยาจัตรา (ต้นยศบวรพิษณุวรยาจัตรา) กับคุณหลวงสุนทร
นุยกกิจ (เล็ง ตบรวงศ์) ได้คูหนังสือร่วมกัน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
ความเห็นกันในวิชากฎหมายเกือบทุกอัน เราจึงมีความรักใคร่ชอบพอ
กันมาก เมื่อข้าพเจ้าทำการสมัครคุณหลวงทั้ง ๓ คนเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว
ครั้งเมื่อได้แยกไปรับราชการต่างจังหวัด ก็ได้ติดต่อกันอยู่เสมอ ใน
ขณะเรียนกฎหมายคุณหลวงวิจิตเนตินัยเป็นมุขขนิพนธ์แต่มีความ
ฉลาดเฉลียวตั้งแต่วัยเยาว์ชอบการอ่านคำพิพากษาศฎีกาเพื่อประกอบความคิด
ความเห็นคุณหลวงวิจิตเนตินัยจะอ้างโดยละเอียดตั้งแต่เทศคดีของคำ
พิพากษาศฎีกา ใครใจทัก ใครจำเลย เรื่องอะไร บางเรื่องยังอ้างไป
ถึงว่ากรรมกรศาลฎีกาคนใดเป็นผู้ตัดสินอีกด้วย แต่คุณหลวงวิจิต-
เนตินัยเป็นคนใจร้อน ตั้งใจการคดีรวดเร็ว การพูด กิริยาท่าทาง
รวดเร็วไปทางนั้น ตั้งใจการทำงานนั้น แม้ว่าข้าพเจ้าไม่เคยร่วม
ราชการกันเลย ก็เคยทราบข่าวทำงานเร็ว และประสงค์จะเร่งรัดงาน
ทั้งนี้ จากคำบอกเล่าของท่านผู้พิพากษาชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเล่าจากครั้ง

ที่ทำงานเป็นชาวหลวงยศิรรวมคุณหลวงวิชิตเนตินัย อยู่ได้บังคับบัญชา
 ท่าน เคยหนึ่งพิจารณาคดีร่วมกันเรื่องหนึ่ง ซึ่งเมื่ออุปอลตามคำให้
 การจำเลยจำเลยรับสารภาพ โจทก์จำเลยไม่สู้พยายาม คุณหลวง
 วิชิตเนตินัยได้ลงมาเขียนคำพิพากษาคดีนั้นทันที แต่เห็นว่าเขียนขอความ
 ยืดยาวมาก เขียนเสร็จก็อ่านคำพิพากษาให้โจทก์จำเลยฟัง ท่านผู้เต
 จาทำงานประหลาดใจที่เวลาอ่านคดีเหมือนจะนานกว่าเวลาเขียนซึ่งแจ้งตั้งว่า
 เขียนคำพิพากษานั้นได้เร็วเหลือเกิน แต่ระเพื่อนอัยการของข้าพเจ้าบาง
 คนซึ่งเคยร่วมราชการกับคุณหลวงวิชิตเนตินัยก็เคยเล่าว่า ในบางวัน
 ก่อนข้างเช้ามากก่อนเจด้าทำงาน ก่อนเจด้าขึ้นดื่บพยายาม คุณหลวงวิชิต
 เนตินัยให้คนมาตามไปศาลโดยแจ้งว่าทราบว่าพยายามมาแต่จ ให้อัยการ
 ไปดูเห็นคดีคดีหลวงวิชิตเนตินัยเป็นคนอ่อนโยน เป็นที่ขอบพอรักใคร่
 ของเพื่อนฝูงจึงเป็นเหตุแน่ใจว่าบรรดาท่านทูลูกหรือคนเคยกับคุณหลวง
 วิชิตเนตินัยยอมตองมีความอดทนเสียดายในการที่ศาลหลวงวิชิตเนตินัย
 ได้มาจากไปเสียเช่นนี้.

หลวงอรอดปริษาชนูปการ

๓๑ เมษายน ๒๔๘๗

คำไว้อาลัย

แก่

คุณหลวงวิจิตรเนตินิย

ข้าพเจ้าเพ่งรำลึกคุณหลวงวิจิตรเนตินิย เมื่อปดายเป็นเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ในคราวที่ข้าพเจ้าย้ายจากตำแหน่งผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ไปเป็นข้าหลวงยุติธรรมภาค ๓. ที่ศาลจังหวัดนครราชสีมา อันเป็นที่ ตงภาค ๓. ซึ่งขณะนั้นคุณหลวงวิจิตรเนตินิย รับราชการเป็นผู้พิพากษา ประจำศาลชั้นต้น จึงได้ร่วมรับราชการในศาลเดียวกัน แต่ขณะนั้น เวลามี ๒ ปีเศษ คุณหลวงวิจิตรเนตินิย จึงได้ย้ายจากศาลจังหวัดนคร ราชสีมา มาเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาล จังหวัดนนทบุรีใน พ.ศ. ๒๔๘๓ และข้าพเจ้าได้ย้ายจากข้าหลวงยุติธรรมภาค ๓ มาเป็นข้าหลวง ยุติธรรมภาค ๓ ซึ่งตั้งที่ทำการอยู่ที่ศาลแขวงพระนครใต้ จังหวัด พระนคร ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ ในปีเดียวกัน เป็นอันว่าคุณหลวงวิจิตรเนตินิย ได้ร่วมราชการอยู่ในภาคเดียวกันกับข้าพเจ้าอีกครั้งหนึ่ง จนปดายเป็น เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ข้าพเจ้าจึงย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา. ตลอดเวลาที่คุณหลวงวิจิตรเนตินิย ได้รับราชการร่วมศาลเดียวกัน กับข้าพเจ้า ณ ภาค ๓ ได้รักษาราชการแทนข้าพเจ้า ในเวลาที่ ข้าพเจ้ามีราชการไปยังศาลต่าง ๆ ในภาคนี้ มาโดยความเรียบร้อย และตลอดเวลาที่รับราชการในภาค ๓ ดั่งยกย่องมา.

คุณหลวงวิชิตเนคินัย เป็นผู้ทูลขอตั้งยศเจ้าพระยา
 อย่างเคร่งครัด ทำการงานรวดเร็ว หมั่นขยันเอาใจได้คือหน้าที่การงาน
 เป็นอย่างดี ในทางส่วนตัวก็เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อ
 เผื่อแผ่ แก่เพื่อนฝูงแต่มีวิรจกมกกันอย่างเหมาะสม ควรได้รับความ
 ชมเชย ได้พบปะเจ้าพระยาเมื่อครั้งสุดท้ายราว ๆ กลางเดือนกุมภาพันธ์
 พ.ศ. ๒๔๘๘ หลังจากนั้นมาเมื่อต้นเดือนมีนาคม ๒๔๘๘ ข้าพเจ้าได้
 เห็นข่าวในหนังสือพิมพ์รายงานว่า คุณหลวงวิชิตเนคินัย ได้ถึงแก่กรรม
 เสียแล้ว เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๔๘๘ ข้าพเจ้าใจหายแทบไม่เชื่อว่า
 เป็นความจริง เพราะเท่าที่เห็น คุณหลวงวิชิตเนคินัย เป็นผู้มั่งคั่ง
 สบบรรณใหญ่โตแข็งแรง ไม่น่าจะมีอายุสั้นเช่นนั้น จึงเป็นที่น่าเสียดาย
 ว่าราชการทูลขอตั้งยศมณฑลต่อราชการไปผู้หนึ่ง แต่เมื่อวัดถึงลง
 ถึงข้าราชการของเรา ย่อมต้องแก่เจ็บตาย ซึ่งทุกคนย่อมหนีไม่พ้น ไม่
 ช่างเร็วเท่านั้น ก็ตายลงตามปรีชาตักได้.

ในที่สุดข้าพเจ้าขอขอบคุณทูลเจ้าภาพเดชะขอ ให้ข้าพเจ้า เขียน
 คำไว้อาลัย แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วในงานพระราชทานเพลิงศพในครั้ง
 ข้าพเจ้าขออธิบายฐานให้คงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปแล้วจงอยู่ในสวรรค์
 แลขอให้ช่วยดลบันดาล ให้แก่ครอบครัวทุกคนของผู้ล่วงลับไปได้อยู่
 เบื้องหลัง จงอยู่เย็นเป็นสุข และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ.

นนทปรีชา

บุคคลผู้หาไถ่ยาก

เมื่อได้ทราบข่าวทางวิทยุ ภาคกลางวัน ประกาศเมื่อวัน ๑
มกราคม ๒๔๘๘ ว่า คุณหลวงจรตเนตน์ ได้ลงแก่กรรม กำหนด
รตนาศพนันนุณ โรงพยาบาล กระทำให้ชาวเจ้านงงแตรรู้สึกเศร้า
สลดใจในเมื่อทราบความตายของเพื่อน อันเกิดขึ้นโดยกะทันหัน ก่อน
เพียง ๒ วันยังได้พบนายชาญมงคล จิตเนตน์ ผู้พหุภาษาที่าดจังหวัด
กาฬสินธุ์ บุตรชายคุณหลวงจรตเนตน์ ก็เมื่อทราบความบังเอิญเจ็บแต่
อย่างไร เพื่อนผู้มกาดงกายทงแข็งแรงแตรกระปรี้กระเปร่า ได้รู้ความ
สังขเพราะความมรณเสียแล้ว คงเหลือเพื่อนผู้เจ้าวิชากฎหมาย
พ.ศ. ๒๔๖๕ รวมกันถึง ๓๓ คน ยังคงรับราชการในกระทรวงยุติธรรม
ขณะนเพียง ๓๐ คนเท่านั้น.

ชาวเจ้ารูกคุณหลวงจรตเนตน์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๓ กระทรวง
กฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมรวมกันมา ครัง
เรือนไม้ชนเคียวทาส์เหลือง อยู่ติดกเนตน์ที่ตยส์ภาปัจจุบัน ซึ่ง
เรือนนั้นใคร่แตรปลุกส์วางเบนวนขายอาหารขณะน คุณหลวงจรต-
เนตน์เป็นเลี่ยมเนตน์ที่ตยส์ภา ชาวเจ้าเบเนเลี่ยมนส์าดแพ่งอยู่ใกล้
กัน จึงพบประคั้นเคยกนทงขณะนโรงเรียนกฎหมายแตรรับราชการเลี่ยมน
ทงยังได้สอบได้วิชากฎหมายภาค ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ แตรภาค ๒ ในปี
พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้พร้อมกัน เขามกหัดเป็นผู้พหุภาษาฝึกหัดในปี พ.ศ.

๒๕๖๗ และได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พพากษาในปี พ.ศ. ๒๕๖๘ พร้อมกันออก
 ด้วย คณออกรับราชการเป็นผู้พพากษาต่างจังหวัดในชั้นแรก ต่าง
 แยกย้ายกันไปคนละจังหวัด ห่างไกลกัน คุณหญิงวิจิตเนตินัยไปอยู่
 จังหวัดสุโขทัย ข้าพเจ้าไปอยู่จังหวัดนครราชสีมา แต่คงติดต่อกันบ้าง
 คราวกันเล่มต่อมา ครั้น พ.ศ. ๒๕๗๐ คุณหญิงวิจิตเนตินัยเป็นผู้
พพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดกำแพงเพชร ข้าพเจ้าเป็นผู้พพากษาหัวหน้า
 ศาลจังหวัดมหาสารคาม จึงได้อยู่ใกล้เคียงเขตจังหวัดติดต่อกันได้พบปะ
 กัน และ พ.ศ. ๒๕๗๐ คุณหญิงวิจิตเนตินัยย้ายไปจังหวัดบุรีรัมย์
ข้าพเจ้าก็ไปอยู่จังหวัดสุรินทร์ เขตจังหวัดติดต่อกันอีก ในครั้งสุดท้าย
 ได้มาร่วมกันที่ศาลอุทธรณ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๘๕ และได้รับมอบหมาย
 อาหารกลางวันเป็นประจำ จนข้าพเจ้าย้ายไปจังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้
 เพื่อแสดงว่าข้าพเจ้ามีโอกาสได้ทราบอุปนิสัยใจคอและความเป็นอยู่ของ
คุณหญิงวิจิตเนตินัยได้อย่างแท้จริง.

คุณหญิงวิจิตเนตินัย เป็นบุคคลที่หาได้ยาก สังคมขอทูลถว
 ข้างกัน เพื่อนฝูงญาติมิตรผู้รักกันเคย ยอมรับและ**รับ**รองความคำ
 กตเวทนี เพราะ**ความ**ธรรมดาบุคคลโดยทั่วไป ที่จะตั้งตนวางตนใน**ความ**
 เป็นอยู่ของตนอย่าง ซึ่งมีแต่**ความ**ดีทุก ๆ อย่างนั้นหาได้ยาก แต่
 เฉพาะคุณหญิงวิจิตเนตินัยแล้ว ใน**ความ**ประพฤติและในทางปฏิบัติ
 กตเวทนีไม่เพียง**ประพฤติ**แต่ปฏิบัติในสิ่งใดที่**ว่า**กันว่า ไม่ควร**ประพฤติ**
 ไม่ควรปฏิบัติ ไม่เคยเห็นการพระนั้น**กตเวทนี**จิต ไม่เสงสุราเมรัย แม้

บุหกรักไม่สู้บ ไม่เคยประพฤตินอกใจในคู่ครอง เป็นอันว่าไม่เคยแตรต้อง
 หญิงอื่นใดเลยในชีวิต ส่วนในการปฏิบัติราชการก็มีความตั้งใจดี มุ่ง
 ถึงผลด้วยเจตนาตัวอย่างยิ่งยวด และสิ่งทศกรเทษตพุดอย่างยิ่งก็ยอม
 ความซอส์คยส์จรวิตในหน้ากตุตการวออย่างชาวดีระอาด ซึ่งนอกจากที่
 คนเองจะประพฤคิแตรปฏิบัตแตร ยังได้กอดชนผู้อยู่ในบังคับบัญชา
 ประพฤคิตามด้วย ทั้งยังพวาชแตรแนะนำแตรให้บุคคลอื่นกาดหน้า
 มีเส่มียนศำตทเคยอยู่รวม ได้เคยถูกบังคับกวดชนให้ศึกษาวิชา
 กฎหมายจนเรียนดีแล้ว และได้เข้ารับราชการเป็นผู้พพากษาอยู่ขณะ
 มีถึง ๒ คน ซึ่งพูดได้ว่าเพราะเหตุองจชีวิตเนติณัยแท้ ๆ ที่ได้มีโอกาศ
 ถึงเช่นนน.

บุคคลผู้ไม่ถูกตำหนิ ย่อมไม่มีในใตกลันใดคุณเหตุองจชีวิตเนติณัย
 ย่อมถูกตำหนิอยู่ด้วยฉนนัน แต่คุณเหตุองจชีวิตเนติณัยที่มีดังนตำหนิ
 เบนการปตาดทงวามอนทวาล สุกตำหนิเพราะการกระทำทงเจตนาแตร
 ความคเบนทตง กอตงอยู่ในความตออย่างตงเคเรยค ไม่ยอมให้หยอน
 ผอนฉนในกรณใด ๆ ฉรนนบางเวดบางโอกาสจึงไม่เบนทชอบอาธมฉน
 ผูอนอยู่บาง เช่นในการนคหมาย คุณเหตุองจชีวิตเนติณัยเป็นผู้ตรงคอ
 เจดล หากไม่เบนไปตามนคแตร ฉนไม่ถูกใจ แตรอาจไม่รอชยู่
 เพราะฉิตนคฉนคชย ทั้งบางโอกาสก็รับราชการอยู่ต่างจงหงด ผู้ใด
 ประพฤคิตนไม่ชอบ เช่น เสพสุรามีนเมาเอระหรือเตนการพชนหรือ
 ประพฤคิตนไม่เบนธรรมไม่สุจรวิตแตร เป็นอันว่าคุณเหตุองจชีวิตเนติณัย

เกลียดกันถึงไม่ยอมร่วมมัลมาคมด้วย.

จะด้วยเหตุใดก็ไม่ได้ซักถามได้ เมื่อระหว่างรับประทานอาหาร
กลางวันด้วยกัน คุณหลวงวิชุดเนตินัยได้เคยปรารภอยู่บ่อย ๆ ว่า
เมื่อนั้นเมื่อนั้นจะหมดอายุชย คือจะตาย ยังได้หวังเราดอเด้นจ้าววันตาย
ดีจริง เพราะไม่เอาใจใส่เลยจำไม่ได้ ว่าทำไมบอกกำหนดตายได้จะเป็น
บ่ไหน แต่จำได้เถา ๆ ว่าไม่ใช่ชอกชานนัท ซึ่งแต่จูปบับบักเสยตาย
เอาจริง ๆ.

คุณหลวงวิชุดเนตินัย ผู้บาเพญคนคงอยู่ในความดี ได้บรรล
จุดหมายปลายทางซึ่งทุกคนต้องประสงค์ ได้รับความสำเร็จเพราะ
ความมรณแต่ด ซึ่งในระหว่างมีชีวิตอยู่ ในส่วนอื่นจะเป็นอย่างไรก็
ตาม แต่ในความซอส์คยส์จวิตในหน้าที่ของท่านผู้ได้ปฏิบัติแล้วด้วย
ความสมบูรณ์ จึงเป็นทนายเสยตายที่ไต่เสยตุลาการผู้มั่นคงในคติธรรม
ส่วนสำคัญที่สุดในหน้าที่นี้ และหวังในคุณธรรมว่าคงจะได้ส่งผลให้ได้
ประสงค์ในสัมปรายภพนั้นเถิด.

หลวงอาทวคตวิธานกูร์

คำไว้อาลัย

เนื่องจากคุณเปรมชัย ภริยาของคุณหญิงจิตเพ็ญเห็นว่าคุณเคย
เป็นเพื่อนเก่าแก่ของคุณหญิง จึงขอให้ผมได้เป็นคนหนึ่งเขียน
คำไว้อาลัยให้คุณหญิง ในการที่ท่านต้องจากไปไม่มจนกลับครองน ผม
รู้สึกว่าเป็นเกียรติที่ได้สนองรับด้วยศรัทธาเต็มใจ.

ผมได้รู้จักกับคุณหญิงเป็นครั้งแรกเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๖๒ คือ
ผมได้ย้ายมารับราชการเป็นครูโรงเรียนเทพศิรินทร์ ซึ่งคุณหญิงรับ
ราชการเป็นครูอยู่ก่อนแล้ว เราทั้งสองมีนิสัยใจคอถูกกันมาก เนื่อง
จากอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปีด้วยกัน, แต่คุณหญิงก็สนใจในวิชาการมาก
รูปร่าง ๆ ผมได้ชักชวนให้คุณหญิงเรียนกฎหมาย โดยให้เหตุผลว่า
เป็นครูมีรายได้น้อย คุณหญิงว่าตั้งใจจะเรียนกฎหมายอยู่แล้ว ใน
ต้นปี ๒๕๖๓ คุณหญิงและผมก็ชวนกันลาออกจากครูพร้อมกัน ใน
การศึกษาด้านกฎหมายรู้สึกว่าคุณหญิงมีความตั้งใจและความพยายาม
อย่างเข้มแข็ง เวลาสอบได้คุณหญิงสามารถสอบได้วิชาแพกษาฎีกา
และข้อใจทักจำได้เป็นอย่างดี ซึ่งเวลาเรียนเพียง ๒ ปีเศษ คุณ
หญิงสอบได้กฎหมายได้แบบเนียบขนาด.

ก่อนที่คุณหญิงและผมสอบกฎหมายได้ ๓ ปี คุณหญิงพร้อม
ทั้งคุณหญิงดรุณรัตน์ และผมยังเอ็นดูได้เป็นทนายความร่วม
สำนักงานเดียวกันนอกเป็นเวลา ๓ ปีเศษ แล้วจึงได้เข้ารับราชการ
ผูกพันผูกพันในสมัยเดียวกัน ในการเป็นทนายความคุณหญิงเป็น

วิจิตรนิพนธ์

คุณหลวงวิจิตรนิพนธ์ (วิจิตร วิจิตรนิพนธ์) (เดิมใช้ ชิต ช่าง
แต่งคุณ) เป็นเพื่อนเรียนวิชากฎหมายและสอบได้ได้เป็นเนติบัณฑิต
มีเคยจกกับข้าพเจ้าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ เมื่อทางเขารับราชการแต่งก
แยกย้ายกันไปรับราชการในจังหวัดต่าง ๆ เป็นเวลา ๒๐ ปีเศษ เพิ่ง
มาจรมรับราชการที่ศาลอุทธรณ์ใหม่เคยจกกันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕.

ระหว่างคุณหลวงวิจิตรนิพนธ์รับราชการที่ศาลอุทธรณ์ คุณ
หลวงวิจิตรนิพนธ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยวิริยอุตสาหะอันเข้มแข็ง
ตลอดมา ทรงใจซึ่งเกียรติคุณแห่งตุลาการเป็นอย่างดี การจากไป
ของคุณหลวงวิจิตรนิพนธ์จึงเรียกได้ว่าเป็นการจากไปพร้อมด้วยความดี
งามด้วยพระพุทธรูปหนึ่งคือ “ สุกโต ผู้ไปดี ” ซึ่งเป็นศรีของวงศ์
ตระกูลตลอดกาลนาน.

รูป ชิริ มจจัน รูปของสัตว์ทั้งหลายย่อมเสื่อมสิ้นไป
นามโคตุดิ นชิริติ แต่ชื่อและสกุลหาเสื่อมสิ้นไปตามไม่.

ประไพพิทยาคุณ

๒๒ มีนาคม ๒๔๘๗

คำไว้อาลัย

เมื่อจวนถึงกำหนดอันพระราชทานเพลิงศพคุณหลวงวิจิตรเนติพิสัย บังเอิญคุณนายประมัยภรรยาของคุณหลวงฯ ท่านนึกถึงเพื่อนฝูงเก่าแก่ของคุณหลวงฯ ว่าเพื่อนฝูงเก่าแก่ที่สนิทบางคน น่าจะได้ระบายคำไว้อาลัยเป็นสายตักษณอักษรให้ปรากฏในหนังสือซึ่งจะพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหลวงวิจิตรเนติพิสัย ตามত্রกของท่านด้วย.

ข้าพเจ้าเป็นเพื่อนทงเก่าแก่แก่ของท่านผู้วายชนม์และได้รับโอกาสให้ระบายคำไว้อาลัยดังกล่าวโดยผู้หนึ่ง จึงเป็นทชახชงยนิคในคจวมกรุณาชองคุณนายประมัยฯ อย่างยิ่ง.

คุณหลวงวิจิตรฯ กับข้าพเจ้าเป็นเพื่อนกันมากกว่า ๓๐ ปี เคยอยู่สำนักงานทนายความเดียวกันมา เมื่อสอบกฎหมายก็สอบได้เป็นเนติบัณฑิตในศกเดียวกัน ถูกเรียกเข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรมก็ถูกเรียกในศกเดียวกัน แต่ข้าพเจ้าจลาศนานน้อยกว่าท่าน จึงถูกเรียกเข้ารับราชการที่หลวงท่านหนึ่งเดือน ต่อแต่พ้นมาอันดับอาวุโสทางรับราชการ (หากใช้คำจำกัดการรับราชการทนน่าจะเหมาะสม) ข้าพเจ้าก็อยู่ในลำดับรองถัดจากคุณหลวงวิจิตรฯ ลำดับเดียวเรื่อยมาจนท่านถึงแก่มรณกรรม.

คงแต่รู้จักกันมา ข้าพเจ้าอคชมเซยไม่ได้ว่าคุณหลวงวิจิตรฯ เป็นผู้มีกจวมอดุคสำหรับจริยธรรมาพ ขยhnชนแข่งในการงานมาก ความรูกค ทำอะไรก็รวดเร็วองใจ เขียนหนังสือก็เร็ว อ่านก็เร็ว พูดก็เร็ว

เดินก็เร็ว ก็นั่งก็เร็ว และยังมีอะไร ๆ เร็วอีกหลายอย่าง ก่อนที่คุณ
 หลวงมาเป็นอุปพากษา เราเคยเที่ยวด้วยกันกันด้วยกัน ดันที่สนมกัน
 มากดูจนอง แต่เมื่อเป็นอุปพากษาดด้วยกัน เราจึงจำเป็นต้องแยกย้าย
 กันไปตามจังหวัดที่ทางราชการส่งไป กตัญญูมาอยู่ศาลอุทธรณ์ด้วยกัน
 ได้ไม่นานเท่าไรนัก คุณหลวงวิจิต ๑ ก็หนีจากไปอย่างไม่มีวันจะได้
 พบปรกนอีก อันยังความวิปโยคอาลัยแก่เพื่อนฝูงที่สนิทสนมกัน.

แม้เราจะทราบกันอยู่ว่า เราย่อมต้องพลัดพรากจากกันในคราว
 หนึ่งก็ตาม แต่การจากไปของคุณหลวงวิจิต ๑ เป็นการจากไปอย่าง
 หืด ๆ รวดเร็วเหลือเกิน คุณหลวงเป็นคนที่รูปร่างสมบูรณ์แข็งแรง
 ไม่เคยปรากฏการเจ็บป่วยถึงล้มหมอนนอนเสื่อ แต่พอคุณหลวง ๑
 ลาป่วยเพียง ๘ วัน ใบตลบระบบหนักก็กลายเป็นใบดาใบสุดท้ายไป โดย
 คุณหลวง ๑ มิได้หายป่วยกลับมารับราชการอีกเลย คุณหลวง ๑ จาก
 ไปแล้ว ไปยังสุคติภพแล้ว ทั้งเพื่อนฝูงให้ระทมอยู่ในความคิดถึง
 ความอาลัย และต่อสู้กับความระทมทุกข์ในยุคลิ่งพุทธกาลต่อไป.

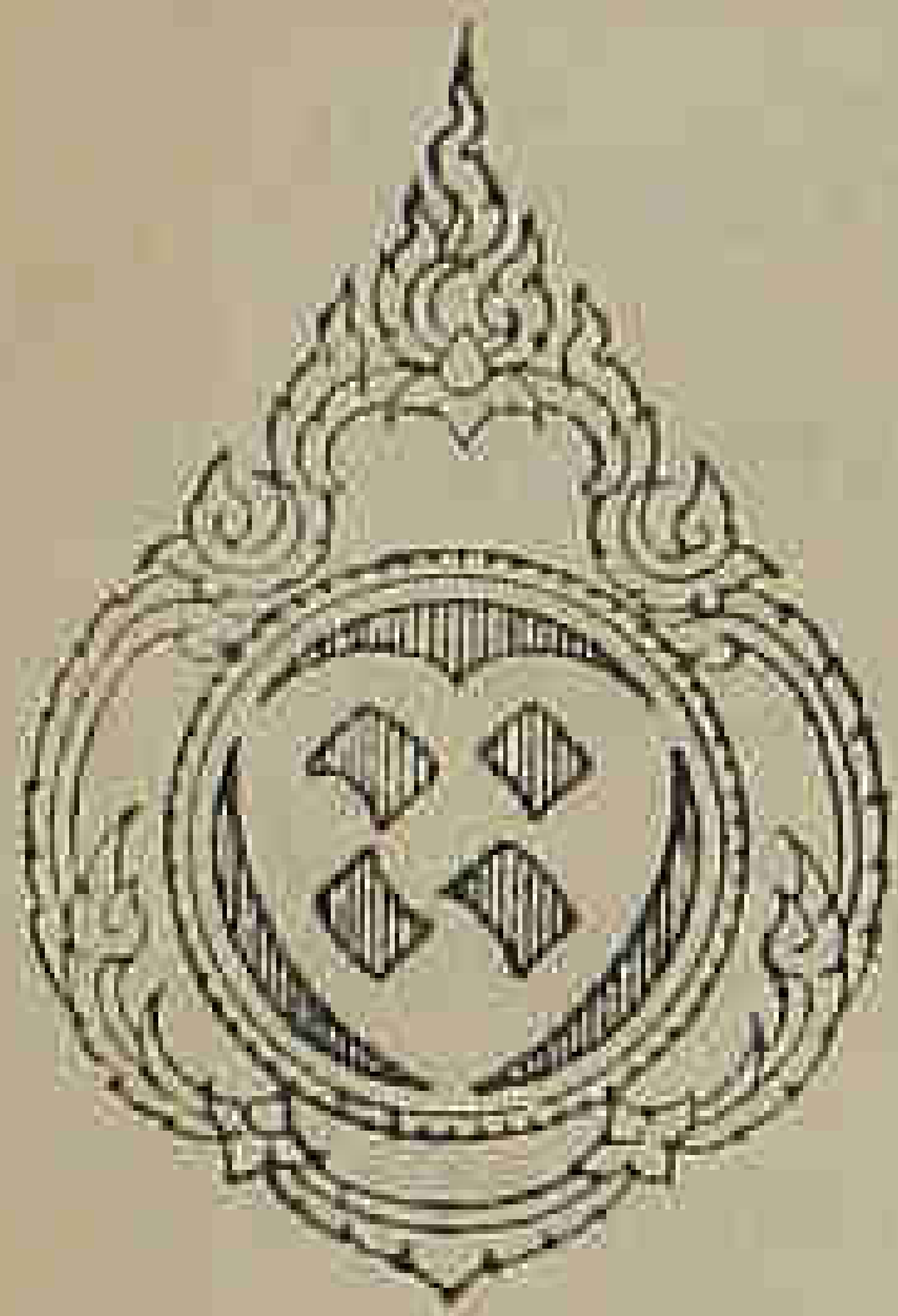
คุณหลวงวิจิตเนติขันธ์ ในสำเนาของข้าพเจ้า อะไร ๆ ก็อยู่
 โน้นนั่นน่าสรรเสริญ แต่ฉาดฉานในทางราชการนี้ดี พุดยากเหลือเกิน
 ทั้งคุณหลวงทั้งข้าพเจ้าตกที่นั่งอนตายนั่น เหมือนเกวียนซึ่งลากเชม
 กันอยู่ในชนบท มิได้เหมือนพาหนะยานยนต์ที่ไต่กันในเมือง ๑ และ
 หักเมืองใหญ่ ๆ เสียเลย.

บัดฉาดฉานในทางรับราชการ มิต้องพุดต่อไปแล้วสำหรับคุณ

ตลอดชีวิตเขตนัยปัยมิตรของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอให้อิทธิพลของ
คุณเสด็จฯ ส่งสงบอยู่ในความสุข คงได้รับสิ่งอนุเคราะห์ที่คุณพลย
และบุตรธิดามีตราหยา ปรารถนาแต่จันแต่อยู่ที่ไปให้ตลอดกาลเทอญ.

จากหลวงสุวรรณอำนวย

สารนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช

บ้านชนนิกามอน บ้าง

วันที่ ๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๘

ทุก สมเด็จพระสังฆราช

ตั้งแต่ท่านเสด็จไปจากสังฆสภาแล้ว หม่อมฉันไม่ได้คำต่าจะได้
รับตายพระหัตถ์ก่อนเสด็จไปถึงหัวหมื่นใหม่ปีศาหะแรกขอเดือนกรกฎาคม
มาได้รับตายพระหัตถ์ซึ่งปรารถนามาจากสุราษฎร์ธานีแต่ประหลาดใจแฉะ
ก็ใจทง ๒ สถานที่ หม่อมฉันไม่ได้ไปเมืองสุราษฎร์ธานีที่บ้านคอกน้ำ
บมาแล้ว แต่หนักจำได้อยู่บางจำแห่งอันตอเขยศึกเขาตงต่างปากกับ
บ้านคอกน้ำ แต่เรือนขานต์คานต์จะเบบอย่างไรหม่อมฉันไม่เห็นเมื่อ
เขาสร้างแล้ว

เรื่องตำนานเมืองสุราษฎร์ธานี หม่อมฉันพอจะทูลให้ทรงทราบ
ได้ตามพระประสงค์ เดิมมีเมืองท่าทองเป็นเมืองชนของเมืองนครศรี-
ธรรมราช ตั้งอยู่ริมทะเลในอำเภอบ้านดอนนอกเกาะปราบออกมา หม่อมฉัน
ไม่เคยไปดูเคยแต่แต่เห็นเรือน เขาชให้ดูว่าบ้านท่าทองอยู่ตรง นั้นแฉะ

เมื่อทำทางรถไฟจึงกระทางผ่านท่าข้าม ทั่วยศระดงกแก่การท่าสำรพาม
ข้ามแม่น้ำหลวง

จะพูดต่อไปถึงจินตณยเรื่องรอยพระพุทชบาทของกรมหมื่นพิทยาท
ตงกรณททาทนตรัสมา ในดายพระหคถ หม่อมฉนไม่ทวบจำกรมทพยเชอ
ได้หคทมาจากไหน แต่หม่อมฉนเห็นฉาเชอทงหคทเดิมเล้ย หคทเดิมนน
คือพระพุทชของคเคททรงอนุญาตเจดยสถานไว้ ๕ แห่ง คือ ที่ประสูติ
ทตรัสรู้ ที่ประทานปฐมเทศนา และที่เสด็จปรินิพพาน (พระชาตุเจดย
หาได้ทรงอนุญาตไม่) เมื่อพระพุทชของคเขาพระนิพพานแล้ว พุทชส์วอก
บุชราแต่กเจดยสถานทง ๕ แห่ง เพราะฉนพระชาตุเจดยทแบ่งแจกไป
กือพระสถูปประดิษฐานไว้ ณ ที่ต่าง ๆ ๘ แห่ง จึงทรคโทรมถึงสำปัฐญ
ไปบ้าง มาจนถึงพระเจ้าอโศกมหาราชจึงไปเทียบคันทหา รวบรวมเอา
พระพุทชส์รัชชามาแจกจ่ายให้ไปเทียบทำพระสถูปประดิษฐานไว้ ณ ที่
ต่าง ๆ พระชาตุเจดยเบนของเกคนบถอกนชนภายหคทพระบริโภคเจดย
ทง ๕ แห่งทกต่างมาซางคัน รูปเครื่องหมายในพระพุทชส์วอกเกิดฉน
ที่บริโภคเจดยก่อน ต้องเกิดมีทง ๕ แห่ง ที่ไหนจะเค้นที่ประสูติ รูป
เครื่องหมายปางประสูติฉนเค้นทำเป็นคอกบถกบรอยพระบาท มีปรากฉ
อยู่ในดายจำหคททพระสถูปเจดย ก็ถูกตามฉิเควระที่ในหนังสือปฐม
ศัมโพธิ์ว่าพระโพธิ์ศคัยนเปดงอุทาน “อคโกลหมสุมิ โลกสฺส” บน
คอกบถเค้นแรกประสูติ รอยพระบาทก็หมายคตามฉาเมื่อทรงพระ
ดำเนินไป ๘ ก้าว บนแผ่นทองที่ท้าวมหาพรหมเอามารองรับเค้นแรก

ประวัติ หม่อมฉันเห็นว่ามุดเต็มของรูปรอยพระบาทจะเกิดขึ้นตั้งกตาว
มา ภายหลังจากมาศกภาพกันเป็นอย่างอื่น

ระเบียบแต่ตั้งเคารพของพระภิกษุ ที่ตั้งเต็มพระมหาสมณ ๆ แต่คง
อธิบายแต่ตรงแนะนำหม่อมฉันพิจารณาตามลำดับจากแสดง
การณคนเร่ถึงประทักษิณา เห็นงามทั้งภคกรรมและภควัต ทัคกรรม
นั้น คือทรงพิจารณาภริยาแสดงความเคารพแก่โบราณเอามาเทียบใช้
ในสมัยปัจจุบัน ทัควัตคนน ทัควัตอนันต์ในการที่พระมหากายสูงพระรษา
ถวายนั่งคมพระองค์ ถ้าห้ามอย่าให้ถวายนั่งคมตักถว

ในจดหมายฉบับหม่อมฉันจะทูลบรรเลงคัดอนหนึ่ง สำหรับทรง
พิจารณา คือถ้าตั้งระเบียบจัดท้องกในการปกครอง หม่อมฉัน
พิจารณาจัดปกครองของไทย แต่เดิมเห็นจะกำหนดเขตเป็น ๓ ชั้นโดย
ลำดับกันเรียกว่า เมืองบ้านช่อง (ที่เขามาใช้เรียกว่า "บ้านช่อง")
คฤหาเรียกว่าอำเภอหรือตำบลเป็นของเขมร ไทยรับใช้ที่อภายหลัง
อธิบายของเขตต่าง ๆ ที่ดูตมาเห็นจะกำหนดดังต่อไปนี้ คือ

- ช่อง เป็นที่คนแรกไปตั้งรวมรวมกันอยู่ ยังไม่เป็นที่คนแล่น
- บ้าน เป็นที่ซึ่งคนไปตั้งบ้านเรือนอยู่ประจำเป็นที่คนแล่นแล้ว แต่

ราษฎรปกครองกันเอง

- เมือง รวมทัคทายบ้านมั่วรูบาดและโรงศาลปกครอง
- เมืองยังกำหนดต่างกันเป็น ๓ ชั้น คือเมืองชน (หรือเมืองออก)

หัวเมือง และเมืองหลวง

พิเคราะห์คำที่เรียกเมืองชนแต่เมืองออกนั้น หมายความว่า
 เดียวกัน เช่นใช้คำทั้ง ๒ นั้นเรียกตะวันออกชนแต่ตะวันออก หมายความว่า
 ชนใหม่ เมื่อผู้ปกครองประเทศใดให้จัดตั้งหมู่บ้านใดเป็นเมือง หรือ
 มีฉนวนเมื่อไปตั้งใดเมืองใด หรือมีเมืองใดมาขอโอนน้อยยอมอยู่ใต
 บังคับ ก็เรียกเมืองเหล่านี้ว่าเมืองชนหรือเมืองออก เพราะเพิ่มชนใหม่
 ทำนองเดียวกัน หัวเมืองนครศรีธรรมราชเมืองชมน้อยในอาณาเขต
 เมืองหาดงนนเป็นทศทิศของพระวชิราวุธผู้ปกครองประเทศ
 หม่อมฉันทกตเห็นดังนี้

หม่อมฉันทกตหวังใจว่าท่านเสด็จไปประทับที่ลำน้ำศักดิ์กต จระตรง
 ลำน้ำศักดิ์ ลำน้ำห้วยหินช่อให้ทรงระจงอย่างหนึ่งด้วยบางบมตจบบง ถาบัง
 กตพอเป็นคัมภีร์ศักดิ์คนจนมา คองหาอะไรจะเป็นปูนกตกับหมากกตใดหรือ
 ชนงกตใด ทาที่ตรงคัมภีร์ศักดิ์กต หม่อมฉันทกตเห็นดังนี้ไปบางบมกตกต
 เตอดเห็นอนยอมแต่หมด จระเป็นคัมภีร์อยู่หนอยแต่อกขบหายไปเอง แต่มีน
 ไม่เป็นเช่นนั้น ทงเจมนแต่ยกาเรขเป็นแม่ตอกแลบ หม่อมฉันทกตเองถึงคอง
 หามกตบเขาไปรักษาที่ในกรุงเทพ ฯ ถ้าเขาอะไรแต่มีเสียก่อนแต่จกก็ไม่
 เป็นไร ขอได้โปรดกำชับผู้ไปโดยเสด็จให้รู้กันไว้ แต่จำบางทบนั้นจะ
 ไม่มขงกตเห็นได้

คจรมิศจรแต่จระไปรด

ดั่ง ๒๖ ๒๖ ๒๖ ๒๖

หัวหิน

วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๗

กราบทุก ส้มเต๋จกรรมพระยาดำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

เกล้ากระหม่อมมาตงหัวหินแดงฉนวน เป็นโอกาสที่จจะรับตาย

พระหัตถ์ได้ตามเคยแต่จ

ขอประทานทุกตถาวรียงงานการเที่ยวให้ทราบฝ่าพระบาทคือไป

ตงแต่ถึงบ้านดอน วันที่ ๒๕ มิถุนายนแต่จ

วันที่ ๒๕ ไปเที่ยวโรงเต๋อชของบริษัท แต่ไปเจตาเย็นไม่ได้เห็น

เขาทำงาน

วันที่ ๒๖ เข้าไปดูโรงเต๋อชของบริษัท บ่ายไปเที่ยวขุนทะเล

วันที่ ๒๗ ฝนตกไปไหนไม่ได้

วันที่ ๒๘ ไปเที่ยวบ้านท่าทอง ตามที่ทราบมาคราวก่อน มา

ได้ทราบบัดจว่าเขาเรียกท่าทองใหม่ ยังมีท่าทองอเทคคือไปอีก ซึ่งเป็น

ท่าทองเก่าอนจะได้กุดบรรยายทหลัง บ้านท่าทองใหม่นเป็นหมู่บ้านใหญ่

มทางไทยทงแขก มทางจตแตเรศเหว่า ตามแขกผู้สูงอายจมาแต่ไหน

เขาบอกจมาแต่เมืองไทรเมอศวงไทยไปตเมือง ศลมแจ้งศความเช่น

ทำให้เขาใจว่าแขกพอกนเป็นเชลยลุดทอนมาใจกัน จากบ้านท่าทองใหม่

นี้ มีทางใหญ่คัตตรงไปทางตะวันออก ตามเขาจเป็นทางไปอำเภอ

(เต็มเป็นเมือง) กาญจนคชฐุทกตองกระแจะ

วันที่ ๒๙ ไปเที่ยวท่าทองอเท อยู่ใแนหน้าอกตาหนึ่ง ในอ่าว

บ้านดอน แต่บอกคลองกระแจะออกไปทางตะวันออก เกศก็พาให้ไป
 ทัศน เพราะได้ความว่ามีโบราณวัตถุ ทำให้สงสัยว่าจะเปนเมืองเก่า
 ก่อแทนนแปดก ลังสัยว่าจะเปนอูทขัย และทกกระตัก เขาอำชานบ้าน
 เรยกท่าทองออก หมายความว่าอยู่ตะวันออกแห่งท่าทองใหม่ แต่ไป
 ยากเหลือเกินเกือบไปไม่ถึง ด้วยอำชานดอนถึงบนทะเลจริง แต่
 ชาติเหลือเกิน เรือใหญ่ไปไม่ได้ ต้องไปเรือยนต์เล็ก แล้งไปถูกพาย
 ฝนคนชดนาเขาเรือ แดกกระนนเรือกอดลำไปติดโคลน เข้าปากน้ำ
 ไม่ได้เพราะเดินผิดร่อง ต้องเขนกันออกก้อยชานาจนจ้งหลุดเข้าปากน้ำ
 ไปได้ เข้าไปไม่ได้ไกลกถึงหมู่บ้านปากน้ำท่าทอง รับคนนำทางจากนั้น
 นำไปออกเดี่ยวเดยงกถึงเขาทองตาตงมาตกนา ทเชิงเขามัสระพานนาแค
 พงเสยแแต่ ชนทางสระพานพงน ทเชิงเขามบ้านเรือนปลูกอยู่ เขาพา
 ชามเนนไปถึงเขาอีกตกหนึ่ง เรียกว่าเขาพระนิม ทเชิงเขามโคกรูป
 ด้เหลี่ยม บนโลกมแทนก็ตาเหลืออง มีพระพุทธรูปศิลาแดงชำรุดตง
 อยู่บนแทนบนโลกนนั้น ล่องโหลแหงงาเคยเปนใบส้ลหรือจหารมาก่อน
 ต่อแต่จหารนั้นไปก็เบนทางจนเขา ไปไม่ล่งนกกถึงถ้ำ ทปากถ้ำทาเบน
 กำแพงแกกน ตรงกลางเบนช่อง เดิมเบนชั้นประทแต่พงเสยแแต่ เหลือ
 แต่บ้านประทอยู่บ้านหนึ่ง อดกเป็นรูปยักษยนบนหลังเลื้อ สมอคนๆ แต่
 เก้า ชาวบ้านว่าอกบ้านหนึ่งเป็นรูปมนุษย์ ชาวทองประจางหงคเขา
 ไปไว้ในเมือง ตามช่องพนมบนโตลงถ้ำเป็นพนตา ในถ้ำแต่ทกำแพง
 แก้วเต็มไปด้วยพระพุทธรูปต่าง ๆ แต่จ้งสังเกตว่าทำด้วยอะไรเมื่อครั้ง

ใหม่ไม่ได้ เพราะถูกซ่อมใหม่เสียหมดแล้ว พังชาวบ้านแต่ตั้งความ
 ปรารถนาถึงพระนอนองค์ซึ่งเป็นประธานอยู่ในถ้ำ ว่าพระองค์เดิมนุ่ม
 นุ่มไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ ซึ่งได้พอกซิเมนต์เสียใหม่แล้ว เห็นหนังสือเรียกจาก
 เจ้าพระนม เมื่อจะพอกซิเมนต์ได้ขุดปูนเก่า (ซึ่งยุ่ยนุ่มน่ม) ออกพบ
 ปูนชั้นใหม่บดของอกทันทิง กำบอกชนนทาให้เขาใจได้ว่าถูกซ่อมแซม
 มาเสียหลายยุคแล้ว แต่สังเกตดูตรงฐานพระนอนอยู่ กับทั้งนางองค์เป็น
 พระทรงเครื่อง สังเกตเห็นว่าทั้งหมดนั้นจะไม่ได้ทำก่อนยุคกรุงเก่าขึ้นไป
 ตามฐานมัจฉารักษตปูนบ้าง เขียนด้วยสีบ้าง เป็นหนังสือไทยกม จมกม
 แต่โดยมากไม่มีแก่นสารอะไร นอกจากบอกกล่าวไครษุณระ มีแต่ที่พระ
 นอนองค์หนึ่งค้อยมสาระ แต่ก็เป็นจารึกใหม่ ๆ มืดจางว่าดังนี้

“ชนปรักรักกาญจนาเขตร เป็นผู้ปฏิสังขรณ์พระองค์นี้ ดำรงเมื่อ
 วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ออกคำสั่งถึงพระวสุทศสงครามรามภักดี
 เจ้าเมืองท่าทองคนก่อน ผู้สร้างวัดนี้ ได้เสียเมืองแก่พม่า เมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๒๘”

พ.ศ. ๒๔๗๘ นนจาภักดี ตามชาวบ้านกว่าเพงแดงเมื่อตนบ
 อนุครราชเป็น พ.ศ. ๒๔๗๘ แต่อย่างไรก็ดี ใหม่ใจผูกพันอยู่กับประกิจ
 เห็นว่าจะเป็นผู้ระไรอยู่มาก ตามนายชิตตอมพระ โครวังของห้างอัสค-
 เอเซียมักทบ้านดอน ซึ่งนายห้างทนนใหม่เป็นผู้พาเที่ยวมาคดงอยหรือ
 ตายแดง ก็บอกว่าจะอยู่ เดิมเป็นกานนตาบดทั้งอง เดียวพอออกจาก
 ราชกรวไปค้าขายอยู่ที่ท่าซาม ได้กำหนดใจไว้ว่าจะไปตามหาตั้ง

ต้นทวนกนก

๓๐ เย็นไปเที่ยวตามถนนในเมือง คำนายชิตมาหา ไป
 เที่ยวดงตามคนแก่ได้ความมาบอกเล่า เดิมเมืองท่าทองตั้งอยู่ที่
 ท่าทองอุแท ต่อมาเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชตั้งนายพุ่มมาเป็นเจ้าเมือง
 ท่าทอง นายพุ่มย้ายมาตั้งอยู่ที่เขาน้อยคดของกระแจะ ในรัชกาลที่ ๕ โปรด
 ตั้งให้เป็นเมืองกาญจนดิษฐ์ แล้วนายพุ่มได้ช้างเผือกเข้าไปถวายใน
 รัชกาลที่ ๕ ได้เป็นที่พระกาญจนดิษฐ์บัต ชอความทงนได้เห็นได้ฟังมา
 อย่างไรก็เด้ามาถวาย ดั้นนัษฐานว่าเดิมเมืองท่าทองตั้งอยู่ที่ท่าทอง-
 อุแท แดงย้ายเมืองมาตั้งที่เขาน้อย เป็ดยนชื่อเป็นเมืองกาญจนดิษฐ์
 แดงย้ายมาตั้งที่บ้านคอกน เพราะเป็นแม่น้ำใหญ่ที่ลัดงกกว่าทุกแห่ง
 หมดในจังหวัดนี้ ช้างเผือกที่งานนเห็นจะเป็นพระมหากษัตริย์พรหมคชพงษ

๓๑ ๓ กรกฎาคม ไปชวนรถไฟท่าข้าม ถามหาชนปรักจ.
 กาญจนเขตไม่ได้คิดว่าไปท่าทองอุแท ไซ้รถไฟมันไปเสียเช่นนี้ เสียใจ
 ชวนรถไฟไปตั้งไซยา ไปนมัสการพระบรมธาตุ แล้วไปพักนอนที่โรงเรียน
 ในวัดนั้น โดยความอนุเคราะห์แห่งข้าหลวงประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี
 เพราะขอให้เขาช่วย ด้วยว่าถึงพระธาตุไซยา เห็นว่ามาไกลแต่ใจไม่
 ควรย้ายไป เมื่อได้เห็นองค์พระธาตุก็มิใจเบื่อกบ้านเต็มใจเป็นต้นพัน

๓๒ เวลาเข้าไปดูวัดแก้ว ค้างหลังถมอง วัดเวียง เวลาบ่าย
 ไปดูวัดศาลาตั้ง แล้วไปถ้ถ่านรถไฟ “อะไร ๆ พระองค์ก็ทรงทราบ
 อยู่หมดแล้ว” ไม่จำต้องพูดบรรยาย คอยชวนรถไฟมาจ้งชวนรถไฟไป

ชุมพร ถึงถนนชายแถมชายเค็มมารับไปส่งแม่ใหญ่ ชายแถมนำ
 ตายพระหัตถ์กบบุหรืและของของประทานมามอบให้ ได้รับได้แถมเป็น
 พระเดชพระคุณหาที่คุ้มได้ พกเที่ยวอยู่ถนัดนั้น พบตั้งที่ประทาด
 อยู่สองอย่าง คือเห็นเขาไถนากันด้วยช่างอย่างหนึ่ง จำเป็นของทำกัน
 ขึ้นใหม่ ใช้ไถฝรั่ง กับเห็นแม่ใหญ่อีกอย่างหนึ่ง อายุ ๗๘ เดิมคง
 แคร้วไปไหนก็ไปทันถึงกัน ถึงพรรณเฝ้าใจ ตกแตกถูกฝนไม่เจ็บไม่ใช่
 ผ่อนอายุกว่าพวงจระแพเสียด้วยซ้ำไป

วันที่ ๖ เช้าจนรถไฟไปถึงหัวหิน เจตนาบายพกดถ้านกตักกต
 เกตากรหม่อมฉันทั้งครอบครัวส่งนุกส์บาย ไม่มส่งโคชคของ

คิดถึงฝ่าพระบาทเป็นอย่างยิ่ง

ได้ส่งรูปไปส่งตกาตมาถววยรูปหนึ่ง ตรงข้ามกับที่ถววยมาก่อน

พบที่ชุมพร.

ควรมีควรวแต่จแต่จะไปรด

พร

x x x

บ้านจีนนามอน บึง

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๗

ทุก เดิมแต่จกรมพระนวิกร ๑

เมตตราดเมตจนจนทรวท ๗ หม่อมฉันได้ส่งจดหมายไปถววยที่หัวหิน

ด้วยประมาณเจ้าคงจะเสด็จไปถึงแล้ว ในรถเมย์เที่ยวจนเอง เมื่อดงมาก
 เชิญตายพระหัตถ์คบบดงวนต์ ๖ ซึ่งประทานมาจากหองหน พนกงาน
 ไปรษณียบรรณาส่งหม่อมฉนเมอฉนฉนทร พอหม่อมฉนสั่งจดหมาย
 ไปแล้ว หึงนึกตงมาถึงบงเมอศวางเมอฉนพฤหัดบดท ๑๑ บอกรว่า
 เมอรตไฟผ่านทวหีน ได้พบคุณโคกบหึงอามฝากเนอกบปดามาให้
 หม่อมฉน ขอได้โปรดบอกตงยว่าหม่อมฉนขอบคุณเป็นอนมาก หึง
 พดยบอกจว่าหึงอามฝากจดหมายมาบอกจว่าท่านเสด็จไปประทับที่สำนัก
 ดิศกตทรวงส์บาย หม่อมฉนยกยนตดอย

ความในตายพระหัตถ์คกครลเดาถึงเสด็จไปประพาสเมืองท่าทองเกล้า
 เบนการวदनกหนา ด้วยไม่ปรากฏว่าบุคคลชั้นสูงใครเคยไป เรื่อง
 คานานกได้ความตชนกจากหม่อมฉนทวาย ที่เขาเรียกนายพมหน ก
 คือพระกาญจนดิษสูธา (พม) ลูกเจ้าพระยานครนอยทหม่อมฉนทตพนเอง
 แดงได้เตือนเบนพระยาเมอโคซ่างเมอกเขาไปตจาย คือ “พระเคอจ
 ฉนทรวลัดดี” เมื่อเขาเขาไปกรุงเทพฯ หม่อมฉนได้ไปดูเมอจระเขาชน
 จากเรือใบที่ท่าเตียน ไปเห็นซ่างอยู่ในท้องเรือ ประหลาดใจจว่าเอาตงไป
 อย่างไรแต่จระเขาชนอย่างไร ตามเขาบอกอธิบายว่า เมอจระเขาซ่างตง
 เขาคนแต่หยจกตจอยประลัมกนตมระจางคองทจระบรวทกซ่างพจนเคม
 ชนมาแต่เมอตาตพาเรือ ให้ซ่างตงยนตจทกมหนนแต่จคอยชนตนแต่
 หยจกตจอยชน พนทซ่างยนกตาตงโดยตาดบจนตงทองเรือ แดงกนคอก
 กนคจซ่างในท้องเรือ เมอจระเขาซ่างชนบกกจระถมทองเรือ ยกพนทจวง

ทางรถไฟ ดยขมขมูทางำ เมอมทางรถไฟการค้ำขายเจริญจรคร
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ตั้งเมืองอยู่ที่บ้านดอนหน้าทอมรอบเหมือนท้เกาะจะขยายให้ใหญ่ออก
 ไม่ได้ หรือจะคิดย้ายเมืองไปตั้งที่ท่าข้ามให้ใกล้กับทางรถไฟ หม่อมฉัน
 ไปพิจารณาตครงนหนหน้าทท่าข้ามมี "ดอน" (คือเขาดิน) เป็นทดอน
 และทงาม จึงสั่งให้กองเตรียมใจเป็นทสร้างเมืองข้างทอนใต้ ให้ขังดอย
 เป็นทท่าเตีค้ำขายใจข้างทอนเหนือ แล้วให้รอดุค้ไป ถ้าพอกพ้อค้ำทง
 บ้านดอนย้ายขึ้นไปใกล้ทางรถไฟ จึงจะย้ายเมืองตามขึ้นไป การ
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

คงอยู่เพียงนหม่อมฉันออกจากรทวงมหาดไทย ออกแฉงไม่ช้า
 ในเวลาพระยามหาอำมาตย์ฯ เป็นมูรงกรทรวงมหาดไทย ล้มเตีจพระ
 มงกุฎเกด้าฯ เตีจประพาศ์ทงเมืองแถมมมดาญุ พระยามหาอำมาตย์ฯ
 ทราชคกรมคคของหม่อมฉันอยู่กอน จึงสั่งให้ทาพตบพดรวบเตีจจทคดอน
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ท่าข้ามขงหม่อมฉันสั่งให้จองใจนั้ ล้มเตีจพระมงกุฎเกด้าฯ เตีจไป
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ประทบไปรดทนั้ จึงครสั่งสั่งให้ย้ายเมืองจากบ้านดอนไปตั้งทท่าข้าม
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

และพระราชทานนามใหม่ด้า เมืองด้าราชฎูร์ชานั้ แต่เมื่อย้ายส่ถานท้ใน
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ราชการไปตั้งทคดอนท่าข้ามแล้ว พอกพ้อค้ำไม่ย้ายตามไป เพราะการค้ำ
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ขายทบ้านดอนขงคคจกทท่าข้าม พอกชาวราชการไปอยู่ทท่าข้ามคคจก
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ลำบาก พอกพ้อค้ำทบ้านดอนท้พากนร้องท้ช้อจระหาอาณาประชาบาด
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ยากนั้ จึงย้ายเมืองกตบมาตั้งทบ้านดอนตามเตีมี เป็นคบเรองประจค
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

เมืองด้าราชฎูร์ชานั้ ทหม่อมฉันได้ท้เรองคองข้างต้นไปในจคหมาย
 ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ฉบับก่อน

ในเขตแดนหนบจาทานใต้เสด็จเที่ยวประพาสท้องเมืองบักขไตในแควม
มตายุทกทุกแห่งแล้ว หม่อมฉันทะบุตรแดงถึงเรื่องโบราณสถานตาม
คามหัวเมืองเหล่านั้นต่อไป

โบราณสถานทีปรากฏอยู่ในท้องเมืองบักขไต ทททาให้มาเชื่อว่า
จะเคยตั้งเป็นบ้านเมืองแต่โบราณมีแต่ ๓ แห่ง คือที่เมืองไชยาแห่ง ๑
(ที่เรียกว่าเมืองเวียงสระ หนีอยู่ในเขตหนดย) เมืองนครศรีธรรมราช
แห่ง ๑ เมืองยระธาแห่ง ๑ ใน ๓ แห่งนทเมืองไชยาเคยเป็นเมือง
ใหญ่โตกว่าเพื่อน เมืองนครศรีธรรมราชเพงมาเป็นเมืองใหญ่เมื่อรับ
พระพุทศศาสดนาตั้งถาวงศ์ร่วมสมัยสุโขทัย แต่เมืองยระธาไม่มีหลักฐาน
นอกจากพระนอน ประหลาดอยู่ที่เมืองชุมพร ถ้าว่าตามระยะอยู่ห่าง
เมืองไชยามาข้างเหนือ ไปได้ขนาดกบเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ห่างไป
ข้างใต้ ถ้าว่าโดยภูมิประเทศ ก็เป็นทข้ามแควมมตายุได้ง่ายกว่าแห่งอื่น
คกรจะมีเมืองโบราณอยู่ที่ชุมพรอีกสักเมือง ๓ หม่อมฉันทะให้คนทว
ทุกหนทุกแห่งก็ไม่พบสิ่งอันใดในแควงเมืองชุมพร ที่จะล่อให้เห็นว่า
เคยเป็นบ้านเมืองแต่โบราณ จะเป็นเพราะเหตุไคยังฉงนอยู่ ถ้าว่า
ด้วยโบราณวัตถุ คือของขกเคอหนทไค ของฝีมือชาวอินเดย์สมัยคุปตะ
พบเรียงรายในทหตายแห่ง แต่โบราณสถานทีปรากฏอยู่ยังบริบูรณ์แต่
พระธาตุไชยา เป็นฝีมือสมัยศรีวิชัยภายหลังสมัยคุปตะมา ถึงกระนั้น
พระธาตุไชยาก็เป็นโบราณสถานเก่ากว่าเพื่อนทียังปรากฏอยู่ในแควม
พระมหาธาตุนครศรีธรรมราชหนหม่อมฉันทะเคยทราบจากพระครูเทพมุน

(ยาน) ฉะนั้นเมื่อทำการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป “ วิหารพระม้า ” ได้ชุดพร้อม
 ลงไปพบกันใต้พระธาตุออกองค์ ๑ อยู่ใต้พระมหาธาตุ หม่อมมณฑลเข้าใจ
 ว่าพระมหาธาตุเดิมคงเป็นมณฑลไปอย่างเดียวกับพระธาตุไชยา และ
 สร้างในสมัยศรีวิชัยด้วยกัน ครั้นพวกตั้งทางเข้ามาถึงเมืองพันทวี
 ในคราวนั้น จึงก่อพระสถูปอย่างพระเจดีย์ตั้งทางวัดพระธาตุของเดิม
 โบราณวัตถุครั้งสมัยศรีวิชัยมีพระพิมพ์ดินดิบอีกอย่าง ๑ นอกจากนั้น
 อดจากเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองพทลุงที่ปรากฏอยู่ ดูเป็นของ
 สมัยศรีวิชัยชยาแทบทั้งนั้น

เมื่อเร็ว ๆ นี้หญิงเหี้ยมเดาหนึ่งล่อพิมพ์มาให้หม่อมมณฑลดู มีเรื่อง
 เจ้าพระยาจระพงค์ ๆ พ้องพวกคณะหนึ่งล่อพิมพ์เทอดศรีธรรมบุญเป็น
 ศติหมันประมาท หม่อมมณฑลจำเรื่องนคงจะได้ผ่านพระเนตรท่านแล้ว
 ดูเป็นหน้าอนาคตใจในความดำเนินของโตก ถึงกล้าได้ร้ายคนจำรอดถอน
 ยักยอกของอันยังปรากฏอยู่ตาตา

ควรมิตควรแต่จะไปรอด

คำ ขบ พท พท

x

x

x

ตำนานกตีสกุล หัวหิน

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๘

กราบทูล สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ขอเดชะพระหม่อมถึงหัวหินในชั้นเสารก่อน ก็ได้ส่งหนังสือมา

กราบทูลให้ทรงทราบ โดยทรงที่จะโปรดถวายพระหัตถ์สัปดาห์ละฉบับ

ตามเคย ทรงแคว้นเสารนบนตนไป แต่ประสพเคราะห์หนักหน่วง คือ

พอดนองคารกได้โปรดถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒ ซึ่งประทานไปคึกหน้าเสย

แล้วทวให้คิดใจมาก จะกราบทูลตอบถวายพระหัตถ์นบน ตามทมิใจผูกพัน

จะกราบทูล

ทางอัสคเอเชียตกกับบ้านดอน ซึ่งทรงจำได้ว่าตั้งอยู่ต่างฟากกับ

เมืองนน เคยจนเขาตั้งทางฟากเมืองแดง ว่าเข้าทหุดองซึ่งเคยปลัด

พดบพดกแต่ก่อนอยู่ตรงสี่ถนนรรมนาหน้าเมือง ใกล้ปากน้ำท่ากุ่มซึ่ง

ไปสี่ซนทะเลมาคืออกกับแม่น้ำแดงที่เคยว ถ้าเดินตามถนนรรมนาหน้าเมือง

ไปทางเหนือหา พอสี่ถนนกเขาประตูทางพอด เขาเลือกทต เขาแบ่ง

ททางเป็นสองแปดง แปดงหนึ่งเป็นทอย อกแปดงหนึ่งเป็นโรงงาร

แปดงที่อยู่ค่อนหัวถนน มีเรือนชนเคยกพนตั้งสี่องศ์อกสี่องหลัง หลัง

หนึ่งอยู่รรมแมนด นูจลทวอยู่ทนน อกหลังหนึ่งอยู่บนค่อนทางแม่น้ำ

ชนไปหน่อย รักษาใจเป็นททกคนของห้าง โพงรงเทพฯ เมื่อออกไป

ตรวจการ เวตาไม่มีใครออกไปก็จำง เขาจึงรับเราให้ไปอยู่ทเรือน

หลังนนใต้โดยสระตงก พนททวเป็นสี่องนเรียบรอยนทางเดินถึงกน นาย

ห้างซอมัดเตอร์ เช่นริก ฆนุดเด่น กิรยาอชฌมาตย์ค มคจามเออเพอ
 ทจะชวยเหตอมาก พุดไทยโคค มีชอชนทคจจระกราบทอ เมื่อเกล้า
 กระทบอไปอยุทนน ข้าหตวงประจาจงหวดมีหนงดอไปตงนายห้าง
 ขอนพญาคนข้าราชการกรมการเขาเผา นายห้างหนกนำคความมาบอก
 เกล้ากระทบอ เกล้ากระทบอก่อนญาตให้มา นายห้างมีหนงดอ
 ไปนิตเขาภพภกนมา นายห้างคคทงกดาชเบนกรมจิงไปฉิบ โรงงาน
 ตงคอแปดงซงจคไวเป็นทอยนนไปเกิดปากหน้าท้อองดาชมาจวมกน เป็น
 การระดวกทไมคคมาทงต้อองทงกรวมกนตงโรงเตอยทเดียว

ทำนาพเมืองสุราชฐรชาน คามททรงพระเมตตาโปรดประทาน
 อธิบายไปกตงรอยกษทเกล้ากระทบอไตเทยจ แดระดวรายงานมา
 เมืองท่าทองมีมาเกาอยู่ทงตะวันออก แดจย้ายมาตงทเขาน้อยในย่าน
 กตางเบนเมืองท่าทองใหม่ น่าจะไตชอเปดียนเบนเมืองกาญจนคิชฐ
 ในคอนัน (เพราะยังเบนชอชอเกอปรากฐอยุทนน) แดจย้ายมาตงท
 บ้านคอนเบนเมืองกาญจนคิชฐ แดจยิมชอไชยามาเปดียนเบนเมือง
 ไชยาแดจเปดียนเบนสุราชฐรชาน แดจอกไมชาดสุราชฐรชานจระตอง
 ย้ายไปอยุทชาม การย้ายเมืองนนไมเบนการยากการใหญ่อะไร เจ้า
 เมืองไปตงบ้านตงทไหนดนนกเบนเมือง ไชจจะคยงอพยพครอบครัว
 พดเมืองไปตงยก็หามได้ ทจรงพดเมืองเขาไปตงอยู่ก่อนตามความ
 ณะคองของเขา เจ้าเมืองตามไปหาพดเมือง เขาไปอยุทไหนดนนมาก
 เจ้าเมืองก็ไปอยุคองย เคยจนทจการชอเกอพนพนถย้ายไปตงทบ้านท่า

ซามแดง เพราะพดเมองย้ายไปตักทนน คอยรถไฟตั้งดูไป ตรงท่าซาม
 พิจารณาเห็นไม่ใช่เป็นท่าซามเพราะนาคน้อยอย่างเดียว เกียดแก่ความ
 คัดลอกที่จระต้องซามแม่น้ำแค่นายเดียวดองย ถ้าจะหาที่ตนซามเหนือมย
 ซนไปก็จระต้องหาได้ดกกว่า แต่จระต้องซามถึงสองแม่น้ำ คือแม่น้ำ
 พุมดองกับแม่น้ำหลวง ทำให้ลำบากมากจน ประหตาดใจที่ได้ทราบจา
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ไปทรงสว่างที่ประทับประพาศ
 ใต้ท่าซามนั้น พระราชทานชื่อว่าสวนสำราญรมย์ ไม่เคยได้ทราบมา
 แดกก่อนเลย บัดนี้พระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จมาเสด็จสร้างวัดใหม่
 เรียกว่า “สำนักศรัณวาราม” (ออกจระอ่านไม่ออก)

ระเบียบจัดท้องที่ในการปกครองอย่างเดิม ตามที่ทรงพิจารณา
 เห็นว่าแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ เมือง บ้าน ชอง นนคณก เกดากระหม่อม
 เห็นด้วยตามกระแสพระดำริว่าถูกคิดเดียว โดยจำเพาะ คำชอง ทรง
 พระดำริคนเขามาได้นนคณก เกดากระหม่อมไปเทียบแม่น้ำท่ากูปเมือง
 สำราญรมย์ เห็นมคนอยู่ราย ๆ ไป แต่จะจดหมายจำบ้านรายไปตาม
 แม่น้ำก็จัดไม่ลง เพราะรู้สึกว่ามันไม่เป็นบ้าน มีมะพร้าวปลูกไว้เกาคน
 สืบค้น มีจากยสืบสามสืบค้น มีทคนอาศัยอยู่ จะเรียกจากระท่อมหรือ
 วนหรือห่างอะไรก็ไม่แน่ใจ จะเรียกจาบ้านหรือจาสวนอะไรก็ได้
 ทแต่ควรเอาคำชองมาใช้กับทอย่างทกรายทุดนเป็นลกทสุด คำชองเป็น
 ชองไปนพทไม่ประหตาด ทว ช กนทว ช สืบเปดยนทนอยได้มอ เช่น
 บ้านซาง บ้านซาง เชอเมอง เชอเมอง เป็นทน กับพระดำริทจา เมองจน

กับ เมืองออก เป็นความหมายอนเดยจกพนนกลก ขอประทานเล่นขอ
คำเขมรถวายส่นับส่นุน ทิศตะวันออก เขมรเรียก ทิศเกิด ขางเกิด
ขางชน (เดือนหงาย) เขมรเรียก แะเกิด คำอื่นหรือออกหรือเกิดเป็น
คำหมายอย่างเดียวกัน

เรื่องพระพุทธรูปตามความเห็นกรมหมื่นพิทยาดงกรณนั้น เธอ
ถือเอาพระบาท & ร้อยในที่ตั้ง ๆ เช่นสูงจนเกะมาดเกะเป็นหนัก ว่าหมาย
ความว่า พระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จจาริกไปถึงที่นั้น เขยิบรอยพระบาทไว้
เป็นเครื่องหมาย ที่เขอกต่างดัดปางประดุ๊กออกเดี่ยวก็เป็นความเห็นของ
เธอเอง อนกต่างเพื่อตคคาคามคณคคจรรุปรอยพระบาทเป็นเครื่องหมาย
ปางประดุ๊กนั้นเอง

พระคาร์ตวิศีลสมพระมหาสมณานันต์ เรื่องระเบียบการเคารพ
ของพระนนุกตอง

เมื่อวันมาถึงหังหิมประดับมัจฉ พดธู ๆ เข้าทางตูกกรงหัวฝ่า
ตตบตงมาในห้องจนตะเกียงชนิดหลอดจุดไม้คืด ราวกับว่าอยู่กลางแจ้ง
ไพกาธอนตองเอาฝ่ามาวางตบมุงเดี่ยวออกทหนงจิงนอนได้ รุ่งชนตองให้
ไปตลาตพิจารณาเอาฝ่ามามธนหนงกรหัวฝ่าเดี่ยว ที่จิงฝ่าพระบาทก็ได้
ทรงกรได้ แต่มเพียงสองค่านคอด้านเหนือกับตะวันออก เจดากธูฝ่า
ตองด้านหนคงเบนฤคุดมว่าจ เวลานั้นหังเขาพดเข้าทางตะวันออกตกรแรง
คิงกราบทุกแต่จ จิงตองกรฐ่าทางด้านตะวันออกตกรแต่ไร เป็นอนได้กรฐ่า
โดยรอบ ไพกาธทำทงนคจยมิได้กราบทุกก่อนนเบนการตะเมคอยู่ แต่

เห็นว่าไม่ได้ออกให้เสียหายอย่างไร ไม่โปรดกตงออกเสียดีกแต่จกน

มาอยู่หัวหินรู้สึกไม่สบาย รอนจะเจ็บไปเสียดีกด้วยซ้ำ จะโทษเอา
อะไรก็ยังไม่เห็น แต่ไม่ใช่เป็นดอยที่ประทับนนแน่นอน เพราะได้
ทรงทำไว้ดีทุกอย่าง ส้มคอรก็อยู่เบบสุขอย่างยง

ตามพระคำรัสประทานโอวาทในเรื่องรักษาบึงกิด เป็นพระเดช
พระคุณอย่างยง แต่จกนจะไม่ทราบจากบึงกิดหรือยงกิด เพราะยากที่จะ
เห็นคัจมน

รัตนางดี ของพระนาคารชุน ซึ่งประทานคัมภีร์เข้าไปให้สมเด็จพระ
พุทธโฆษาจารย์จกการแปล และท่านได้มอบให้พระสารประเสริฐ
แปลนั้น บคนได้แปลแล้ว และผู้แปลได้ศึกษาพราหมณ์ศาสตร์และ
พระพินิจวรรณการด้วยเสด็จเข้าปรึกษาเสด็จาม นนทบุรี (“ปรัชญาเมธี”)
ด้วย ได้พบพจนเสด็จแล้ว ส้มเด็จพุทธโฆษาจารย์ท่านมเมตตาส่ง
มาให้เกตุากรหม่อมมฉบับหนึ่ง แน่ใจว่าท่านคงจะได้ส่งถวายฝ่าพระ
บาทแล้ว เกตุากรหม่อมยังอ่านไม่ทันไปถึงไหน แต่เห็นรูปจกเขาแปลดี
แปลเป็นภาษาบาลีแล้วแปลเป็นภาษาไทยออกชนนหงด้วย เป็นการดง
แรงมากที่เดียว

มีขอเสด็จใจที่ พระสารประเสริฐ ใช้คำ ทักษณยาน แทนคำ
หณยาน เพราะแกวงเกยจคำ หณยาน แต่คำมหายานยังคนใช้อยู่
เกตุากรหม่อมเห็นว่าเขากนไม่ได้ ถ้าหากใช้คำมหายาน ก็จะต้อง
ทพใช้คำหณยาน ถาวรเกยจคำ หณยาน จะเปลี่ยนเป็น ทักษณยาน

ก็ควรจะเปิดยื่นคำ มหายาน เป็น อุตตรยาน เข้าคู่กันไป

กรรมกิจจรแล้วแต่จะโปรด

พร

× × ×

บ้านจีนนามอน บีเง้

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

ทูต สัมเด็จพระพรนิวัติ ฯ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๓ มีความยินดีที่ทราบ
 ว่า โปรดเรือที่หม่อมฉันสร้างได้ ณ สำนักดีศกุด แต่ออกจำคุก
 ทราบว่ามีอาการไม่ทรงสบายอยู่บ้าง น่าจะเป็นด้วยถูกแดดกับนวิรูปค
 ดึงแต่คนมีมาถูกหมากรากไม้อะไวบกว่องไม่บริบูรณ์ทั้งนั้น แต่ก่อน
 มาพอเปิดยื่นเป็นฤดูดมตะจนตกยงนท ฝนตกแล้วอากาศก็เย็น แต่เป็น
 หม่อมฉันได้ยื่นจากคนที่ออกมาจากกรุงเทพฯ พุดคองกันหลายคนว่า
 ถูกแดดไม่เป็นปกติ ฝนก็ตกแต่ยังร้อนแฉะมักมีไข้จับ ถึงเกิดคุดบง
 นกผลกบบกตาย เมอบกตายพอฤดูดมตะจนตกถึงเต็มทีแล้ว กลางคน
 ก็ยื่นคองนอนหมอนาทุกคน มาใหม่บกลางคนยังร้อนไม่คองหมอนามาจน
 บคน คนที่บงกับบงน้อยเหมือนคน หรือมันจะเป็นเรื่องเนื่องจาก
 ภูเขาไฟอะไรระเบิดที่ช่องเกาะชวาเมื่อเร็ว ๆ นี้ แต่ที่บงก็ไม่ห่างเท่าใด
 ไม่ได้รู้สึกว่ามีเหตุการณ์เป็นอย่างใด นอกจากในหนังสือพิมพ์

เรื่องประวัติเมืองสุราษฎร์ธานี เมื่อมาเห็นความในตายพระหัตถ์
 ฌปนัน จึงรู้สึกวามห่อมคนทูตอธิบายชาติไปข้อ ๓ คือเรื่องทีเป็ตียนชื่อ
 เมืองกาญจนดิษฐ์เป็นเมืองไชยา หม่อมฉันเองเป็นผู้เป็ตียน เพราะ
 มณฑลชุมพรอาณาเขตน้อย จัดเป็น ๔ เมือง คือ ชุมพร หัตถ์ถวน
 ไชยา กาญจนดิษฐ์ ตามเมืองทีมอຍุเคิมสันเป็ตองโดยไม่ว่าเป็น จึงให้
 รวมเมืองไชยากับเมืองกาญจนดิษฐ์เข้าเป็นเมืองเดียวกัน ให้ชื่อเมือง
 ไชยาโดยเป็นชื่อเก่า เอาชื่อเมืองกาญจนดิษฐ์ซึ่งเป็ชื่อใหม่ไปให้เป็น
 ชื่ออำเภอ รักษาชื่อนั้นไว้ไม่ให้สูญเสีย

หนังสือรัตนางค์ของพระนาคาราชุน หม่อมฉันได้มาเต็ม ๓
 เหมือนกัน นักสรรเสริญความรู้อะละความอดกล้ำหระของพระสาร์ประเสร์วิรู
 ทีเป็ตได้ถงอย่างนั้น หวังใจว่าสมุคเต็มนั้นจะเป็นเครื่องพิสูจน์คุณงาม
 ของพระสาร์ประเสร์วิรูอยู่ต่อไป

เรื่องคำทีเรียกมหายานแะหิณยานไปต่าง ๆ อย่างอนันัน กัน
 ทำนานดูเหมื่อนจะมามาแต่ครั้งทีตยสังคายนามือ พ. ศ. ๑๐๐ เมื่อสังคายนา
 แะพวกพระสงฆ์ทำสังคายนา (ซึ่งมาได้นามว่าหิณยานเมื่อภายหลัง)
 เรียกนามพวกของตนเองว่า นิกายเถรวาท เรียกพวกทีไม่เข้าทำ
 สังคายนาว่า นิกายอาจรียวาท ครันต่อมาพวกหิณยานเรียกตนเองว่า
 สักกวัระ เรียกพวกอน ๆ ว่ามหาสังฆวัระ พระเจ้าอโศกพินพระศาสนา
 กำจัดพวกมหาสังฆวัระ แะแต่พวกสักกวัระ แต่พวกมหาสังฆวัระนั้นเอง
 ไปเพ็องฟูชนในคัษราชวรรษาเมื่อ พ. ศ. ๕๐๐ เกิดเป็นนิกายมหายาน

จึงเรียกพวกสัตว์จรจัด หินยาน มนเป็นแดงแดงของใครก็ให้ชอยกของ
 พวกของตน กัดพวกนั้นให้เดือดง แต่คำที่เรียกมหายานและหินยาน
 ในเวลานั้น คมนเหมือนกับคนชอดตาชอดแดงเรียกกันเสียแพร่หลายแล้ว
 ในหนังสือที่ฝรั่งแต่งก็เขาพยายามจะแก้เรียกว่านิกายเหนือแดงนิกายใต้
 เหมือนเช่นพระเจ้าบรมวงศ์เธอจะเรียกว่าอศตวยานและทักษณยานก็ม แต่
 ก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนชอมหายนและหินยานได้ ดุจเรียกกันเสียเคย
 ปากมานานแล้ว

หม่อมฉันนึกถึงกถาบรรกตจะพูดในจดหมายฉบับนี้ สำหรับทรง
 พิจารณาได้เรื่อง ๓ จากด้วยลักษณะพระเจดีย์ ตั้งแต่ยุคลักษณะพระเจดีย์
 ที่สร้างในเมืองเรามาแต่โบราณมี ๕ อย่าง คือ

๑. พระเจดีย์อันเดี่ย ก่อฐานเป็น ๔ เหลี่ยมยกสูงขึ้นไปชั้นหนึ่ง
 หรือสองชั้น แล้วคององค์พระสถูปบนนั้น พระเจดีย์ทรงอันเดี่ยเก่าที่สุด
 เป็นพระเจดีย์ที่สาทราย จะได้มาจากที่ไหนหม่อมฉันจำไม่ได้ มอยู่ใน
 พิพิธภัณฑสถานองค์ ๓ สูงสักคอกหนึ่ง

๒. พระเจดีย์ทรงมณฑปแบบศรีวิชัย มีพระธาตุไซยาเป็นตว
 อย่าง

๓. พระปรางค์ ได้แบบมาแต่เขมร

๔. พระเจดีย์ตงกา แปลงมาจากพระเจดีย์อันเดี่ยนั่นเอง แต่ทำ
 ทรงขระฆังตั้ง ฐานคาง

๕. พระเจดีย์เหลี่ยม พระเจดีย์เหลี่ยมเดิมทีเคยงทาเป็นยอดพุ่ม

ตำนานศีลกุศล หัวหิน

วันที่ ๓๗ กรกฎาคม ๒๕๗๗

กราบทูล ส้มเต๋จกรรมพระยาตำราฯ ทราบฝ่าพระบาท

หัวหินเจดามอยู่ไม่สบาย ไม่สบายเพราะอากาศโดยฤดู ไม่ใช่
 เพราะค้ำหนัก ค้ำหนักนั้นทรงจัดทำไว้ดีเกินคาด มีทางหนักครบทุกท่า
 และเครื่องใช้ไม่ส่อยกพร้อมเพียง ควรที่จะอยู่เป็นสุข หากฤดูไม่
 อำนวยเท่านั้น มีความเสียวใจที่จะต้องถวายบังคมลาจากตัวกรุงเทพฯ ใน
 วันที่ ๒๐ เพราะกตจะเต็มเต็ม มดหมอกก็ไม่มี หมอชุมทองก็ไม่อยู่
 เอาไว้หน้าเจดาศรีสังกรานต์จะออกมาเต็มระเบ็งใหม่ ในกาตนั้น
 แน่ใจว่าอยู่สบายที่สุด ทนทนอยู่ได้นาน ตายพระหัตถ์ที่เคยประทาน
 ไปวันจันทร์นั้น วันจันทร์หน้าได้โปรดส่งประทานไปกรุงเทพฯ ที่เคย
 ตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๑๕ ได้รับประทานเมื่อวานนี้แล้ว จะเขียน
 คอบถวายไม้ทั้น ขอประทานเดือนไปเขียนส่งถวายในวันเสาร์ ไผ่การ
 เขียนหนังสือถวายนั้นไม่เบื่อเลย รู้สึกสนุกทุกคราว ข้อใดที่ควรจะไป
 แต่แล้วพาให้เกิดความคิดแตกค่อออกไปอีกมากนั้

มาถึงหัวหินคราวนี้ รู้สึกว่าหัวหินทรุดไทรมตง บ้านรองที่เคย
 คกคกกบดเต็มมาก เห็นจะเป็นด้วยผลจากมากดีไม่มีใครออกมาอยู่อย่าง
 แคล่อน เจดามมแต่กรรมหมนอหวนออกมาอยู่ ได้อนุญาตให้ลงมาแต่
 ตาต้อออกถึงสองคราว ควรหตงกำหนดกลับในวันที่ ๓๐ เดือน

เป็นพระเดชพระคุณอย่างยิ่ง ที่ทรงพระเมตตาโปรดประทาน

ขนมปังคำเข้าไป ได้ประโยชน์มาก ขนมปังดังกล่าวเคยขอไตกนดทททท
เคยจนแดงเคมท แบ่งเบรยว รับประทานไม่ได้กลดเสยทอง เทท
กนกวเพราะไมมุตากมากคมาอยกนนเหมือนกน

คกรมคกรแตงแต่จระไปรด

พร

x x x

สำนักคสิกุล หัวหิน

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๕

ทราวมทูล ถมเตจกรมพระยาคาวง ฯ ทราวมเ้าพระบาท

ขอประทมนกรายทุดตอชทายพระหคตตงวันที่ ๑๕ เรืองทาทอง—
ทากุณคณคชฐู—ชานคอน—ถุราชฐูรชานี คงบดงยงไมได้ จระตองกราย
ทุดค่อไปเพราะยงตนก

เมื่อไปเทยจคดวยเรือ “แคดคิง” ครงกระโพน อนมอนตเดนค
รอยแปคนจรตมเสยมิได้ ค่ำทพุดกนเดน เช่น “แคระ” “โกบิโอบ”
แตร “ส่ำ กู” อระเวเทตวนั้น มนเกิดชนคกรจพนเคอนใจอยุ อ่าว
ชานคอนนมนคตจรงทเคยจ เมื่อเตจจกรหมอมไปตงทนคกรจ
นายนางอสังคเชเชยคกทกนคออกไปรับเชวชานคอน คองตายนเรือถึงตม
ทอต คแรกตงเรือส่กมตอนนชเชไป ยงไมทนตงเทาระปรอบคองถายตง
เรือยนคทชอมตง นายนางอชบายจจะเขาเรือยนครบจากรเรือ “มาตนิ”

เกิดอาการหม่อมมอยยากทราบเหมือนนกน้ำเรือ " นริศ " เดินอย่างไร
 แม้จะได้ทำเครื่องหมายไว้ก็ดี แต่เวลาน้ำโดยมากเป็นเวตารากตวงคน จะ
 เห็นเครื่องหมายได้อย่างไร จะมีท่าปากหนักหรือ พอดเมื่อจนเรือ
 " นริศ " กดบังจากบ้านดอน เกิดอาการหม่อมไปเที่ยวทำอู่แท คือ
 อู่ปลั้วรอกต่าง ๆ กดบังตามบ้านดอนเกือบขามหนึ่ง ส่วนลมเรือ " นริศ "
 ซึ่งเพิ่งออกจากท่าแห่งดองน้ำไป เขามไฟฉายติดที่หัวเรือ แตะประคุด
 ค่อย ๆ คลานไป ไฟฉายนั้นส่องด้ายไปวอม ๆ ดูฝั่งแม่น้ำ ดูเรือชาว
 บ้านซึ่งไม่มีไฟแจวผ่านไปมา คำนวณสำราเห็นจาดำยากที่สุด เขาจาท
 ปากอ่าวยังดำยากกว่าในแม่น้ำจนไปอีก มดไม่เห็นอะไรที่จะหมายร่อง
 น้ำ แต่ก่อนเขาหันกลับไปบัก เขากะบุงท่าชาวไปครอบปลาดายหงัดหมาย
 ร่องน้ำ แต่ไม่ค้อยสำเร็วจมด เห็นจะเป็นตอยตมจกพดเอาหงัดครอบ
 กระบุงหงัดตอยไปเสีย เคยจนเขาใช้เอาเรือเด็กเดินนำอาหารออกไป
 ในกาที่บริษัทจัดเรือ " นริศ " เดินเข้าไปจนถึงบ้านดอนนั้น ได้
 เกิดอาการหม่อมดำคึกว่าบริษัทของตนเอง แต่เมื่อได้ฟังครุสเดจา
 พระยามหิบาลเขาเดินเรือ แตรกำหนดเขาออกตามเวตารามาก่อน
 จึงเข้าใจได้ว่าบริษัทเรือไฟไทยไม่ได้คิดตนเอง เขาอย่างพระยามหิบาล
 มาออกที่หนึ่ง ในกาหน้าเรือ " นริศ " มาเดินเข้าถึงบ้านดอนได้ประโยชน์
 มากนี้ เป็นทางให้บริษัทมีความกล้าต่อไปอีก เคยจนเขาต่อเรือมาใหม่
 ออกตามหนึ่ง ให้เหมาะสำหรับเดินเขาใต้ถึงปากพนัง ให้ชื่อเรือว่า
 " ปากพนัง " เดินแต่กรุงเทพฯ ๑ ตรงถึงปากพนัง ดูจะท่าดักจ่าเรือ

“นริศ” ขึ้นไปอีก เพราะเรื่อนริศมีทรบคนโดยด่างมากไป ที่บรรทุก
 สิ้นคาน้อยไป เรือปากพ่องทำแลเพราะได้ความรูชน มีทรบคนโดยด่าง
 น้อย ที่บรรทุกสิ้นคามาก ตรงกันข้าม เห็นจะเหมาะแก่การดี พัง
 พระดำรัสเดาถึงเอาช่างบรรทุกเรือใบ การเอาช่างอันดงนั้นใหญ่ยาก
 เย็นมาก เดยจนการดำแดงไซเรือกตไฟ จะเอาช่างไปไหนดีบายเจ็บ
 เอาผ้าใบรัดทองช่างชกรอกเอาชนตงสูงต่ำเท่าไรกโต้งวยที่สุด

การสร้างพระตำหนักถ่วงนตราญรมยททาชาม ตามทกภาพทุดมา
 โดยหนังสือฉบับก่อน มาได้พระดำรัสตรัสอธิบายสั่งจนไปเจ้าพระยามหา
 อำมาตย์สร้างถวายประทับ เหตุคงนนเกิดากรหม่อมจึ่งไม่ทราบว่าได้
 ทรงสร้าง และยังได้ทราบตามพระดำรัสอธิบายต่อไปอีกด้วยว่า นาน
 ด้ราชธุรชานน พระราชทานแก่ทำชาม ไม่ใช่พระราชทานแก่บ้านดอน
 เรืองนได้เกิดสงสัยใจแถมเมอไปจนวัดไฟททาชาม ด้วยเห็นบายซึ่งบอก
 ไว้ที่สถานเขย่นว่าด้ราชธุรชาน ไม่ได้เขย่นว่าทำชาม

เรื่องเมืองโบราณในแถบบุรีไทย เกิดากรหม่อมสงสัยมาแต่
 ก่อนแต่จนกระทั่งเดยจน ว่าทชมพรจต้องเป็นเมืองเก่าแห่งหนึ่งมา
 ก่อนเป็นแน่นอน ได้เพียรถามหาเมืองร้างแก่ข้าราชการไซเมืองพนม
 หดายหน ก็ได้คำคอบแต่ว่าไม่มี แต่เกิดากรหม่อมไม่มีความเชื่อทาน
 พวกราชการเดย ไม่เห็นมีใครเออโนทางโบราณคดี ออย่าหาแต่ว่า
 จะรูถงเมืองเก่าที่ร้างแต่เดย แต่อะไรหมิ่น ๆ ถามคยยังไม่คอยรู้ เกิดา
 ทรหม่อมเคยพบมาแต่จ ไปเตยจนางรองเพอคูเมืองท่าแะะเทจธถาน

พนมรุ้ง เขาก็จะไปกรรมให้ไปนอนค้างที่บ้านฝ่าย พออย่างเขาเซตบ้าน
 เกิดอาการหม่อมมกเห็นคุณแต่เชิงเทินคืน จึงออกปากว่าหม่อมเมืองไม่ใช่
 บ้าน เขาพากันแต่ดูคางคางเห็นจะไม่เชื่อ แต่เกิดอาการหม่อมแนใจที่สุด
 และเห็นว่าเมือเป็นเมืองแดง ก็ต้องมั่วต่อสถานหรือพทชาจาด พอ
 ถึงที่พทเกิดอาการหม่อมมกเรียกพวกผู้ใหญ่บ้านทศอยรบมาได้เพียง ว่าใน
 แวดวงนี้ ใครเคยเห็นกองอิฐหรือกองศิลาอยู่ที่ไหนบ้างหรือเปล่า มีตา
 คนหนึ่งบอกว่ามีอยู่ใกล้ ๆ นเอง เกิดอาการหม่อมมจจึงให้พาไปดูก็สำเร็จ
 เป็นต่อสถานลักษณะเป็นตามหลังคคกน จะกราบทุกมากไปก็ว่าไม่ได้
 ย่อมทรงทราบอยู่แต่จว่าสิ่งทงกรร้างไม่ใคร่รักษานย่อมจะเห็นอะไรจะ
 แจ้งไม่ได้ ที่เกิดอาการหม่อมมได้ไปพบเข้าเองในทางที่ไปนางรองคราวนั้น
 หมดด้วยกนถง ๓๖ แห่ง มีไข่เด็กนอย อีกแห่งหนึ่งก็พดก ไปหยด
 นอนที่บ้านกงจักร ใกล้แม่น้ำไพรมาศ เกิดอาการหม่อมมกมระตคคกชน
 มาแต่จออกปากว่า ทำไมบ้านพจงได้ชื่อว่าบ้านกงจักร ผู้ใหญ่บ้าน
 คนหนึ่งคอยสั่งจนขมาว่า มัคนไปพบหินในป่าเข้าแห่งหนึ่ง รูปร้าง
 เหมือนกงจักร เขาจึงยกเอาได้เกดียนมาไว้ที่โคกหลังหมู่บ้าน เดยเป็น
 ทหมายแห่งบ้านนเรียกว่าบ้านกงจักร เกิดอาการหม่อมมกทงเหตุประมาณ
 ถามแก่จว่าพจงนแก่จพาไปดูได้หรือไม่ แกก็รับว่าได้ แต่ความจริงใน
 เจดามนนักจจะเป็นหินมีลักษณะกตมแบบเท่านั้น พอรุ่งเช้าเกิด
 อาการหม่อมมจจะเดินทางค่อไป จึงให้แก่พาไปดู หินที่จารบเหมือนกงจักร
 นนกกงจักรจริง ๆ อย่างที่พระปฐมเจดียนนเอง และยงกถานน ขาง

กงจักรยมเศียรพระนารายณ์กุดงอกเคี้ยวหนึ่ง จึงเอาไม้ทาจเขย
 คั้นไม้ทจนรกอยู่โดยรอบนั้นดู ก็ปรากฏว่าโคกที่เอากงจักรชนไปไว้พื้น
 เป็นเทวดสถานเก่า เกิดอาการห่มของใจเป็นอย่างยิ่ง ว่ารูปกงจักร
 ทวอธรรมจักรทงหลายนบน เดิมแท้ตั้งไว้ในสถานที่ยังไร บรรดาที่ได้
 เห็นกเห็นของทเขาบกพพทมาแดงทงนบน ดงทจนจรศรศรศรบอกโคกธรรมง
 เมืองเก่าทชมพวนั้น เกิดอาการห่มดั่งลี่ยจาจะเบ้นทตามดกระเงาะ เหตุ
 ททาให้ดั่งลี่ยเช่นนั้น ก็เพราะชื่อพระยาเคางระธรราบตี เห็นโคกค้ำกระเงาะ
 มากนัก ได้เคยถามพระยาจรัสดีทธีเสวีวัตร (โตยัก) ว่ากระเงาะเป็น
 อย่างไร แกตอบว่าเบ้นไม้ข้าง ก็เคยเลิกพูดกันไป

อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธรูปที่หาดอวยศีลาทรายแดง พบที่ไหนที่ไหน
 มากมายนัก หวังว่าจะทรงพยากรณ์ได้ ว่าทำมาจากไหนแต่เมื่อไร
 ดั่งเกตุว่าไม้ดีเบ้นของเก่ามากนัก ที่เมืองไชยาเก่ามีมากเหตุอเกน มี
 คนที่ไชยาคนหนึ่งชื่อนายตระออง แดงเดช เบ้นผู้เอาใจได้ในทางโบราณ
 คดีมาก เบ้นโคกหน้าคุดอะไรไค้มาก โปรเฟลด์เซอร์ แดงคอกเตอร์อะไร ๆ
 ตตอดดถึงกมภกรรณกรูจกทงนบน อยุ่ข้างคัพอไซ

ในที่สุดแห่งตายพระหัตถศรศรเรองเจ้าพระยาจรัสพงศ์ ฯ พ้องคณะ
 หนึ่งด้อพมพเทอดรัฐธรรมนุญเบ้นคดีหมนประมาท เขาพระทษดาเกตุ
 กรรม่อมจะได้ทราบเรอง ขอประทานกราบทูลให้ทรงทราบดำ นับแต่
 วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ซึ่งเกิดอาการได้ออกจากกรุงเทพฯ มาแต่
 หาได้พบปะกับหนึ่งด้อพมพ์ไม เจนกระทั่งมาถึงหัวหินจึงได้พบหนึ่งด้อ

พิมพ์บ้าง แต่ก็ไม่พบเรื่องกัศัตร์ถึงนั้น ไม่ได้ทราบอะไรเลย

มีความสงสัยมานานแล้ว ในเรื่องชื่อจดมังกูฏกษัตริย์ หรือมังกูฏ
 กษัตริย์ เห็นเขียนกันอยู่สองอย่างคงนนั้น เหตุสงสัยของเกิดากรหม่อม
 ถัดลงมา แม้นพระราชกำหนดให้ใช้ตัวหนังสือตามแบบกรมศึกษาธิการ
 กติ จะต้องเขียนตามจำเพาะแต่ที่ใช้ในคำพูด ส่วนชื่อคนหรือชื่อสถานที่
 จะคงเขียนตามที่พระราชทานไว้แต่ก่อน เปลี่ยนไม่ได้ เช่นพระนาม
 กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม จะเขียนเปลี่ยนให้ถูกเป็นกรมหลวงประจักษ
 ศิลปาคมย่อมไม่ได้ กัศัตร์หรือมังกูฏกษัตริย์นั้น ได้ทราบ
 ว่าเดิมพระราชทานชื่อท่านองนั้น แต่จะเป็นมังกูฏหรือมังกูฏหาทราบไม่
 หากไม่มีคนยกมาเรียก จึงพระราชทานเปลี่ยนให้เรียกจดพระนามบัญญัติ
 แต่มขอใจจำเมื่อเสด็จสวรรคตแล้ว ให้กลับเรียกจดมังกูฏ หรือมังกูฏ
 กษัตริย์ตามเดิม อะไรจะถูกตามที่พระราชทานไว้เดิมก็ไม่ทราบ บัดนี้
 มีคดีเกิดขึ้น กระทรวงธรรมการทักกระทรวงวังว่า ถ้าเขียนมังกูฏไม่ถูก
 ต้องเขียนมังกูฏ กระทรวงจึงกตพชดกชดก จะยอมหรือจะไต่ก็ไม่ทราบ
 หลีกเคิม เขาปรึกษา มา เกด้ากรหม่อมขอประทานพระเมตตา ได้ทรง
 พบประกาศหรือพระราชหัตถ์เดาอย่างใดอย่างหนึ่งในเรื่องจดนั้นหรือไม่
 ถ้าได้ทรงพบมีอยู่ที่ไหน ครั้นให้ตรวจดูได้ จะเป็นพระเดชพระคุณ
 ตนเอง เมื่อหลบต่านักโดยยังไม่พบเห็นหลักฐาน ก็เห็นว่าชื่อจดนั้น
 ไปรดเตือนพระปรมาภิไธยลงมาพระราชทาน คำในชื่อจดจะต้องเหมือน
 พระปรมาภิไธย เมื่อระลึกถึงพระปรมาภิไธยดูก็จะดกต่นกันอยู่ พระ

ปรมาภิไธยเดิมเป็นเจ้าพามงกุฏ พระปรมาภิไธยในเมื่อเสด็จราชสมบัติ
 แดงดเหมือนเป็นสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฏ แต่มาอยู่หงอนไหม
 เครื่องมอส์อบ ถ้าเป็นตามที่เข้าใจอย่างนั้นน่าจะตั้งยอสมการหลวง
 ของกรมการ เพราะควรจะตั้งชื่อเอาพระปรมาภิไธยในเมื่อเสด็จราช
 สมบัติแล้ว

ควรนิคชรแต่จะไปรด

Handwritten signature

x x x

บ้านชินนามอน บึง

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทุก สมเด็จพระนริศร์ ๑

จดหมายฉบับนี้ หม่อมฉันจดตอบถวายพระหัตถ์ที่ประทานมาจาก
 สำนักคดีคดี ก่อหม เมื่อวันที่ ๑๗ ฉบับ ๑ ที่เมื่อวันที่ ๒๐ อีกฉบับ ๑

หม่อมฉันได้เขียนตามที่องเสด็จจากตบจากหัวหินก่อนกำหนดเดิม
 เพราะไม่ทรงสบายด้วยฤดูแล้งวิปริต หนิงอาหมก็มีจดหมายบอกหนิง
 พดัยมาว่า พอกันเป็นหวัดไปหายคน เห็นจะตรงตามที่หม่อมฉัน
 บรรจงไปในจดหมายฉบับก่อน ฉะนั้นถึงเกิดฤดูแล้งร้อนออกจะวิปริตไป
 ทุกหนทุกแห่งแม้จนในยุโรป ขอให้ทรงถือเอาเป็นนิสัยปัจจุบันได้ ถ้า
 เหมาะพระหฤทัยเมื่อใดก็เสด็จลงมาประทับที่สำนักคดีคดีได้ทุกเมื่อ งาน
 “ระเบ็ง” ของท่านนั้น บางทีจะต้องมีเมื่อเทศกาลทอดกฐินอีกคราว

หนังสือฉบับใหม่ดอกกระมัง ขอให้ทรงพระดำริเตรียมไว้

จะทอดสนองถวายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๐ ค่อไป เรื่องเมืองเก่า
ที่เมืองชุมพรซึ่งทรงตั้งตั้งย้ายมาอยู่ที่ตำบลกระเงาะนั้น ประหลาดใจหม่อม
ฉันนักหนาทีเดียว ด้วยไม่เคยได้ยินชื่อตำบลกระเงาะมาก่อน จะเป็น
เพราะเหตุใดก็แปลไม่ออก หม่อมฉันเคยไปชุมพรนับครั้งไม่ถ้วน เรื่อง
เมืองเก่าก็ได้เอาใจใส่สืบเสาะมาช้านาน ตามถึงท้องถิ่นเป็นภูมิ
ถ้าเนาสำคัญในแขวงเมืองชุมพร เขาก็บอกแต่ชื่อตำบลอื่น เช่น ไร่ร่อ
และท่าแฉะ เป็นต้น แต่ตำบลกระเงาะนี้ไม่เคยมีใครบอกให้ได้ยิน ถ้า
เคยได้ยินแต่จะดมเสี้ยไม่ได้เลย เพราะพ้องกับชื่อ ออกญาเสนา
ราชบัณฑิตศรีรัตนอุดม หนัก ส่อให้เห็นว่าเมืองคงจะอยู่ตรงนั้น แม้เป็น
เงาหมดโอกาสแต่สันนิษฐานด้วยก็ยังไม่อยากรู้ หม่อมฉันคิดจะวานให้ชาย
แถมและชายแถมที่อยู่ชุมพรให้ช่วยสืบค่อไป

เรื่องพระพุทธรูปทำด้วยศิลาทรายสีแดงซึ่งทรงตั้งถาวรมาเนิ่น หม่อม
ฉันเคยเอาใจใส่พิจารณาบ้าง ตั้งเกิดคิดที่ใช้ทำพระพุทธรูปในเมือง
ไทยแต่โบราณ ใช้หินปูนที่เป็นศิลาเนื้อแข็งอย่าง ๑ ใช้หินทรายที่เป็น
ศิลาเนื้ออ่อนอย่าง ๑ พระพุทธรูปแต่ละเจดีย์วัตถุอย่างอื่น เช่น พระธรรม
จักรเป็นต้น ซึ่งเก่าที่สุดทำด้วยหินปูนทั้งนั้น และหินปูนที่ใช้หินนมเป็น
๒ อย่าง คืออย่างสีเขียวเนื้อละเอียด มักทำพระพุทธรูปทางเมืองตพบุรี
มีตัวอย่างประดิษฐานอยู่ที่มณฑลพระระเบียงวัดเบญจมบพิตรข้างด้านนอก
หลายองค์ หินปูนอย่างสีเขียวจะได้มาจากไหน แต่แรกหม่อมฉันไม่

ทราบ ต่อได้เห็นคีตาที่เขาถมเป็นถนนเขาทางรถไฟลายเห็นผู้มีชนคีตา
 เชียวอย่างนั้น จึงทราบว่าคงมีอยู่ตามภูเขาคงเมืองตพบุรีนั่นเอง
 หินปูนอีกอย่างหนึ่งที่ใช้ทำพระพุทธรูป เป็นคีตาเนื้อหยาบดีจางใช้ทำ
 เครื่องคีตาที่พระปฐมเจดีย์ หม่อมมณเฑาะว์ใจว่าคงเอามาจากภูเขาคงใน
 แขวงเมืองราชบุรี พอจะกล่าวเป็นยุติได้ว่าในสมัยทวารวดีใช้หินปูน
 หินทรายพองมาใช้เมื่อสมัยขอมมาเป็นใหญ่ คงเอาวิธีการก่อสร้าง
 รางทางเมืองเขมรมาทำในประเทศนี้ แต่ทำที่เมืองตพบุรีก่อนแห่ง
 หนึ่ง ภูเขาหินทรายในแขวงเมืองตพบุรีก็มีมาก แต่หินทรายทางเมือง
 ตพบุรีเป็นสี (เป็นสีอะไรหม่อมมณเฑาะว์ไม่ถูก จรดมนต์เรียกว่า)
 โคน เครื่องคีตาจำพวก ซึ่งสร้างในสมัยขอมใช้คีตาทรายดี โคนทั้ง
 นั้นมีใช้คีตาทรายดีแดงแต่ที่เมืองราชบุรี เพราะเขาคีตาทรายดีแดงมี
 อยู่ใกล้ ๆ ถ้าตามแบบอย่างของที่สร้าง การที่ใช้สร้างด้วยคีตา
 ทรายดีแดง เห็นจะเริ่มใช้เมื่อปลายสมัยขอมต่อกับกรุงศรีอยุธยา
 และมาใช้มากต่อในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อหม่อมมณเฑาะว์ไปที่พระมหาธาตุเมืองไชยา ได้นึกประหลาดใจ
 ด้วยอย่างท่านทรงสังเกตว่าที่หินพระพุทธรูปคีตาทรายแดงมากกว่าที่
 ไหน ๆ ทางข้างใต้ เมื่อหม่อมมณเฑาะว์ไป เขาเพิ่งขุดพบพระพุทธรูปคีตา
 ทรายแดงองค์ใหญ่ในฐานพระมหาธาตุหน ๒ องค์เขาชนคงได้ องค์หนึ่ง
 หน้าตักกว้าง ๓ ศอก แปลกเพื่อนที่ทำได้ด้วยคีตาแห้งเดียวไม่มัทต่อตรง
 ไหน หม่อมมณเฑาะว์เห็นเป็นของอัศจรรย์ ได้แนะนำไว้ว่าให้ตั้งไว้ทั้งเป็น

ศักดิ์อย่างนั้น ขอขมา ให้ไปตกแต่งบ้านพอกหรือบิตทองให้เสียโฉม แต่
 เขาจะได้ทำตามคำแนะนำนั้นหรือไม่ หม่อมฉันไม่ทราบ มนต์เทศน์
 พระศีลาทรายแดงที่เมืองไชยามา ก็คงเป็นเพราะมีภเจ้าศีลาทราย
 ด้แดงอยู่ใกล้ ๆ หาได้ง่าย เหมือนนอช่างทวงช้างเห็นอหาคีลาทราย
 แดงได้ง่าย ๆ ที่เมืองราชบุรี พิศหาระหลกษณะพระพุทธรูปศีลาทราย
 แดงที่เมืองไชยามักชนเกาถึงปด้ายส้มยี่ศรีวิชัยซึ่งพอที่ส้มยี่ขอมอย
 บาง เช่นพระพุทธรูปทพระพักตร์แบบเดียวกับพระนาคปรกส้มยี่ข
 ที่หม่อมฉันได้ไปจากวัดเขียง ตั้งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานที่กรุงเทพฯ
 เดียวกัน แต่ของที่สร้างชนนหม่อมฉัน เป็นแบบของสร้างส้มยี่ขยาม
 มาก ต่อให้เห็นว่าในส้มยี่เมื่อสร้างพระพุทธรูปศีลาทรายแดงที่เมือง
 ไชยานั้น เมืองไชยาคงจะยังมีบริบูรณ์ผู้คนมาก และพระมหาธาตุไชยา
 จะยังนับถือกันเป็นมหาเจดีย์สถาน แต่ถ้าจะชดงไปจนถึงเมืองราชบุรี
 เมื่อใด หม่อมฉันยังหาหลักฐานไม่ได้

ที่ตั้งสถานที่ปัญหาเรื่องชองวัด มกฏกษัตริย์ หรือ มงกฏกษัตริย์
 ว่าอย่างไหนจะถูกต้องนั้น หม่อมฉันพิจารณาด้วยอาศัยเอกสารต่าง ๆ ที่
 มีติดตัวอยู่ที่นี้ ได้ความพอจะถือเป็นยุติได้โดยมีหลักฐานดังจะพูดต่อ
 ไปนี้ คือ

คำว่า มงกฏ ใช้เป็นภาษาไทยมาแต่โบราณ เหมือนเช่นพระนาม
 ทูลกระหม่อมที่ได้พระราชทานแต่แรกก็เรียกว่า เจ้าฟ้ามงกฏ พระนาม
 ที่จารึกในพระสุพรรณบัฏเมื่อเสด็จราชย์ก็ใช้ว่า ส้มแดงพระปรเมนทร

มหามงกุฏ มีตายเช่นพระราชหัตถเลขาเป็นหนังสือฝรั่งเจ็ดองพมพใจ
 ในหนังสือประวัติจตุตถมกุฏกษัตริย์ ซึ่งพระศาสนโศภนพิมพ์ใน พ. ศ.
 ๒๔๗๘ นี้ ก็ใช้ตัวอักษร Mongkut ตรงกับ มงกุฏ ดังนี้ คำว่า มกุฏ
 ใช้เป็นภาษามคธ แต่ทุกกระท่อมตรงเช่นพระนามด้วยอักษรไทยทรง
 เห็นว่า สันเด็จพระบรมเมณฑรมหามงกุฏ มีเจ้าองพมพใจในพระราช
 หัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนที่ ๕ ซึ่ง
 สันเด็จพระพันวัสสาทรงพิมพ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๘ ดังหม่อมฉันทานหญิง
 พดด้วงได้ตั้งมาถวายพร้อมกับจดหมายฉบับหนึ่ง ทุกกระท่อมเองทรง
 เขียนพระนามพระองค์เองทั้ง มงกุฏ และ มกุฏ ดังพูดมา คิดดูว่าทรง
 ล้อเกอเทออย่างใดก็ไม่ยิ่งเห็นชัด หรือจะเข้าใจว่า มงกุฏ ในทางราชการ
 เพราะตรงกับพระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ และทรงเห็นว่า มกุฏ
 เมื่อใช้เป็นนามพระองค์ด้วยถูกต้องในทางภาษาเดิม จะเป็นอย่างไรนอก
 ธรรมดา แต่อย่างไรก็ดีสำหรับจดมกุฏกษัตริย์นั้น ในหนังสือประวัติจตุ
 ตถพระศาสนโศภนพิมพ์ มีสำเนาประกาศพระราชทานที่วิสุงคามสีมา ใน
 ประกาศนั้นเรียกว่า จตุตถมกุฏกษัตริย์ราม เพราะฉะนั้น หม่อมฉันทานเห็น
 ว่าที่ถูกต้องเข้าใจว่า จตุตถมกุฏกษัตริย์ แต่ถึงจะใช้อย่างนั้นก็ตามเรียกทั้ง
 เรียกว่า จตุตถมงกุฏ อยู่คนเดียว

ถ้าพิจารณาไม้มีเรื่องอะไรจะพูดนอกจากมีหนังสือฉายมาเห็น เป็น
 หนังสือแปลกประหลาดหน้าคู่เรื่อง ๓ เรียกว่า Sequoia ผูกเรื่องคล้ายกับเรื่อง
 เต๋อโคของเรว คือเดิมมีตุ๊กเต๋อกำพร้าว้าตัว ๓ ตุ๊กกวางกำพร้าว้าตัว ๓ เต๋อ

หญิงคน ๓ ได้มาเสวยใจด้วยกันแต่เล็ก จนถึงตจทง ๒ นนเคยคนรักชอบ
 กัน ครันตจทง ๒ นนเคยใหญ่จนจะเสวยได้ในบ้านไม่ได้ ต้องพาไป
 ปล่อยบ่า สัตว์ทั้ง ๒ นนเคยไปเป็นมิตรกันแะคิดถึงคนเคยเคย
 ที่หลงมามพรานไปพยายามจะยิงกลาง เลือกกับควางนช้วยกันค้อยู่
 ประหารพรานได้ นงเวองนประหลาดกัพยายามหัดเลือกกับควางให้ชอบ
 กันเคยลง ๓ สด คอ คอแรกหัดตกล่อกดกควางหอยเตกให้ชอบกันสำหรับ
 ถายรูปคอนตพรเอง แะควหาเลือกกับควางที่พรนมาหัดให้ชอบกันสำหรับ
 ถายรูปคอนกตางเวองอกคู้ ๓ คู้ ทั้งคู้ก็เป็นเลือกใหญ่ควางใหญ่หนหัดเลี้ย
 จนชอบกันเคยเคยเกิน จนหยอกเอนเคยนเหมือนพอง นาคูมาก โดยน
 งามนงเวองนเคยเข้าไปเล่นในกรงเทพฯ แะจ แะไปเล่นเมื่อทวนเลี้ยจ
 ไม่อยู่ หม่อมฉันทนิกว่าท้านยังไม่ได้ออกพระเนกรจิงเต่าลจาย

ศจวมิกควรแต่จแต่จะไปรด

ศิริ ๒๖ รัชชูปถน

x x x

ทำหน้กปลายเนน คลองเตย

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๗๗

กราบทุก ส้มเต้จกรมพระยาดีวรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

ดาบพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๗ เดือนนี้ ได้รับประทานแสง

ว่าด้วยอากาศ อากาศที่หัดหัดด้ายกรงเทพฯ เพราะใกล้กัน

ผิดกันมากกับอากาศทางสงขลาคือ อากาศที่หาดใหญ่รู้สึกจำส่ายกว่า
 ตอน ขออ้างหญิงพดัยกับชายใหม่ ซึ่งไปเยี่ยมเกตุกระหม่อมที่นั่นมา
 เมื่อแรก ๆ นั้นเป็นพยาน หญิงจังกะเชอมน ฉากได้ไปอยู่ที่นั่น ความเจ็บ
 ไขข้อของเธอคงจะทุเลาเบาบาง จระดำดงที่ประทับหัวหิน เกตุกระหม่อม
 ประหลาดใจมาก คาม่องคนเดียวเป็นลึกลับ ไม่มีใครดูแลจากต่าง
 อยู่เหนือแก แต่แกเอาใจใส่รักษาเรียบร้อย พนทกัธระอาตราบวัน เคย
 ไปเห็นมาก่อนอย่างไวก็เป็นอยู่อย่างนั้น ชาวของบนคำหนักก็เก็บรักษา
 ใจดี เทียบกับบนเกตุกระหม่อมที่กรุงเทพฯ พอกลับไปที่เห็นก็ดู รก
 เป็นพงเตื่อ เพราะปลัดกรมซึ่งเป็นบุตรแต่เจ็บเสีย ด้งานไม่ได้ อาย
 กรวมกรกินเงินเปล่าไม่ทำอะไร รู้สึกได้จากคนกรุงเทพฯ ข้าราชการ
 วัฒนธรรม ๆ ต ๆ นำไปให้ดูตาม ุรักษาตัวรอดเป็นยอดดีเห็นอกคน
 บ้านนอกมาก

เรื่องเมืองกาญจนดิษฐ์ยังไม่จบ ตามที่ได้กราบทูลมาก่อนแล้ว
 ว่าตามหาดวังขุนประกิจกาญจนเขตไม่พบ จึงได้ส่งนายชิต คอมประโดว์
 ของบริษัทอีสต์เอเชียติกไป ฉากพบตงเมื่อไรช่วยบอกตงย ว่าขุน
 ประกิจรู้เรื่องเมืองกาญจนดิษฐ์เพียงไร ช่วยจดหมายตามรู้ตามเห็นให้
 ทราบตงย ต่อมาเมื่อฉานขึ้น ได้รับหนังสือแม่ขึ้น คัรยาภย นำส่ง
 หนังสือขุนประกิจ พรรณนาถึงเมืองกาญจนดิษฐ์มาให้ ข้อความในนั้น
 จะถูกหมดหรือไม่ก็ตามที่ แต่เป็นสิ่งที่ควรรู้ใจ จึงได้คัดสำเนาส่งมา
 ถวายตามความในนั้น เดิมเมืองท่าทองตั้งอยู่ที่บ้านดอน ในกตองท่า

ทองอุแตะ แล้วย้ายมาตั้งที่บ้านกระแคะร่มเขาน้อย ในคลองกระแคะ แดง
 ลุงย้ายมาตั้งที่คลองมะขามเตี้ยในตำบลบ้านดอน การย้ายนี้จึงแต่
 บ้านเจ้าเมืองเท่านั้น ถ้าศึกวาทะขุนประภคตเป็นลูกคอง การย้ายก็
 เพิ่งจะอยู่ในรัชกาลที่ ๓ ที่ได้นำมณฑลขึ้นเป็นเมืองกาญจนดิษฐ์ใน
 รัชกาลที่ ๔ เมืองกาญจนดิษฐ์ก็ยกบ้านดอน ท้าเถอกระแคะได้ชื่อว่า
 อำเภอกาญจนดิษฐ์นั้น ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ฝ่ายพระบาทได้ทรง
 จัดย้ายเอาชื่อนั้นมาใช้ เพื่อไม่ให้ชื่อนั้นลุ่มญ่เลย ก็เขียนอันแจ่มแจ้งว่า
 ประภคคอง—กาญจนดิษฐ์ตามทฤษฎี เป็นอันลูกคองแดง

ทนายกรรมาทูลตอบพระปรารภในเวียงเจดีย์ ถ้ามารภคกรรมาทูล
 ได้ทูลทโดยไม่ต้องคิด เพราะได้คิดมานานแล้ว เห็นว่าอนเจดีย์นั้นเกิด
 ชนแต่การฝังศพหรือฝังกระดูกฝังเอาถ่านอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะรวม
 เรียงเคียงจากฝังนั้นเป็นเหตุ เมื่อฝังนั้นเป็นผลคนสำคัญ เกรงที่ฝังจะ
 ดบเดือนเดียว จึงทำอะไรที่ขบไขบนนั้นเป็นเครื่องหมาย เรียกว่าเจดีย์
 อนว่าเจดีย์นั้นมีลักษณะเป็นสองสาขา คือ กองดินแบบตอมขานหนึ่ง ทา
 แบบเรือนขานหนึ่ง ภายหลังมีคนทำเอาลักษณะทั้งสองขานนี้ประสมกัน
 เป็นอีกขานหนึ่ง จึงตั้งชื่อว่า “ตอมเรือน” ทมตเพียงสามอย่างเท่านั้น

ลักษณะแรกเป็นตอมพูน เป็นโดยธรรมชาติเข้าไป คือจากการฝังม
 กตองขดหมอม เอาไฟได้หตุมตงไปกใช้เนื้อแทนดินอยู่มากแต่ และดิน
 ที่ขุดขนกลมเนื้อพูน เมื่อเอากลมตมทบฝังลงไปก็ขอมคองเหลือเป็นโคก
 อยู่เหนือหตุม นนเองเป็นตงเกิดจาแบบทฝังมใจตรงนม แคนานเข้า

ฝนชะเอาโคกน้อยนั้นราบไปได้ ผิดลักัญคนไม่ยากให้ตีหมายสูญหาย
 จึงไปโกยเอาดินทรายหรือหินก้อนมากองล้อมเต็มให้สูงขึ้นอีก
 พระทรายเป็นตัวอย่าง เขาจากฝั่งพระศัพพะพระเจ้าแผ่นดินผู้หนึ่งไม่
 อะไร เอากรวดขาวมากองล้อมเป็นตอมชนใจเท่านั้น อันจากของปฐวีธาต
 อันใหญ่มากนั้น นำหนักย่อมคั้นเชิงให้มายออกไปทำให้คึกของทรุดอง
 ได้ เขาจึงแก้ไขตงเขื่อนกันเชิงมาย มเจดีย์สูงจุให้แทนเป็นตัวอย่างอยู่
 แดง เขื่อนนั้นเองก็ทำแก้ไขกันไปกตายเป็นรูปร่างรองตอม และเพราะ
 เครื่องหมายตอมนั้นเป็นเครื่องหมายที่ฝังมทงไป เมื่อถึงทตงชาติ
 พระพุทธเจ้าทำอย่างไรจึงจะรู้ได้ จึงทำบตตงก คือ พุทธธาตงนตงใจ
 บนตอม แดงกมคณเตอมใส่คำฉัตรไปปักบูชาบนบตตงก แต่การปัก
 ฉัตรบนบตตงกนั้น ถ้าบตตงกทำตงยหนักจะปักยากอยู่ เขาจึงคิดทำ
 ตามฉัตรปักไว้เสร็จบนบตตงก อย่างพระเจดีย์เมืองชวา มีเศรศรัทธา
 จะถายฉัตรกทำแต่กฉัตรประดับมาหรือดอกไมที่สุดเป็นเครื่องทงไป
 ตงมตง แต่ฉัตรทำชวครากเช่นนั้นไม่ถาวร นานเขากทำให้ชวครองแรง
 กตายเป็นของสักรบรค จึงเปตยบนบตตงกฉัตรหนักเตยทเตย ตงทม
 ครอบอย่างอยู่ทพระปฐุมเจดีย์ แต่ฉัตรหนักนเองสูงกวเบนของยวกแก้
 การทำหิน จึงยกทำเบนดอกบรชชอน ๆ กน หรือตุกแกวชอน ๆ กนชง
 เรียกว่บตตงใจน เป็นเสร็จฉัตรทงไปแห่งเจดีย์ชนตตอมแทน
 ฉนวนชนคกมีลักษณะเบนเรอนนั้น เกิดแต่ญาคีห้างข่มคตงม
 ตงถาร ว่าฝั่งตากแคตตากฝนอยู่กตางคิน จึงไปปตุงโรงศรอบคตม

ได้ พระศัพเพ้านายของเราแต่ก่อน ถ้าต้องเอาไปฝังก็ปลุกหลังคาจาก
 ครอบไว้เหมือนกัน - แล้วโรงที่ไปทำครอบมีไว้หน กิจาเวญจนเป็นของ
 ดาวรไปตามกำลังคน ที่สกัดเป็นเรือนชนหรือปรางค์ปรางค์อย่างเขมร
 เป็นคน

ส่วนชนิดดอมเรือนนี้ เป็นความคิดประดิษฐ์ของพวกช่างใน
 ภายหลัง เอาเจดีย์ทรงสองชั้นมาทำผสมกัน คือเจาะดอมให้กลดงใน
 ที่ของเจาะทำมุมประกอบไว้ อนุหนักไหน ๆ ก็มอยู่ตามดิน ต่างก็ทำ
 เป็นเรือนที่เดียว แต่ยอดทำเป็นเจดีย์ดอม แลวงมเจดีย์ดอมประกอบ
 เป็นบริเวณยอดคนนอกดงย เช่นพระธาตุไชยาเป็นต้น

รวมหมดเท่าที่ควรได้เห็น เจดีย์มีเพียงสามประเภทเท่านั้น ส่วน
 การยกย้ายเปลี่ยนรูปเป็นต่าง ๆ ไป เช่นดอมทำเป็นรูปกลม หรือเป็น
 สี่เหลี่ยมแปดเหลี่ยม เป็นไม้สิบสอง เป็นไม้สิบ หรือเป็นเพองแฉะ
 อนุอก แลดมฐานรองสองชั้นสามชั้น เป็นส่วนความคิดของช่างทำ
 ยกย้ายที่จะให้แปลกตาตามสมัยเหมือนกับแพะเส้นเครื่องแต่งตัวผู้หญิง
 ประเดยงตคอกกลม ประเดยงตคอกเหลี่ยม ประเดยงตคอกเหลี่ยม
 แขนยาว แขนสั้น แขนค้อน หลังโหว่ ท้องห่อ แฉงก็ไม่มีผาเดย
 เป็นที่สุดดงนั้น และในคราวที่เปลี่ยนแพะเส้นนเองทำให้รูอายุได้โดย
 สังกศ เช่นว่า “ชาหมุแฉ่ม” เกิดในจุดศักดิ์ราชเท่านั้นอยู่จนเท่านั้น
 “ปากช้าง จมหน้าแกง” เกิดในจุดศักดิ์ราชเท่านั้นอยู่จนเท่านั้น และ
 แพะเส้นถ่ายทอดมาแต่ไหนก็รู้ได้ไปในตัว เช่น มุงชน ก็คือเอาอย่าง

ตาง นุ่งตุงเอาอย่างมอญ นุ่งกระโปรงก็เอาอย่างฝรั่ง ทงนกกเหมือน
กบเจดีย์ตาง ๆ ตามที่ทรงตั้งเกศยศได้นนกกถักคองทุกอย่างแล้ว

ขอทกราบทูลตาม เรื่องประกาศชอวดมังกูหรือมกุกษศรียน
มาพบหลักแดง พอลงบ้านพระรงอกเอาหนังสือซึ่งพระสำนได้ภนฝาก
ใจให้มาให้ เป็นหนังสือ ๓ เล่ม ทานพิมพ์ในการฉลองอายุาน ๒๐ ปี
เล่มหนึ่งเป็นประวัติมกุกษศรียน มีประกาศพระราชทานทงตั้งคามัดมา
อนมออกชอวดอยในน แต่ฉ้านาทตั้งพิมพ์ตั้งเกศว่าเขียนอกษรแก
ตามทใช้ในบัจจุบัน ซึ่งถือจาเป็นการรกไปเสียแล้ว จะต้องไปชอด
คณบบททาน คณบบชอนนจะเบนหลักทกรจามแท้จริงได้ เพราะพระน
ฝ่าพระบาทไม่คองเอาเป็นภวระทจทรงคณหวอกแดง

เรื่องเจ้าพระยาอรรพวงศ์พองหนังสือพิมพ์น เกด้ากรหม่อมมกดับ
ไปถึงบ้านจึงได้ทราบความทหญิงอ ฉ้าเขาตงฉ้าเจ้าพระยาอรรพวงศ์รือ
คำหนักอย่างไทยทตั้งนกกตาม มาปลุกให้เกด้ากรหม่อมมกดับบ้านคตอง-
เคย เมื่อได้ทราบความคตงนจึงได้เข้าใจ ว่าทศร็ดถึงเรื่องนกกเพราะชอ
เกด้ากรหม่อมเข้าไปพัวพันอยู่ในคคิ เกด้ากรหม่อมนกกเห็นชน้อยมาก
เรื่อนอย่างไทยของเกด้ากรหม่อมมกคตองเคย ปลุกชนกอนทตั้งน-
กุกตามเป็นไหน ๆ

อากาศทกรุงเทพ ๆ ก็ไม่สบาย หยิงไต่พอกดับมาถึงได้ตั้งวัน
กเจ็บ แต่เป็นไขหวดเท่านั้น

กรมกิจการแล้วแต่จะโปรด

บ้านท่าข้าม สถานีสุราษฎร์ธานี

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

ข้าพระพุทธเจ้า ขุนประภักดีกาญจนเขตร ขอพระราชทานกราบทูล ได้
ฝ่าพระบาททูลทรงทราบ

ด้วยตามทูลของพระประดิ่งคีประจวบเมืองท่าทองนน ข้าพระพุทธเจ้า
ขอกราบทูลเฉพาะเกล้าได้ ดังกราบทูลต่อไปนี้

๑. เมืองท่าทองเก่าตั้งอยู่ที่บ้านดอนในตำบลองท่าทองอู่แทะ วรรษ
ห่างจากถ้ำเขาพระนัม (ที่ใต้ฝ่าพระบาทได้ประพาสแล้ว) ประมาณ
๑๐๐ เส้น เดิมของมบ้านราษฎรอยู่เป็นหลักรฐาน ประมาณแต่ที่อยู่
ติดต่อกัน ๗๐ ครัวเรือน ในวงในไร่วัดเสมาเป็นวัดถอนา แต่
เดิมนางเสียดแล้ว ซากวัดร้างถมเป็นทุ่งเกิดได้ขนาด ๑๗ ไร่ เดิม
นมุดดินสูงมีตพระประธานถึงพระศรี พระโดยมากเป็นศิลาแดง ท้อง
บริบูรณ์อยู่กมตหนักพงเสียดมาก เมืองนี้เดิมจะเป็นบ้านเมืองเมื่อ พ.ศ.
เท่าใดไม่ทราบเกล้า (แต่ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชได้
กล่าวถึงเมืองท่าทองเหมือนกัน) ดังทราบเกล้าแต่จากเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๗
เป็นปีที่เมืองท่าทองเสียแก่พม่า พระวิสุตรสังครามรามภักดี เจ้าเมือง
ต้องหนีพม่าในครั้งนั้นมาตั้งบ้านอยู่ที่บ้านท่าทอง ใกล้กบลังกันคอนหิน
หมุย (ในเขตที่ตั้งถนน) เหตุที่เรียกบ้านนั้นว่าบ้านท่าทอง ก็เพราะพระ
ท่าทองมาอยู่เป็นคนที่แรกสร้างบ้านนั่นเอง

๒. พสกพม่าซำศึกได้จับบุตรของพระวิสุตรไปขังไว้ที่ค่าย ๒ คน

ชื่อนกกับชื่อแถมเป็นผู้หญิงทั้งสองคน คนชื่อแถมได้พยายามหนีจากที่
คุมขังออกมาได้

๓. ต่อมาเมื่อทหารทางกรุงเทพฯ ออกไปช่วย พลกพม่าหนีไป
หมดแล้ว ทางบ้านเมืองได้ตั้งให้นายส้มไปเป็นผู้ร้องเมืองท่าทอง นายส้ม
ไม่ได้อยู่ที่เมืองเก่า เพราะถูกพม่าเผาเสียหมดแล้ว ได้มาตั้งบ้านอยู่ที่
บ้านกระแจะ (ซึ่งเคยอนตงที่ว่าการอำเภอกาญจนดิษฐ์) นายส้มได้
รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิเศษ และได้กับแถมบุตรของพระวิสุตร คนที่
หนีจากที่คุมขังของพม่าในข้อ ๒ เป็นภรรยา

๔. หลวงวิเศษได้รื้อบ้านจากบ้านกระแจะมาตั้งบ้านอยู่ที่ในคลอง
พระขามเคยตรงวัดโพธิามเมื่อ พ. ศ. ๒๓๓๒ ในระหว่างนั้นทางเมืองนครา
เกณฑ์คนไปซ่อมแซมพระราชาศู เพราะถูกพม่าเผาเสียมาก จึงหลวง
วิเศษคิดสร้างวัดในเมืองท่าทองขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อประสงค์ไม่ต้อง
ส่งคนไปซ่อมแซมพระราชาศูที่เมืองนครฯ แต่ในเวลานั้นเจ้าเมืองเป็น
ผู้อนุญาตให้ตั้งพัทธสีมาได้ โดยไม่ต้องขอพระบรมราชานุญาต หลวง
วิเศษได้เดอบรรดาศักดิ์เป็นพระวิสุตรสงครามรามภักดี และได้ตั้งแก้
กรรมเมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๕

๕. หลวงเทพพิทักษ์สุนทร (เคช) บุตรของพระวิสุตร (ส้ม) เป็น
ผู้ร้องเมืองต่อมา

๖. เสด้านตรงที่ตลาดบ้านดอนเคยวณียงเป็นพรหม เป็นบ่าว
ทนายแต่ครั้งกระราศ นำแถม ยังกตั้งบ้านอยู่ไม่ได้ จึงไม่ได้อยู่ที่เมือง

๕ ๕
เตยวัน

๗. อาณาเขตของเมืองท่าทองเวदानั้น ทิศตะวันออกถือเอา
 คดองครามเป็นเขตจากเขาฉิมจนถึงกับทะเล ผ่านเขาไปตั้งคันทนาคดอง
 หลากแต่จนเขาใหญ่ไปเขาไฟใหม่ เขารอยคน เขาพนมเมฆ เขาไม้ไผ่
 เขาด้ายหูช้าง เขาตึงนัง เขาย้าย แต่จดตามลำห้วยเวียน พอดากคือ
 เขี้ยบบราก แล้วออกห้วยรัตนโกไสย (ครงสถานที่เขาพุดเตยวัน)
 แล้วไปออกคดองแม่น้ำตามบ้านปากพนดเคียงวัน แล้วไปตามคดองถึง
 คดองดำใน ตามคดองดำในไปแพรกคดองจิกใช้แล้วตัดป่าไปทะเลหอย
 แล้วตัดป่ามาออกตรงปากท่าเวียงในคดองพุดวง ถือตามคดอง
 พุดวงมาออกทะเลที่ปากพนชูลา คิดประมาณระยะเห็นอกกับใต้ จาก
 ทะเลถึงเขาไม้ไผ่ประมาณ ๒๐๐๐ เส้น คิดทิศตะวันออกกับตะวันตก
 จากคดองครามกับปากคดองท่าเวียง ระยะประมาณ ๕๐๐๐ เส้น
 อาณาเขตตามกราบทุกในข้อ ๖ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปเที่ยงตรวจ
 มาแต่ประมาณโดยที่ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็น จะคาดเคลื่อนกับความ
 เป็นจริงประการใด แต่จะตรงไปรกเกล้า ขอพระบารมีปกเกล้า

(ลงนาม) ชุนประกิตกาญจนเขตร

x

x

x

บ้าน

วันที่ ๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูต สัมเด็จพระนครินทร์ ฯ

จดหมายสำหรับถวายในสัปดาห์นี้ คัดพิมพ์แต่เอามาตรวจ
หม่อมฉันไม่ชอบใจ จะแก้ไขใหม่ให้แต่ฉบับตั้งเมตวันศุกร์ที่ ๒ นี้ไม่ได้
ขอประทานผิดไปตั้งวันจันทร์ที่ ๕ ทูตมาให้ทรงทราบ หากไม่ทรงคอย

ควรมีควรรแต่จะโปรด

ศิริ อภิบาล

x

x

x

บ้านชินนามอน บ้าน

วันที่ ๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูต สัมเด็จพระนครินทร์ ฯ

หม่อมฉันได้รับถวายพระหัตถ์ฉบับตั้งวันที่ ๒๗ กรกฎาคม แต่
เรื่องตำนานเมืองสุราษฎร์ธานีที่ขุนประคตกาญจนเขตจรดถวายนั้น ด
เป็นหลักฐานพอจะตั้งเพื่อเห็นเข้ากับเรื่องพงศาวดารได้ จากบ้าน
ดอนนั้นคงตั้งเป็นหลักฐานเมื่อครั้งเจ้าพระยาณรงค์น้อยยกมาต่อเรือรบ
ในรัชกาลที่ ๓ และคงให้ย้ายเมืองท่าทองมาตั้งที่บ้านดอนแต่ครั้งนั้น
ไม่ได้มีการย้ายเมื่อยกเมืองท่าทองเป็นเมืองกาญจนดิษฐ์ขึ้นกรุงเทพฯ ฯ
ในรัชกาลที่ ๔

เรื่องพระเจดีย์ที่ประธานอชบายมานนตหนัก

หม่อมมณเฑียร

ขอด้วย

เรื่องปัญหาข้อใด มงกุฎกษัตริย์ หรือ มงกุฎกษัตริย์ จะเป็น
 ถูกต้องนั้น เมื่อหม่อมมณเฑียรเขียนจดหมายฉบับลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม
 อดวายไปแต่จ ได้ตรวจจดหนังสือต่าง ๆ ที่ออกพระนามเดิมของทูล-
 กระหม่อมมักเกิดนึกสงสัยจนอย่างท่านทรงดำริ ว่าผู้ทเขียนหนังสือหรือ
 ตรวจเมื่อพิมพ์หนังสือในชั้นหลัง จะแก้คำ มงกุฎ เป็น มกุฎ เอา
 ตามใจมาก แม้ถ้าเนาประกาศที่พระศาสนโศภนเอามาพิมพ์ในประวัติ
 วัดอาจถูกแก้เป็นได้ แต่หม่อมมณเฑียรมาคิดเห็นหนักที่จะตัดต้นมือออก
 อย่างหนึ่ง คือวัดนั้นได้ใช้นามว่า วัดพระนามบัญญัติ มาช้านาน จน
 ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อ ร.ศ. ๑๐๘ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงโปรด ฯ
 ให้ประกาศสั่งให้ถอดเรียกชื่อเก่า หม่อมมณเฑียรเห็นว่าขอสำคัญอยู่ที่
 ประกาศ ร.ศ. ๑๐๘ นั้น ถ้าโปรด ฯ ให้เรียกอย่างไร ถึงจะไม่ตรงกับ
 ชื่อเดิมก็ควรเรียกต่อไปตามในประกาศที่ดำรัสสั่งให้เรียก เพราะพระ
 บรมราชโองการเป็นกฎหมาย ว่าโดยย่อเรื่องนคจรัตนคูประกาศ
 ร.ศ. ๑๐๘ ถ้าในประกาศนั้นโปรด ฯ ให้เรียกนามอย่างไรก็ควรใช้
 อย่างนั้น ถ้าประกาศ ร.ศ. ๑๐๘ ไม่มีต้นฉบับเขียนจะดัดก็ควรถือ
 เขาตามทพิมพ์ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นสำคัญ หม่อมมณเฑียร
 เห็นดังนี้

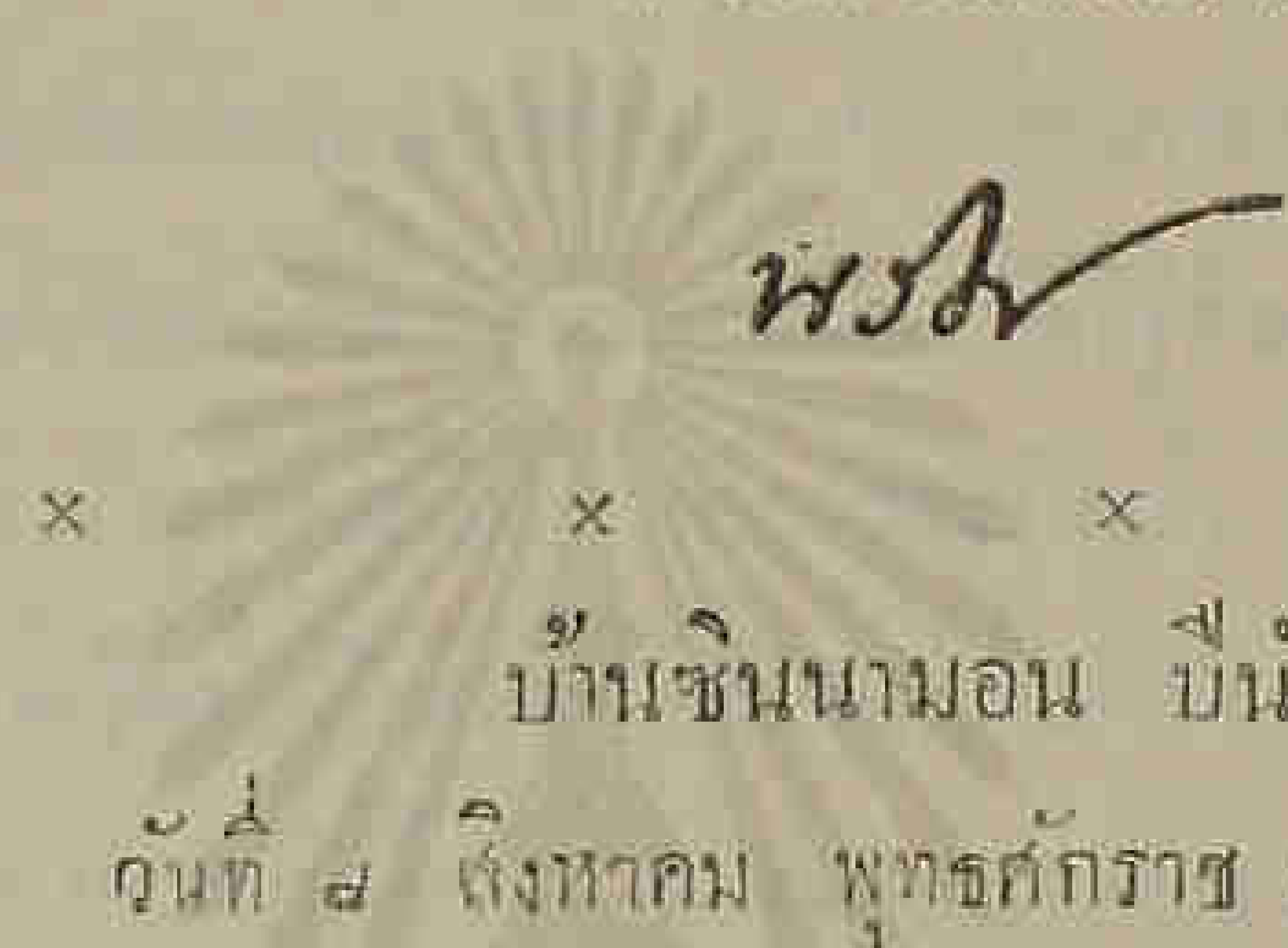
ข้าพเจ้าขอในบัดนี้หนังสือนี้ไม่มีใครมี เมื่อเจ้าพระยา หม่อม

ว่าไทย แต่จะเป็นใครไม่เคยเห็นมาก่อน ค่อยมาเมื่อเมื่อก่อนมาจาก
 กรุงเทพฯ ๑ ครัวหนึ่ง ได้เห็นรูปชายหนุ่มคนนั้นพิมพ์อยู่ในหนังสือ
 บางกอกไทมส์และหนังสือพิมพ์ไทยอื่น ๆ ว่า รัฐบาลบน ๕๐๐ บาทให้
 จับตัว ด้วยคองหาว่าเกี่ยวข้องกับกบฏยกเงินตลอดตัวเมือง
 ชดบุรี แต่เดี๋ยวนี้ดูเหมือนจะหลบไปจากบึงแถว เมืองนท ๓๐
 กรกฎาคมมีเหตุทำให้สติเกิดขึ้น ด้วยไทยที่มาจากกรุงเทพฯ ๑ มา
 ตายลงคน ๑ ชื่อว่านายประภักดิ์ บุตรพระยาสุรพกิจเกษตรการ
 เป็นหลานพระยามโนปกรณนิติธาดา ออกมาเรียนวิชาพาณิชการ อย่
 ในโรงเรียนรัฐบาลด้วยกับชายใหม่ ถูกเป็นคนแข็งแรง อายุเพียง
 ๒๓ ปี แต่กริยาออกแล้วเรียบร้อย ใคร ๆ พากันชอบตงนพ อยู่มาก
 วารุณเจ้าในท้อง หมอตรวจว่าเป็นโรคไส้ติ่ง แนะนำให้ผ่า ครั้น
 ผ่าแล้วแต่เป็นไข้แต่เป็นมดทับถึงแก่ความตาย นำส่งสารเมืองนท
 ๓๓ เอาศพไปฝังไว้ที่วัดบางอร ตำบลบางคูตนั้น ซึ่งเป็นจุดใหญ่
 บ้างว่า พวกหม่อมฉันและคนอื่นที่มาจากกรุงเทพฯ ๑ ไปช่วยฝังศพกัน
 โดยมาก พธทการฝังศพคือสังคฆกรรมตั้งคนเป็นตน ถูกทำเรียบ
 รอยถูกคองตามธรรมเนียมไทย เมื่อเอาลงงานศพ หม่อมฉันนึกจน
 ถึงได้สังเกตของที่แปลกตาในบึงนทอย่าง ๑ คือเครื่องทองแตกททา
 สำหรับงานศพเงินในบึงนทเขาทำงาน ๆ แรกหม่อมฉันเห็นรู้สึก
 แปลกตา ผิดกับเครื่องทองแตกททาในกรุงเทพฯ ๑ อย่างใดอย่างหนึ่ง
 หนึ่ง พิจารณาไปจึงเห็นว่าตนเขาไม่ใช่กระดาษสีแดง ใช้สีเขียวอ่อน

จึงแปลกคา เดยนภชนถิงคัพระยวษฐานุประติษฐี (ซิมบี) เกย
 บอกรว่าเรอด้่าเการของจันฮักเกยน กบจันแต่จอนตักน เรอของจัน
 ฮักเกยนทปากปดงทาด์เซยว เรอของพวกรจันแต่จวทาด์แดง แต่เห็น
 โทด ๆ ในตระเดกรได้วราของพวกรโหน เรอกรอด้เซยวแต่ด้แดงคองเดย
 ชนมาถิงบนบก จันทโหนกรุงเทพ ๑ เบนแต่จอนเบนพน เกรอกรงกตัก
 จงไซ้ด้แดง พวกรจันทบนงเป็นฮักเกยนเบนพนจิงชอบไซ้ด้เซยว แต่
 เหตุไคจิงนบถอด้เซยวแต่ด้แดงต่างกนยังไม้ทราบ

ด้ปดาทระนหม่อมคณมีเรอทจระทุดถายด้่าหวัมทรวงพจาวณาเรอ
 หนึ่ง คอขมานกถิงประเพณทเจาพายทุดเกด้่า ๆ ถถายคั้นไม้ของเงิน
 แต่ระคอกไม้รูปเทยนเมอรบพระสุพรรณบัญญัติ แต่ชุนนางถิงแม่รบ
 สุพรรณบัญญัติหรือหิริฎบัญญัติ ก็ไม้มีประเพณทจระถถายคั้นไม้เงินทองหรือ
 คอกไม้รูปเทยน จระถถกนด้ด้วยเหตุไค หม่อมคณไม้เคยได้ยินหรือได้
 เห็นเค้าเงอนว่าจระเกกประเพณนชนอย่างไรแต่ระเมอไค ได้แต่คก
 ด้นนิษฐานเห็นจ่าน่าจระเป็นประเพณเก้าแก่มาถ คอขการถถายคอกไม้
 ทองเงินนอกรจากเจาพายถถายเมอรบพระสุพรรณบัญญัติ มีแต่เจาประเทศ
 ราชถถายเป็นราชบรรณาการ เพราะระนประเพณทเจาพายถถาย
 คั้นไม้ทองเงิน น่าจระเกกชนแต่เมอรบยค้อกรไปครอกรเมือง (ก่อน
 แผ่นดินพระเจาปราสาททอง) คอกกรมะถิง ด้จอนการที่ถถายคอกไม้รูป
 เทยนเมอรบพระสุพรรณบัญญัตินทหน้าจระมาแต่ทุดตาออกไปครอกรเมือง
 เพราะยังมีประเพณชาราชการทุดตาออกไปมีค้ำาแห่งอยู่หวัเมืองถถาย

ดอกไม้รูปเทียนทูลดาอยู่จนขึ้นหลังขอให้ทรงพิจารณาดู
ครมก็คิดแต่จะโปรด

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

ในคราวเมื่อก่อนเมื่อจันทราทศยที่ ๕ น ดาวยพระหัตถ์ที่เคยมีประจำ
สัปดาหะชาติไป หม่อมฉันออกว่าดาวยใจ จะเป็นด้วยมาหายหกตก
หล่นที่กอดางทาง หรือเป็นด้วยมีเหตุขัดข้องไม่สำมารจะเขียนดาวยพระ
หัตถ์ได้ตามเคยก็ไม่ทราบ จะเป็นด้วยเหตุใดอันก็ทำเนา หวังใจว่าจะ
ไม่เป็นเพราะพระองค์ไม่ทรงสบาย แลจะได้รับดาวยพระหัตถ์ใน
สัปดาหะหน้าต่อไปตามเคย

Mr. James Baxter ที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
ราชการแล้วจะกลับไปยุโรป เขานำพามาทางบ้านฉางมาหาหม่อมฉัน
เมื่อต้นทศนักษัตรเขากลับมาถึงพระองค์ท่าน ดาวยงเสด็จเที่ยวอยู่หรือ
เสด็จกลับกรุงเทพฯ แล้ว หม่อมฉันก็ขอบใจได้ยินว่าเสด็จกลับแล้ว
แต่ก่อนเขาออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๓๓ กรกฎาคม เขาบอกว่า
เขานั่นก็เสียใจ ด้วยเขาคงใจว่าจะไปทูลดา แต่เขาใจว่าเสด็จไม่อยู่

จึงไม่ได้ไป เขาตั้งหม่อมคนฉาตาเขียนจดหมายถวายท่านขอให้ช่วย
ทูตไปให้ทรงทราบด้วย

เมื่อวันเสาร์ที่ ๓ มหามงแผ่นดินไหวเวด้าเช้า ๘.๓๐ นาฬิกา
เจตานั้นหม่อมคนยังไม่นอน หลุ้งลุกกับหญิงเหตอคืนแล้วอยู่ในห้อง
เล่าว่าบานประตูหน้าต่างล้มหมด โคมไปฟ้าแกว่ง น้ำในถ้วยกระฉอก
เป็นอยู่ครู่เดียว แต่หลุ้งลุกไม่เคยเห็นแผ่นดินไหวมาแต่ก่อน รุ่งก
ออกจระเขยนหัว จะเป็นด้วยศกใจหรือมีพระนักษิณาแผ่นดิน เพมกับ
เมฆอากาศเมฆคลมพัดวอยออกอย่างหนึ่ง ทบมวงเจตตามอากาศก็ปรัด ผม
แดงร้อนจัดมาตั้งกเดือนหนึ่งแดง เมฆบกดายถึงฤดูนภาตงเขนตบาย
กตางคนทงนอนหมมมาทุกคืน บนเกอบจระตองทอดเตื่อตงนอนกับ
กระดาน เจตาทตางคนดูปรอทในห้องนอนไม่ว่ากฉา ๘๕ บางคืน
ถึง ๘๘ กตางจันทรขึ้นเม็งบายเดย พดกชาดเมืองเขาว่าอากาศเช่นน
น่าน ๆ มีกริ่งทง ตมครวนตกแปรไปเป็นตมโตมกเป็นอนอย่างนอนอยู่ราด
๕๐ ฉนแดงฝนจึงกตบตกอก แต่งนางจนวนองศารท ๖ ฝนจึงตก ค่อย
หายร้อนไปแจ้ง

กตทจระตวาทองพจาวณาควาวจนมเืองเกากงมาเวืองทง คือ
ทตรงบรรบาด ๆ มีจดหมายบอกมายังหม่อมคน ว่าพระยานครพระราม
ครวจคีดาจาร์กตั้งโทษ พยเรียกเนตมพระเกียรติ “พระธรรมราชา”
มาแต่พระเจ้าเดอไทอันเป็นพระราชบิดาของพระเจ้าดีไท เห็นว่า
นักเขียนโบราณคดีทั้งไทยและฝรั่งแล้ว ดงยศเรียกพระเจ้าดีไทว่า พระ-

มหาธรรมราชาที่ ๓ และเรียกพระองค์ชื่อว่า ๒ ที่ ๓ ตอนนั้นคาด
เกิดอน ควรจะเรียกพระเจ้าโตว่า พระมหาธรรมราชาที่ ๒ หม่อมฉัน
ได้เขียนอธิบายตามความเห็นของหม่อมฉันตอบไป ดังที่ต่อไปนี้

“ปัญหาเรื่อง พระธรรมราชา ที่พระยานครพระรามเขียนบันทึก
นั้นออกสำหคณควาได้อยู่ ฉนั้นขอเตือนแต่จายาเพงตงญคคิ ขอให้คิด
คั้นค่อไปอ๊กก่อน หลกของปัญหานตามความเห็นของคั้นมตงจระกตาง
ค่อไป

๑. นามว่า “ธรรมราชา” เดิมเป็นนามสำหรับเรียกพระพทช-
เจ้า จระกอทาหรัณเช่นในคาลาโพชตงคปวคคิที่พระสงฆ์ตงตมคคกน
อยู่เล่มอ ก็มคคาเรียกพระนามว่า ธรรมราชา

๒. ที่มาเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า ธรรมราชา ฉนั้นเข้าใจว่าจะเกิด
ขึ้นในตงกาค่อน (แต่ฉนั้นไม่มีหนังสืออะไรที่จระสบทคคกน ฉงไม่กต่า
ย่นย่น) เหตุได้จิงเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า ธรรมราชา ฉนั้นฉนั้นฐาน
ฉาเดิมเห็นจระตจายพระนามนพเลตมพระเกยรคพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
โตพระองค์หนึ่ง ซึ่งทรงรอบรู้พระธรรมคือพระพทชจนะ เป็นพระคณ
ฉเกยเฉพระพระองค์ ต่อมามพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นทรงนิยมอยาก
จระมพระเกยรคเช่นนพ คคคเรียกฉา ธรรมราชา ฉงหยอนตงคคกน
พระเจ้าแผ่นดินที่ทรงเลื่อมใสทำนุบำรุงพระพทชคคคฉากก็เรียกฉา ธรรม-
ราชา คคคคเรียกพระเจ้าแผ่นดินฉา ธรรมราชา พระสงฆ์ตงกาคงฉา
เข้ามาใช้ในประเทศสยามเมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จระเรียกมา
คคคคแต่พระเจ้ารามคคคคแห่งมหาราชาเป็นได้ เพราะทรงอุปถัมภ์พระพทช-

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงพระบาท

ได้รับถวายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม เป็นพระเดชพระคุณ
อย่างยิ่ง ขอประทานกราบทูลสนองต่อไป

เรื่องคดีทำผิดคดีต่าง ๆ เมื่อระดกตามพระดำรัส ก็เห็นว่าถูก
คดียิ่งนักในชั้นอายุแห่งชีวิตนั้น ๆ แต่ทุกชาติเป็นคดีแดงในดวง
บักษิ์ไฉน เกิดจากกรรมอันได้ดั่งตามเหมือนกัน นายตระของผูซึ่ง
เขาใจใส่ในโบราณคดีอยู่ตมเองไซยารวมกับเขาพนมแบก จริงหรือไม่
นั้นไม่ทราบเป็นแน่นอน

ทวดพระราชโอรสไซยา เขาตั้งพระพุทธรูปไว้ที่นอกพระระเบียงด้าน
หน้าข้างซ้ายวิหารสามองค์ ตั้งเป็นสามเง้า อยู่ข้างหลังองค์หนึ่ง อยู่
ข้างหน้าสององค์ที่ตรงดั่งเอง อีกสองพี่น้องกับพวกปุ่น

เกิดกรรมอันหนักกับกรุงเทพฯ ไปนมัสการพระแก้ว แล้วเที่ยว
เดินดูในวัดเห็นรูปศักดิ์ & คู่ มีเจ้าเงาะธรรมาเป็นตน ทำด้วยศิลา
ทรายเนื้อเป็นสีเทาเหลือง คงเป็นชนิดที่ควรเรียกว่าสีโกลน เครื่อง
ถนอมพมพาราณสีก็หายไปมาก เพราะถูกฝนชะเอาทรายในเนื้อดินสีดา
ร่วงหลุดไป ได้บอกกับกรมการรักษาวัดคนหนึ่งว่าควรจะย้ายทุกตัว &
คู่นั้นไปตั้งเสียใหม่แห่งใดแห่งหนึ่ง แต่เขาเป็นถาวรสำเร็จไปได้หรือไม่

นันทไม้ทราบ

เกตุอักระหม่อมไดยินฝ่าพระบาทควัด หรือพระยาโบราณพูด จ้า
ได้พบเขาอะไรที่ไหน มีหนวดงักเป็นพระพุทธรูปท่าต่าง ๆ อยู่ เจดีย์นั้น
ไม่ได้ใส่ใจจ้า บัดนี้อยากทราบก็จับไม้คัต

เขาสุวรรณพิงค์ ได้เคยเสด็จไปถึงหรือไม่

เกตุอักระหม่อมไปหาพระเถระ เยี่ยมเยียนถวายของเจ้าจรรยา
ได้สนทนากับท่าน ได้เรื่องต่าง ๆ มาทูลถวาย ในเรื่องการทำเคารพ
ตามพระราชหัตถ์เตชาของทูลกระหม่อม ซึ่งโปรดประทานไปนั้น สม-
เด็จพระพุทธโฆษาจารย์ว่า อภิวาทกับจนทนเป็นคาเดยวกัน ตามที่เห็น
ปรากฏในหนังสือ เมื่อเข้ามาทำอภิวาทก่อนแต่จงหนึ่ง เมื่อจะไปตัก
จนก่อนทำอภิวาทแต่จงออกไป เป็นอันว่าการทำอภิวาทนั้นยื่นทำ
อัญชตจนกระพุ่มมือ นับว่าถวายนยอมบคัจฟูบคัจ นมถาว นมถังการ
เป็นคาเดยวกัน เป็นการกตัญญูด้วยใจโดยเคารพไม่มปัญหา ได้
ความเข้าใจจากในหนังสือเพียงเท่านี้ ท่านว่าการทำงานจากคประคิษฐี
กิตติ หรืออัญฐ้างคบาทกิตติ มาในอรรถกถา หาใช่มาจากบาลีไม่ ได้เรื่อง
จากสมเด็จพระอริยวงศารมณวงศ์ก็ชอบกต ท่านเถระว่าสมเด็จพระมหา
สมณเจ้าทรงจัดโรงเรียน คริสต์สั่งให้พระตฤกษณ์ยื่นเมื่อผู้ใหญ่เข้าไปสู่
โรงเรียน ค่อม่าไม่เข้าได้ทรงรับไปรษณียบัตรเป็นต้นเท่าที่กล่าวมา
นี้จะทรงถือเอาคำบาลีที่ว่า สรรถา นมามิ เป็นกัมมัตถะคานบอย่างฝรั่ง
หรือประการใด เมื่อใดทรงรับถอยคานอนน แทนที่จะกรวดกตบพอ

บ้านชินนามอน บึง

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูตสัมเด็จพระนริศรวร ฯ

หม่อมฉันได้รับสายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๓ ถึงมาถึงบึงในคราว
เมื่อดวงศักราช ๕ ทำให้ฉันวิตกที่ไม่ได้รับสายพระหัตถ์ดังที่ไป
จดหมายของหม่อมฉันฉบับก่อน จะทูตส่งของความบางข้อที่ควรนำมาใน
สายพระหัตถ์ฉบับ

เรื่องคุกคาภาพไทยทำด้วยหินทรายที่อยู่ในวัดพระแก้ว ๕ คูณ
หม่อมฉันเห็นชอบด้วยตามที่ทรงพระปรารภว่า ควรจะเอาเขาใจเดียวใน
วัน หากไม่นำไปจะยิ่งสึกหรือจนเสียโฉม แต่เมื่อนึกดูที่จะตั้งในวัด
พระแก้ว ก็ยังคิดไม่เห็นว่าจะเหมาะที่ตรงไหน เรื่องตำนานของคุกคา
หิน ๕ คูณเคยได้ยินแต่คนพูด เจ้า (อะไรเจ้าขอไม่ได้เสียแล้ว) คนหนึ่ง
ซึ่งเป็นน้องหรือเป็นลูกหลานของเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ต้องโทษจำคุก
เพียรจำหัดกลว้าย เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานอภัยโทษ ด้วยโปรดมอทำรูปภาพนั้น ตามตำนานเจ้า
ราวกับว่าเจ้าคนนั้นสวดประสิทธิ์ขุขเอง แต่เพราะเหตุลักษณะภาพและการ
ที่หากีตาเอามาทำ ต่อให้เห็นฉันน่าจะเป็นของซึ่งทรงพระราชดำริให้ทำ
ขึ้น เจ้าพวกเวียงจันทน์แบบแต่เอาตัวเขาจากหัดกแต่จแต่ยตามาจนตัวเร็ว
จึงได้พระราชทานอภัย

ภูเขาคูณหินทรายอย่างดี โคนที่ทำการูปภาพ ๕ คูณ อยู่ในแขวง

จังหวัดตปบุรี ในท้องที่อำเภอฉนวนแดงทางบกหน้ไปทางตะวันออก
พระยาโบราณฯ ได้เคยไปเห็นของที่ท่ากลางทางอยู่ตภุเจ้านั้น

เจ้าสรพดงก อยู่อกทางหน้ข้างฝ่ายตะวันออกเฉียงใต้เมือง
ตปบุรี ในหน้ทางทจรามเขาพระพุทชบาท หม่อมฉนเคยผ่านมาเกด ๆ
เจ้านั้น เดิมคงใจจะแะศู เพราะเคยได้ยินเล่ากันว่าตามชรง่อนเหมื่อน
รูปดังศูตายแห่ง จึงเป็นเหตุให้เรียกชื่อเจ้าสรพดงก แต่พวกคน
ในท้องที่บอกอ่าไม่เป้นความจริงอย่างนั้น แต่ไม่มีอะไรแปลกประหลาด
นาศกเจ้านั้น หม่อมฉนส่นพษฐาพจาดเคมเกนจะชอจว่า “เขาคือจดังก
ตวยมเทศส่ถานที่พจกขอมได้ทำกิจดังกใจ (เขาคือศูกรรหม่อนพระ
ราชทานนามเปดื่อยอ่า “เจ้าสรพนมิกว” ก็เห็นจะจริง) ท้องที่แถบ
นั้นงาม มีเขาขนาดย่อม ๆ รายไปในท้องทุ่งนาซึ่งเรียกอ่า ตำบลหนอง
ศ่าตา แต่เดิมคงจะมีเทอดส่ถานของพจกขอมตตายแห่งในแถบนั้น หม่อม
ฉนได้ไปแะศูที่เขานั้น (จำชื่อไม่ได้เสียแล้ว) ซึ่งมถา ในถานพมรูป
พระโพธิสัดว และพระพุทชรูป เทอดรูป ของชำรุดชนไปเก็บสละส่มใจมาก
หม่อมฉนได้เตอกย้ายเขามาไว้ที่พธกณเทอดส่ถานกรุงเทพฯ กมี คือรูป
พระโพธิสัดว โดเกศวรชนาคใหญ่เหมื่อนรูปยักษจาหลักพระพุทชรูปเป้น
ตายตคตค ซึ่งคงอยู่ทางชองออกจกพระวิมานไปทางพระทงอก
เรศรฯ คูหน้นนเป้นคณ บางที่ถานคงจะทรงจำได้

ที่ฉมเคจพระวชิรญาณวงศกคณเห็น “อาดน” เป้นคยภพต่งนน
หม่อมฉนคคคคเห็นอ่า อาดน น่าจะหมายคจามแต่จาคอหจคใจให้หน้

เท่านั้นเอง จะสูงหรือต่ำเห็นจะไม่ถือเป็นประมาณ

ตำราราชาภิเษกครุฑมณฑลพรพินทนน หม่อมฉันจำได้ว่าเป็น
คำให้การข้าราชการกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
ยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้ถ้าม คัดเรื่องราชาภิเษก หม่อมฉันได้คัดลอก
ตำราต่าง ๆ และได้เขียนอธิบายไว้ในหนังสือพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ โดย
พิศดาร ถ้าจะใคร่ทรงทราบขอให้ทรงพลิกดูในหนังสือนั้นเถิด

ชื่อพระแสงที่เรียกว่า “ดาบเซตย” นั้นขอปกปิดอยู่ พิศดารที่
ตามศัพท์ ความสื่อว่าเป็นดาบได้มาจากผู้ซึ่งของตกอยู่ในอำนาจตั้ง
พระตำรา แต่มีที่เชื่อกันหนึ่งหมายความว่า เป็นรูปของดาบชนิดหนึ่ง ดัง
ปรากฏในวังกระแจะนเห็นด้วยพระนครว่า มีทหารพวกหนึ่งชื่อ “ดาบ
เซตย” ดังนี้ น่าจะตรวจศัพท์เซตยนั้นเองที่เอามาใช้กับดาบ จะเพี้ยน
มาจากศัพท์ออกหรือศัพท์พจนานุกรมเองมาแต่เดิม ถ้าใช้ดาบเซตยมาแต่เดิม
ทางที่เจ้านิษฐานก็จะคงพิจารณาต่อไปว่า ดาบเซตยนั้นเป็นพระแสง
อัญญาอาวุธมาแต่เมื่อใด สันนิษฐานตามมาแต่ครั้งสมเด็จพระนเรศวร
มหาราช เหมือนอย่างพระแสงมีพริ้วมน้ำสักระโคง และพระแสงของเจ้า
เจ้าพระยาแสนพดพวยไซร์ ก็น่าจะตั้งเนื้อเห็นว่าเป็นดาบได้มาจากพวก
พม่ามอญหรือไทยใหญ่ที่เข้าเป็นเซตยในครั้งนั้น แต่ถ้านับดาบเซตยเข้าใน
พระแสงอัญญาอาวุธเมื่อภายหลัง ความหมายก็กลายเป็นอย่างอื่น จงทอด
ต่อไปในเรื่องพระแสงอัญญาอาวุธ เมื่อรัชกาลที่ ๕ หม่อมฉันได้เห็น
จดหมายเหตุ กิ่งกรมพระสัสมศ ๑ ทรงพบในห้องอาถรรพ์ ปราภฏ

เต็มชื่อว่า คาบคาย ใจเพชร และพระแสงเจียด (นัม) นางที่คาบ
ทวารทเรียกว่าคาบเซดยนนี้ จะเบนเพราะทำรูปตามอย่างพระแสงคาบ
เซดย ก็เป็นได้ตอกกระมัง ขอให้ทรงพิจารณาดู

เมื่อร่างจดหมายนี้แล้วหม่อมฉันได้รับตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๓๐
มาถึงเมื่อวันที่ ๓๒ นี้ ขอรอไว้ทุกคอบในเมตต์คราดหน้าต่อไป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

ศิริ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๗๗

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ ได้รับประทานแล้ว

เกล้ากระหม่อมอยากจะกราบทูลถึงพระปฐมพระประทีปตั้งแต่
คราวก่อน เมื่อกราบทูลถึงกำเนิดพระเจดีย์นันทวัน หากเห็นว่าเป็นแต่
ถ้อยน้อยในสาขาหนึ่งเท่านั้น จะทำให้ยากความไป จึงดลเสี้ยนมาทอดแคว
บดิน แรกได้เห็นรูปจำลองพระปฐมเจดีย์องค์เดิม ซึ่งตอนล่างเป็น
ดอมคอนบนเป็นเรือนนันทวัน ทำให้ตกใจเป็นอันมากด้วยไม่เคยเห็นที่ไหน
มาก่อนเลย แต่ฝ่าพระบาททรงพระวินิจฉัยว่าพระปรางค์นั้นเป็นของทำ
ต่อเติมชนภายหลัง ที่แรกก็ยังไม่ตั้งใจ ต่อได้ไปเห็นพระประทีปเข้าอีก
ซึ่งทำปรางค์ขึ้นไปหุ้มเล็กอยู่บนดอม จึงยินยอมพร้อมใจว่าฝ่าพระบาท

ทรงพระวิจารณ์ถูก แต่ยกยอเขามากคิด ว่าถ้าทรงปรองให้ด้อจะ
 งานได้มาก เพราะตั้งทงหลายด้อปรังไว้กันได้ ก้อ ฐานของปรังค
 ก้ได้แก่บดตงกเหนือด้อม เสาเรือนปรังคก็ได้แก่กมระหัด ทศวชอด
 ปรังคก็ได้แก่ชอดซึ่งด้อมก้แต่ดัดกร แมยชอดพระปฐมเจดีย์ซึ่งปรังค
 ดยบดิน ทศกวะหม่อมก้ทรงทำไควรูปเป็นทชอดปรังคอยู่แต่ นกสก
 ใ้ไควด้อด้อด้องทำพระเจดีย์ทไ้ไหน จระด้องด้องนุกแบบด้อมยชอดปรังค
 ชนทให้ดีให้ดี แต่ก้เชอญไ้ม้งานทำพระเจดีย์มาถงศวเจย ชอ
 พระปฐมเจดีย์นน ยอมทรงทราบอยแต่ด้อากอนนเรียทกนว่า พระประทม
 ชำนิทานประกอบว่าพระเจ้าเสด็จมาประทม (เข้านิทพาน) ที่นั้ พระ
 ประโทนว่า เป็นทผ้ง ทรนาคองพระเจ้าวรราชศศ เป็นนิทานแต่งชนประกอบ
 ชออย่างไ้ ๆ ตามเคย เกด้ากวะหม่อมด้งด้อย่าเป็นค้ำเขมว ก้อ พระชม
 แผลด้อพระเจ้า (เจดีย์) ไ้ใหญ่ พระไทด แผลด้อพระเจ้า (เจดีย์) แข็งแรง
 ทรอนนคอง เขมวอานศว พ. ออกเลียงเป็นค้ว ปร. ค้งเป็นประทม ประ
 โทด เป็นสิ่งทศวรสังเกดจ้าเขมวได้เข้ามวอแควอยู่ในแควงนควราชหนง
 เรืองชอวคดมงกฏกษศรย หรือจคดมกฏกษศรยนน ไ้คจวามแน่นอน
 แด้ว เกด้ากวะหม่อมไปหาพระค้ำสนไ้ศภน ชอดคู้ตั้นหนงส้อด้าค้ว
 ทานหยิบให้คู้ไ้ด้ง ๕ ฉบับ ก้อ (๑) ประกาศรัชกาลที่ ๕ พระราชทาน
 ทจสูงคามล้มา พ. ศ. ๒๔๓๓ (๒) ประกาศรัชกาลที่ ๕ บอกเลอนทตัก
 เขตฉด พ. ศ. ๒๔๓๓ (๓) ประกาศรัชกาลที่ ๕ ให้เป็ดยนเวียกนามวัด
 แดะทำพระมหามงกฏเจดีย์มชอดพระเจดีย์ พ. ศ. ๒๔๓๓ เขยนชอจค

มกุฏกษัตริยาราม คองกนทง ๓ ฉบับ

ตามทศวิธีเล่าดังที่เขาเห็นเทยนจรรษาภักษนหนดอย เกต่ากรหม่อม
ไม่เคยทราบเดย แมตในกรุงเทพฯ ว่าเขาทำอย่างไกรกัน เคยเห็นแต่
ที่ตงอยู่ในโบสถ์ต่างวัดเมื่อไปทอดกรฐิน เห็นรูปร่างแปดกรฐแต่ควาเป็น
เทยนราชกรฐ

เรื่องทำเส้นห้ “หม่อมเพ็” ไตยินเล่ากรนควาเชยตอคองการกรนมาก
ในหอนเมืองบักษไคของเงา แดกรักพวกบักษไคนตนเองที่ส่าคออกไปอยู่
บั้งยงคองการทำเส้นห้อยคูกไม่ส่ประหตาคนกร แต่เห็นเบนการ
เหตอเกินเคมททมาหา “หม่อมเพ็” ในชื่อนนามอน ฮ้อต

เมื่อไคอ่านทราบเรื่องตามพระดำกริธา ว่าไคทรงประสบคนส่าคัย
เขาที่ส่จนวนาคกร วุฒกรเหมือนอะไรไมนจวนมาจอยคหอย คอมาอกร
จนวนหนงอ่านบางกรอกไคมส่ดงว่าหนงส่อพมพภาษาไทย ๒ ฉบับ ส่ดัยควา
หลบไปอยู่หาดใหญ่ คอมาอกรจนวนหนงดงควาเขาหาเงาหน้าทหาดใหญ่
แล้ว ทำให้ไคองใจไป

เรื่องนายประกริตตายนหนนาส่ดสาร ทจวาเบนบคนนเกต่ากรหม่อม
ส่ดัยควาแผดมันจจะไม่คิตไม่หาย เน่าตามปามไปทำให้ส่ดกรปรกรตกร
ออกมาจากดำไคส่ส่ายโรคบิต ที่เบนไซกรคอปชอกรส่ดเบแ่งแผดนตนเอง
คองใจเรทูลตามแต่เมอกรวกรกริธาเล่าตงวัดในบั้งมาแล้ว ว่าคนตายเขา
ทำอย่างไกรกัน แต่ตมส่ดัยไมไค้ทูลตาม ศพนายประกริตนนส่ง ถ้าคองการ
จจะเผาแล้วเผาไค้หรือไม้ พวกรแซกรอินคูประเพณชองเขาก็เผากัน ใน

บึ้งแซกฮินคูกเข้าใจจ๋าม่มาก เมื่อตายตงเขาทำอย่างไรวกัณ

พระดำรัสเรื่องตั้งชงจันตางภาษาคือใช้ตางกันนั้น ประหลาด

หนักหนาอยู่ ฝันว่าได้เคยเห็นที่ไหนพดตงเรื่องตั้ง ดูเหมือนเขาคิดมาตง
พิมพ์เพบางกอกโตมตั้งนานแต่จิงได้วาคากตางในกัณพจาทางจันตอจ
ตั้งตงแบบตั้งทงเกิดขคหรือกตจ เพราะตงนในการทจจะโตมตงกัณนตง
กใช้ตั้งตง มาเห็นตั้งมอขน้อยหนึ่ง ทขนบใหม่แต่ใช้ทระคาสตงเขียน
ทงตั้งขบตทนาราง ทบตารางใหม่ทกรตายขนทกเปตยนเป็นทระคาสตั้ง
นาราง จะเอาทตงนไปปรบกับตั้งเกาจันทคิตจจะขิตของ ตั้งเกาจันแต่จ
ททจตั้งตง จะจ่าเพอให้ทตงหรือพรายนมาไม่กตกรายได้อยู่ ตั้งน
ตั้งเกาจันตั้งกเกยทททจตั้งเซยจ จะจ่าเพอให้ตงรักไม่นำอ้นทรายมาให้
ททจระไวอยู่ นกขนมาได้จ่าได้เคยเห็นในตงนคกขันนารางน มีขอกได้
ตงจเวอตั้งตั้งอขตั้ง จิงพตกค กตายเป็นตงกตมไป จายคท ๑ ท ๒ ตมแกจ
ตั้งตง ท ๓ ท ๔ แกจตั้งนาราง ท ๕ ท ๖ แกจตั้งขาง ท ๗ ท ๘ ท ๙ ท ๑๐
ตายตั้งอกมกาทนตเป็นขนเหมือนกัณ ถ้าฝายพตเวอนตายเป็นพจกนท ถ้า
ฝายทททตายเป็นพจกตั้งจราย แต่ตั้งตั้งไม่โตกตางได้ ในเรื่องตั้งตาง
ขางจันนารู จะตงตั้งขตามตงทางขางจันตอไป

เรื่องเจ้านายถวายนไม้ทองเงินกับคอกไม้รูปเทียนในเมื่อรับพระ
ตั้งพรทนเบจันน เป็นไปตางเหตุอย่างทททงพระดำริทจทงแน่นอน แต่จะ
ถวายนตั้งจอย่างให้ททงพระดำริทจทงหนึ่ง พระบาทตั้งมตั้งเจจพระเจ้าอัยหัว
ถวายนไม้ทองเงินตง ๆ แต่เจจตั้งฐานทตั้งคกม ดูเหมือนทจทจทจ

ได้ไปเยี่ยมหญิงจริง เห็นอาการพินซันเช่นกระปรกกระเป่าจนเป็น
อันมาก คีใจพันจิตก

ควรมิดอกแล้วแต่จะไปรด

คำ ๑๖ บทพระราชนิพนธ์

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเค็ญกรมพระยาตำรากร ทราบฝ่าพระบาท

เมตน์หม่อมเงินจะออกมาขึ้น จึงได้ถือโอกาสฝากของมาถวาย
เป็นของฝากที่ได้มาแต่การไปเที่ยวทางหัวเมืองบักขี้ไต คือเต้มารูปพระ
ชาติไชยา ได้มาด้วยออกเงินถวายใช้ในการปฏิสังขรณ์และรักษาพระ
ชาตพน พระครูเจ้าอริการที่วัดถนนท่านได้ตอบแทนเป็นที่ระดักหตายอัน
จึงแบ่งถวายมาอันหนึ่ง พร้อมทั้งถวายพระกุศลในการบุญอันได้ทำไป
แต่จนบัดนี้ กับได้ถวายเศษซามแตกมาอีก ๒ ชิ้น เป็นของที่ได้ใน
บ่อซึ่งชาวบ้านเมืองไชยาซุดเพื่อหาหน้าไว้รับประทาน ได้แะไปดูเมื่อ
ไปเที่ยวลงถนน ตามที่ใดกราบทูลรายงานมาก่อนแต่จ พบเศษซาม
แตกจึงเก็บมาถวายทอดพระเนตร ตั้งเกดเห็นเนื้อเป็นสองชนิด เป็นสี
เทาเหลืองชนิดหนึ่ง เป็นสีเทาเขียวชนิดหนึ่ง จะเป็นของทำในเมืองนั้น
เองหรือจะเป็นของทำที่อื่นส่งมาชาย ฝ่าพระบาทคงจะทรงพระวินิจฉัย
ได้ ใบที่ส้มบุรณไม้แตกแตกก็มี แต่ก็ต้องไปสู่ที่สำคัญโดยธรรมคา

พวกข้าราชการในเมืองนนเชอกนภาทนนเบนเตาเผาถนอยชาม เพราะมี
 ชามอยู่มาก ชอนกนเบนตง ๆ แต่เกดากระหม่อมเห็นว่ไมใช่เตา
 เพราะไมมีรอยอิฐก่อเบนวงหรือเบนเหลี่ยม และไมมีเชิงสำหรับรอง
 ชามเผา เหมือนอยางที่เห็นที่ลวรวรคโลก และถาทนนเบนเตาเผาแถว
 จะชุดพบชามที่ลวมบรรณไมไดโดย จะมแตของล่ยมกพรองไซไมได
 แถวเชาทงใจ ททาชนไดดเชอกก็เก็บเอาไปขายหมด

แรกเริ่มคิดจะไปเที่ยงเมืองไชยา ก็ให้คิดถึงพระไชยาภิจฉน
 เป็นกาดัง กอนนทานเคยเข้ไปกรุงเทพ ๆ ดูเหมือนจะทุกปี ไปพักที่
 วัดมหาธาตุ เกดากระหม่อมไดเกอหนนทานคดอดจนกตบทุกคราวมา
 แถหายไปนานแลถว ไมทราบว่ยังอยหรือมรณภาพแลถว ล่ยมกมท
 บ้านคองก็ไมไดคองาม ไมมีใครรูจัก จนกระทั่งไปถิงท่าข้ามคอยชน
 วรไฟ จึงไดไปทราบคองาม ดวยไปพบพระธรรมปรีชาเจาคณะจังหวัด
 ตามดูจึงไดคองามว่ยังอยแต่กาดังอาพาชหนัก เมื่อไปถิงเมืองไชยาจะ
 ไปหาเยี่ยมเยยนกชตของ ดวยอยถิงพุมเวียง ว่ทางไปไกลแถกกันดาร
 เพราะถนนพงล่ยมมาก จึงไดจดของฝากปลัดอำเภอให้ชวยล่งไปถวาย
 พรอมดวยจดหมายเมอฉนจะกตบจากไชยา คือฉนที่ ๒ กรกฎาคม ครน
 ไปถิงหัวหินไดเห็นหนังสือพิมพ์ ว่พระไชยาภิจฉนถิงมรณภาพแลถว
 เมอฉนที่ ๓ กรกฎาคม ภายหลงฉนฝากของไปถวายฉนเดยม ของ
 คงไปถิงไมทัน มีความส่ดใจเป็นอน่มาก

ไปเห็นที่มณฑลปุนหลังองค์พระธาตุไชยา มีรูปพระไชยาภิจฉน

บ้านจีนนานอน บ้าง

วันที่ ๓๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูต ส้มเค็ญกรมพระนริศร ฯ

หม่อมเจิมกับตึกหญิง ๓ คน ออกมาตงบึงเมอจหนต ๓๕ เขย
 ดายพระหัตถ์ฉบับ (พิเศษ) ตงวันที่ ๓๔ กับเตมารูปพระมหาชาติไชยา
 และชนชามของโบราณชุดไตทนน เป็นของประทานฝากมาให้เตจ
 ขอบพระเดชพระคุณเป็นอันมาก

ตายพระหัตถ์ทเขาใจว่าหายฉบับหนึ่งนน ที่จริงไม่ได้หาย เห็นจระ
 เป็นเพราะถูกพนักงานไปรษณีย์ในกรุงเทพ ฯ เขากก็ใจด้วยมีเหตุอื่นได
 หนึ่ง คิดาคเมตไปคราวหนึ่งแทนตนเอง

ข่าวที่กรมหมื่นอนุจัน ฯ ส้มพระชนม์ เติมหม่อมฉันไตทวาย
 จากโทรเลขของหม่อมเจ้าศักดิ์ดาวัดบอกว่าประชวรตม เตจมาทวาย
 เหตุที่จริงจากลูกที่มาจากกรุงเทพ ฯ รูสึกเศร้าโศกเตยใจมาก เต
 หม่อมเจ้าเพม ตดาวัดยนน แกชวอายุเกือบ ๘๐ เตจ ไม่มีเหตุที่จระ
 อาตยมากนัถ ถึงกระหนนก็ยงนถเตยตาย

อ่านเรองทศวัตเตาเรองเตเตจไปบูชาพระมหาชาติไชยา หม่อมฉัน
 ประหตาดใจททวายว่าพระไชยาภิวตมนยงมชจคชยเมอทานเตเตจไปนั
 ด้วยฉาคัญจาตงมรณภาพเตยพานเตจ นกชนตงเรองที่ไตคจามรูจจาก
 ทานไชยาภิวตมนเรอง ๓ คจจระทูตบรรเตงไตเมอ ส้มเตจพระพุทชเจ้า
 หตงเตเตจประพาสหัวเมอจบักษไตคจทนน ตงวันที่ ๓๓ พฤษภาคม (ซึ่ง

ทรงถือว่า เป็น วัน อัมปมงคล สำหรับพระองค์) ทอดเรือพระที่นั่งทรงบำเพ็ญ
 พระราชกุศล ถวายแม่ฟ้าเกาะสมุทร ไปรด ๆ ให้เรือไปรับพระสังฆเมอ
 ไชยามาในกาลนั้น มีรับสั่งให้นิมนต์พระไชยาภิวัฒน์เมื่อยังเป็นพระครู
 ถวายเทศน์ ตามวัดกับกรมพระสังฆมนตรี ว่า “ จะได้ฟังเทศน์ทำนองชาว
 นคร ๆ แปลกดี ” กรมพระสังฆมนตรี ทรงทราบอยู่ว่าพระไชยาภิวัฒน์
 พุฒโตทั้งสำเนียงชาวกรุงเทพฯ ๆ และสำเนียงชาวนคร ๆ เกรงว่าจะไป
 ถวายเทศน์ด้วยทำนองกรุงเทพฯ ๆ จึงไปบอกให้ทราบพระราชประสงค์
 พระไชยาภิวัฒน์ถวายเทศน์อย่างสำเนียงชาวนคร ๆ พอพระราชหฤทัย
 ต่อเทศน์เสร็จแล้วท่านจึงมากระซิบบอกหม่อมฉัน ว่าแบบทางหัวเมือง
 บั๊กซ์ได้โดยปรกติเทศน์ธรรมจักร เขาใช้ทำนองกรุงเทพฯ ๆ กันทั้งนั้น
 ละทรงฟังเทศน์สำเนียงอย่างชาวนคร ๆ ท่านจึงแกตั้งเทศน์ถวายทรงฟัง
 ตามพระราชประสงค์

เสด็จมารูปพระชาติไชยาทำดีอยู่ ๕ วันยามทั้ง ๒ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 พิจารณาเห็นหนพนมบาทบนเหนือดระเอียดแนะนำเคลือบได้ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ถือว่าเป็นของทำมาแต่เมืองจีน มีใช้ของทำในประเทศนี้
 คจรมักจรรแต่จจะไปรด

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๗๖

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๓๗ สิงหาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเตี๊ยมพระยาตำราฯ ทราบฝ่าพระบาท

ขอเสนอตายพระหัตถ์ ซึ่งทูลเกล้ามาเมื่อคราวเมตต์วันที่ ๓๕ ค่อยไป

เกล้ากระหม่อมขอขงใจมิได้เคอร์แวก่งเคอร์เป็นอันมาก ที่แม่จะ

ไปแต่ก็ขงอาดยระตักถึงเกล้ากระหม่อม อุดร่าห์มากกราบทูลตั้งใจ

เรื่องอากาศ เสด็จกระหม่อมรู้สึกว้าหน้าฝนเป็นเดวดว่าทุกหน้า

หมด หน้าร้อนแม่จะร้อนหนัก ก็ขงมีดมไซยมาให้ขงใจ หายใจก็คดขง

หน้าฝนถ้าขงอาดขงฝนแต่ ร้อนขดตมไม่ม้เดย หายใจก็ไม่ออก

พอฝนตกหนาวขงแฉะไม่สบายอีก ผิดกว้าหน้าหนาวขงแม่จะหนาว

กว้ามากก็หนาวแห้ง หายใจคดขง ส้มเขาเรียกเดือน ๔ เดือน ๕ ว่า

“หน้าเฝ้า” เรียกเดือน ๖ เดือน ๗ ว่า “หน้าเพาะ” ค่อยไปเที่ยวมด

เพาะไว้เฝ้าในเดือน ๔ เดือน ๕ ซึ่งจะมาถึงคราวหน้า นี้เป็นทางพลู่จัน

ว่าคนตายในระหว่างเดือน ๖ เดือน ๗ ซึ่งเป็นฤดูไม้ด้มมาก นึกว้าที่ขง

จะดึกกว้าทกรุงเทพฯ แต่ได้พวงครัดก็เบนอนเขาใจได้ว้าคตายคดขงกัน

ปัญหาเรื่องพระนาม “ธรรมราชา” แห่งเมืองสุโขทัยนั้น เสด็จ

กระหม่อมไม่ม้ความรู้ หรือไม่ม้ใจไม้ที่จะรู้พอที่จะกราบทูลอะไรได้

อย่างไรคด เห็นว้ากขงมบท ๓ ที่ ๒ นั้น คนภายหลังนับ โดยเหตุที่พระ

นามชากนหลายขงค เรียกแต่พระนามเบต้าไม้ส่ามารถจะเขาใจกันได้

ว้าขงคไทน จึงคองเห็นเบเตชที่เขาคดขง ก็เมื่อเขาใจกันทอไปแต่ ว้า

พระนามไหนที่เท่าไรเป็นพระเจ้าแผ่นดินของคนนี้ ถึงจะมารู้สึกภายหลัง
ว่าดวงเดชะผิดไปก็ไม่ควรเบียดเบียน เพราะจะทำให้ยังเกิดความเข้าใจผิดกัน
จนไม่ประมาท

ฝ่าพระบาทตรัสแปรพระนาม “ธรรมราชา” ว่าเป็นพระนามพระ
พุทธเจ้า ทำให้เกิดสับสนใจ รู้สึกท้อไปจากเอาพระนามพระพุทธรูป
ถวายเป็นพระนามพระเจ้าแผ่นดินนี้ ไม่ใช่มีแต่พระธรรมราชาพระนาม
เดียว “ธรรมเพชญ์” “โลกนาถ” ก็เป็นพระนามพระพุทธรูปเหมือนกัน
เมื่อคิดหาเหตุว่าทำไมจึงทำดังนั้น หรือจะหลงก็เห็นว่าไม่หลง เพราะ
มีคำออกพระนามว่า “พระพุทธรูปอยู่หัว” และมีคำกราบบังคมทูลว่า
“ข้าพระพุทธเจ้า” ซ้ำยังมีคำเรียกพระราชโอรสรัชทายาทว่า “สมเด็จพระ
หน่อพุทธเจ้า” อีกด้วย ประกอบให้เห็นว่าถ้อยคำพระเจ้าแผ่นดินเป็น
ของพระพุทธรูปทีเดียว เมื่อคิดดูว่าถ้อยคำตั้งนามขึ้นมาแต่ไหน ก็เห็นว่า
มาได้ทางเดียวนั่นคือว่าพระเจ้าแผ่นดินนี้เป็นองค์บรมโพธิสัตว์ อันจะ
ได้ตรัสเป็นพระพุทธรูปในภายหน้า เสด็จจุติลงมาเสวยพระชาติเป็นพระ
มหากษัตริย์ ฉะนั้นได้เห็นหนังสืออะไรจ่าหน้ายังไม่ตก มีคำเป็นท่านอง
ว่า “... สมเด็จพระมหากษัตริย์ อันจะได้ตรัสเป็นพระพุทธรูปในภาย
ภาคหน้า”

เมื่อความกตัญญูเกิดขึ้นทุกฝ่าย ไปถึงพระนามพระมหากษัตริย์ทั้ง
หลาย เทวทูตได้โดยไม่ได้ลอบหนังสือออกเห็นว่าจะมาจำทาง

๓. มาทางพราหมณ์เขาคงถวายทางหนึ่ง เอานามเทวดามา

ถวายบ้าง เช่น “อินทราชา” เป็นต้น เอานามวิภักษตรีโยในอินเดีย
มาตั้งถวายบ้าง เช่น “ราม” เป็นต้น

๒. มาทางพระดั่งมีหรือราชบัลลังก์ในพระพุทธศาสดาตั้งถวาย
ทางหนึ่ง อาศัยเหตุที่ทางพระพุทธศาสดา ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

๓. มาทางอาศัยเหตุในพื้นเมืองเองอีกทางหนึ่ง เช่นพระนาม
“ทรงธรรม” ปราดาททอง” เป็นต้น

พระนามทุกพระนาม อาจคิดกันขึ้นในเมืองเองก็มี จะจำอย่าง
มาแต่เมืองใกล้เคียงก็มี เช่นพระนามธรรมราชา เมื่อพระบาทประทาน
ตั้งอย่างพระนามเจ้านายในเมืองพม่า ไปด้วยกับกษัตริย์นันทะราชพม่า มี
พระนามธรรมราชาทุกองค์ เกิดอาการหม่อมยงได้ทักมาถวาย ว่าเหมือน
กันกับทางสุโขทัย แต่เมื่อเกิดอาการหม่อมไปเมืองพม่า พระพม่า
ปราศรัยว่า พระเจ้าปราดาททองทรงพระดำราญอยู่หรือ ทำให้รู้สึก
คำพระเจ้าปราดาททองนั้น ทางพม่าเขาหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินทุกพระ
องค์ไป เช่นดาวเรียกเจ้าหอคำก็เป็นความอันเดียวกัน อาจจดจำคำ
พม่าเรียกมาเป็นพระนามเสียก็ได้

ข้อความตามที่กราบทุกในตอนหลัง กราบทูตไปตามความคิด
อันพุ่งซ่านเกิดขึ้นชั่วขณะให้ทรงทราบเท่านั้น แม้จะผิดพลาดประการใด
ก็ขอประทานอภัยโทษ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

บ้านขนนามอน บันัง

วันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูต สัมเด็จพระกรมพระนริศรฯ

หม่อมฉมไต่รับตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๗ สิงหาคม แต่
จดหมายฉบับนี้จากคอนตันหม่อมฉมฉมนเขียนตอบตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่
๑๐ ก่อนตามที่ได้ทูลเกล้าฯ ความในลายพระหัตถ์ฉบับนี้ทรงปรารภถึง
เรื่องพระปฐมเจดีย์ ทำให้หม่อมฉมนักขมถึงเหตุที่อยากจะไปเมืองพม่า
ด้วยหมายว่าถ้าไปพบปะกับพวกนักปราชญ์หรือผู้บัญชาการโบราณคดีที่
นั้น จะบอกเล่าเงื่อนงำให้เขาคิดอ่านตรวจแก่งศาสดาพม่าที่ผิดเป็น
ข้อสำคัญอยู่แห่งหนึ่ง ดังจะทูลอธิบายต่อไปนี้

ในพงศาวดารพม่าว่าเมื่อพระเจ้าอนนุรชเสถียรราชย์ ณ เมืองพุกาม
(พ.ศ. ๑๕๕๓) เกิดเดือนได้พระพุทธรูปสำเนา ทรงทราบว่ามหาราชาเจ้า
เมืองสระเทิม (Thathen) ประเทศมอญมีพระไตรปิฎก พระเจ้าอนนุรช
ให้ไปขอ เจ้าเมืองสระเทิมไม่ยอมให้จึงเกิดรบกัน พระเจ้าอนนุรชได้เมือง
สระเทิม ถวายคตอนุคนแฉะเก็บบริบทพยัสสมบัติเอาไปยังเมืองพุกาม จึง
ได้พระพุทธรูปสำเนาไปประดิษฐานในประเทศพม่า ถ้อยคตตามแบบอย่าง
เมืองสระเทิมต่อมา ความที่กล่าวในพงศาวดารขอนลงสมัยเมือเมืองพม่า
เมืองมชเชตกเป็นของอังกฤษ พวกนักเขียนโบราณคดีได้ไปตรวจค้น
ที่เมืองสระเทิม อยู่นอยู่ข้างเหนือเมืองเมาระคะมะ ไม่เห็นมีโบราณวัตถุ
อันใดเป็นสำคัญซึ่งควรจะเชื่อว่าเป็นราชธานีของมหาราชาอย่างกล่าว

ในพงศาวดารพม่า พวกมันตั้งตั้งว่าเมืองที่พม่าได้พระพุทธศาสดาไป จะ
 เป็นเมืองอยู่ที่ตอนใต้เมืองสระเทม ในชั้นนั้นหม่อมฉันก็ไม่ได้พา
 ท้าวโตนก็ ครั้นเมฆหม่อมฉันอำนาจการสร้างเมืองนครปฐม ได้เห็น
 ของโบราณต่าง ๆ ซึ่งจุดพบ ณ ที่นั้น จึงเริ่มเอาใจได้ตั้งปลงเรื่อง
 ตำนานเมืองนครปฐม ครึ่งหนึ่งให้ถ้ายรูปฉายาลักษณะเงาเหรียญตรา
 ดั้งเดิม ซึ่งมักจุดพบในแถบพระปฐมเจดีย์ (กบที่เมืองอยู่ตองอีกแห่ง
 หนึ่ง) ส่งไปยังพิพิธภัณฑ์สถานอังกฤษซึ่งเรียกว่า British Museum
 ณ กรุงลอนดอน ถ้ามึงชำนาญว่าเงินตราอย่างนั้นเขารู้หรือไม่ว่าเป็น
 เงินของประเทศไหน ได้รับตอบมาว่าเงินตราอย่างนั้นจุดพบแต่เมือง
 พุกามแห่งเดียว หามที่อื่นไม่ ก็ระตุคใจหม่อมฉันเป็นครั้งแรกว่า
 เมืองนครปฐมน่าจะเคยเกยของกับเมืองพุกามาแต่ก่อนอย่างใดอย่าง
 หนึ่ง ต่อมาได้เห็นพระพิมพ์ดินเผาที่หาพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทอย่าง
 นิ่งเกาอด มีรูปปรากฏพุทธศกษาอยู่เบื้องบน พบที่พระปฐมเจดีย์ (กบที่
 พงศก) เป็นแบบเดียวกับพระพิมพ์เมืองพุกามอีกอย่างหนึ่ง และ
 ที่สุดได้อ่านหนังสือเรื่องเมืองพม่า ซึ่ง เซอร์ เจมส์ สก็อตต์ แต่ง ออก
 ความเห็นว่าพระเจ้าอนรรฆเห็นจะรับพระพุทธศาสดาไปจากนครอมเมือง
 เขมร หม่อมฉันจึงกล้าอ้างว่าแท้จริงได้ไปจากเมืองนครปฐมนี้เอง แต่
 ความนั้นยังไม่ได้ออกแก่พวกนักปราชญ์ที่เมืองพม่า จึงคิดว่าถ้าได้ไป
 จะไปบอกให้เขารู้ และบางทีจะไปค้นหาโบราณวัตถุที่มีเหมือนกันได้ใน
 เมืองพม่าอีก

ว่าถึงโบราณวัตถุที่สร้างไว้ ณ เมืองนครปฐม พงศ์เกิดอีกอย่าง
 หนึ่ง ที่ไม่มีของแบบขอมเหมือนเช่นที่เมืองดพบุรี ของที่พบ ณ เมือง
 นครปฐมเป็นแบบอย่างทางอินเดียทั้งหมด แต่ประติมากรรมของแบบขอม
 ข้ามไปมีสร้างไว้ที่เมืองราชบุรีและเมืองเพชรบุรี ชื่อนี้แสดงให้เห็นว่า
 พวกขอมเข้ามาปกครองประเทศสยามเมื่อเมืองนครปฐมถูกพระเจ้าอโน-
 รุชกจากค่อนเขาผู้คนไปหมด เป็นเมืองร้างมาแต่ช้านานแล้ว (เหมือน
 เช่นนครธม เป็นเมืองร้างมาตั้งแต่พระเจ้าสามพระยาจากค่อนเขาผู้คน
 มาหมดกระนั้น) ที่อ่านเห็นได้ในจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชอีก
 แห่งหนึ่ง ซึ่งบอกชื่อเมืองทางข้างใต้เป็นลำดับมา เมื่อออกชื่อเมือง
 สุพรรณภูมิ (อุทอง) แล้วข้ามไปออกชื่อเมืองราชบุรี ห้ามเมืองอะไร
 อยู่ในระหว่างนี้ การที่สร้างพระปรางค์ยอดพระปฐมเจดีย์ หม่อมฉัน
 สันนิษฐานว่าจะสร้างในสมัยขอมปกครอง เมื่อเมืองนครปฐมเต็มร้าง
 แล้ว คือในระหว่าง พ. ศ. ๑๖๐๐ จนถึง ๑๘๐๐

ว่าคือเป็งชอที่เรียกชื่อว่า “พระปฐม” จะมาแต่คำ “ปฐม”
 ภาษามคธหรือ “ปฐม” ภาษาเขมรนั้น หม่อมฉันพิจารณาเห็นว่าที่ถูก
 นำจะเป็นคำ “ปฐม” ภาษามคธเช่นใช้ทุกวันนี้ เพราะเป็นภาษาพื้น
 สมัยที่สร้าง เปรียบว่าเมื่อสร้างบ้านเมืองมพระเจดีย์ขมหลายองค์ อาจ
 จะขนานนามองค์ที่สร้างก่อนเพื่อนว่า “ปฐมเจดีย์” ทำนองเดียวกับเรา
 เรียกชื่อวัดว่า “วัดเดิม” แต่ในสมัยนั้นเองก็เป็นได้ ถ้าเป็นคำ “ปฐม”
 ภาษาเขมรหมายความว่า “เจดีย์ใหญ่” ก็จะเกิดขึ้นเพราะพวกเขมรที่
 อยู่ในแถบนั้นเรียกชื่อชนที่ตั้ง เห็นจะไม่แพร่หลาย และคงจะไม่มีคำว่า

“พระปฐม” เรียกขานมาแต่โบราณ หม่อมฉันคิดไปอย่างหนึ่งว่าคำ
ปฐม นั้นน่าจะมาจากคำ ปฐม นั้นเอง เกิดแต่คำนี้เองพวกมอญและพวก
เขมรเรียกแปร่งไปจึงกลายเป็น ปฐม แล้วพวกนักปราชญ์ “เขมรราบ”
ก็เลยเอาคำนี้เองนั้นความต่อไปว่าเป็นที่พระพุทธองค์นอน

ในตำราพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ ๓๗ ทรงปรากฏถึงประเพณีที่ขอ
เอาพระนามพระพุทธเจ้าและพระนามเทพเจ้ามาใช้เป็นพระนามพระเจ้า
แผ่นดินนั้น เมื่อหม่อมฉันได้ไปเห็นปราสาทหินต่าง ๆ ที่เมืองเขมรแล้ว
มาก็คิดพิจารณา ดูเหมือนจะจับหลักเรื่องที่ตั้งปราสาทได้ กอเดิมไทยเรา
รับแบบอย่างมาจากเขมรแล้วมาแก้ไขบ้างตามพฤติการณ์ในบ้านเมือง
แต่รูปก็ยังคงอยู่ในหลักเดิมนั่นเอง หลักเดิมในเมืองเขมรนั้น เมื่อครั้ง
สมัยขอมมดตทศศาสนาถือกันเป็น ๓ อย่าง คือ พระพุทธศาสนาอย่างมหา
ยานอย่าง ๑ ศาสนาพราหมณ์อย่างคือเวทอย่าง ๑ ศาสนาพราหมณ์
อย่างวิษณุเวทอย่าง ๑ ตามคตินี้ศาสนาพราหมณ์พวกคือเวทถือว่าพระคือ
(คือพระอิศวร) แบ่งภาคมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จึงเอานามพระอิศวร
มาถวายเช่นว่า พระนเรศวร เป็นต้น คตินี้ศาสนาพราหมณ์วิษณุเวท
ก็ถือว่าพระวิษณุ (คือพระนารายณ์) แบ่งภาคมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
จึงเอานามพระนารายณ์ถวายเช่น พระรามาชยติ เป็นต้น คติของพวก
ถือพระพุทธศาสนาก็ถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งจะได้
ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จึงเอานามพระพุทธเจ้ามาถวายเช่นว่า พระ
ไตรโลกนาถ เป็นต้น และใช้คำเรียกพระเจ้าแผ่นดินตามพระเกียรติของ

พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพทศเจ้า เป็นคำต่างกันว่า “พระเศษ”
 “พระคุณ” และ “พระกรุณา” เขมรยังเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า “พระ
 กรุณา” อยู่จนทุกวันนี้ ไทยเราก็คงเรียกกันว่า “กราบทูลพระกรุณา”
 เป็นแต่เมื่อก่อนกาล กฤษณา นั้นเป็นสัตว์พนาหม หล็กพระนามเช่นว่ามา
 เตือนใจเมืองไทย เพราะการลอคคักำตนาพราหมณ์ และพระพทศ-
 คักำตนาอย่างมหยยามมาเรยกลงดดยกัน จึงเหลือแต่คักำ แต่กระบวน
 ที่ใช้แปรเป็นอย่างอื่นคาคมัย

ข้าวดรอาจทางบั้งในดปีคาคหะทตองมานัน ใจสัถงสุดสัยามเป็ดียน
 คักำใหม่ หดองคาคษาคพรชกดับเข้ไปรับรชการในกรุงเทพฯ นายขั้ม
 พังพระคุณ ซึ่เป็นบุดร หดองบุดริวิจการณัน (เซริฟ Sheriff) และเป็น
 นื่องหดองอคุดเศษจรัลออกมามีแทน เขาได้มารำดาหาคู้หม่อมคัน
 ทัง ๒ คน นายขั้มใจสัถงสุดคนใหม่ันล้งเกศคุดุชยาคัยกัฎฐาคเวียบ
 รอยด หดองคาคษาคพรชนเห็นอยจางจระระราม คดยแกอยทพนา
 ลง ๘ ม มีบานเรอนและดัมบคักัดถาคองคนเองอยู่ ทังทีในเมืองและ
 บนเขาคักองทังไปคองด้าบาคอยบั้ง

คดรมคการแตจแต่จะไปรด

ดัก ๘๖ กงชกพรอง

บ้านชินนามอน บึง

วันที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูล สัมเด็จพระนริศรวร ฯ

หม่อมฉนเชยนจกหมายคบบนเป็นฉบับ “ นอกเขต ” เพราะมี
ขาดที่จะทูลเป็นส่งนพิเศษ และประจวบมีเรือจะส่งจดหมายไปถวายได้
โดยมีคองไซไปรษณีย์

คบบนงมไทยที่ไปมากับต่างประเทศผ่านอยู่เมือง ๆ แต่รายอนไม่
อดขาดเท่าหดวงประดิษฐ์มนุชรรมผ่านไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ ด้วยหนังสือพิมพ์
ทั้งที่บึงและที่สิงคโปร์เอาใจได้มาก ตั้งแต่หดวงประดิษฐ์ออกจาก

กรุงเทพ ฯ มาทางรถไฟเมื่อวันที่ ๓๐ ในบายจมนั่นเองผู้ส่งข่าวก็โทรเลข
มาบอกหนังสือระเตรกตเอโก พอรุ่งชนเช้าวันที่ ๓๑ หนังสือพิมพ์พจนก
โฆษณาว่าหดวงประดิษฐ์จะมาถึงบึงฉน เป็นเหตุให้มิชาวบึง

ที่เคยได้ยินแต่ชื่อเดียงอยากเห็นตอ พวกนี้ไปคอยคตทาเรอกรม ที่ข้าม
ไปถึงสถานีรถไฟตำบลไปรกม ถึงมจันแต่คนหนึ่งออกด้าหข้ามไปด้วยใคร
จะคตลักษณะตามตำรา ไปเห็นแปดกตาคดบมาพด้า “ ดักษณะเป็นเจก

ไม่เหมือนไทย ” แต่หดวงประดิษฐ์หาได้ข้ามมาถึงเมืองบึงฉนไม่ คอย
อยู่รถไฟจนออกจากไปรไปสิงคโปร์เมื่อเวลา ๒๐ นาฬิกาในวันนั้น
การที่หดวงประดิษฐ์มนุชรรมมาครงน ได้ยินว่าระวงค้วอย่าง

กวตชน เป็นคนแต่รถตมากเข้าหมตทงหตง แต่ในรถนั้นมีพรรคพวก
พททษรทษาทงทในหองอยู่แต่คอยเฝ้าประคอรท ข้างฝ่ายองกฤษทระจิง
แต่พอรถไฟถึงประดิงเบชาเข้าแดนองกฤษ ก็ให้ไปลคคตบไปคอบคุมมา

แฉะวางคนต้อมองเมื่อรถจอดอยู่ที่ไปร ได้ยินว่ามีใครคนหนึ่ง (นัยว่า
เป็นไทย) เดินเข้ามาเข้าไปดูใกล้เกินไป ถูกจับตัวค้นหาอาวุธ
ไม่มีอะไรจึงจะปล่อย

ผู้คนที่มาจับส่งหลวงประดิษฐรังษีบังก้อยู่ข้างแปดกกว่าปรกติ
เป็นคนที่หลวงวุฒิสารเนติกร กงสุตเยเนอราตสยามที่สิงคโปร์ก็มา
จับถึงบัง (เพราะเขาเป็นเพื่อนรักกันส่วนตัว) พระสารดำนั้นพอชั้น
ก็ตามมาจากกรุงเทพฯ เดิมพูดว่าจะไปส่งถึงสิงคโปร์ ค่อยไปถึง
สิงคโปร์จึงขยายความว่าจะไปคอยรับครอบครัวจะตามไปยุโรปด้วย
นอกจากนี้ยังมีพวกชายหนุ่ม เป็นผู้แทนในสภาบ้าง ผู้นับบ้าง ตาม
มาตั้งอีกก็มาก ต้องหน้ามากอย้อยู่บังบ้าง มารถไฟกับหลวง
ประดิษฐ์บ้าง มารถยนต์จากสงขลาบ้าง มาที่นั้นก็ไม้ที่นั้นก็ดูเหมือน
โดยมากจะเพ็งรู้อาว่าหลวงประดิษฐ์จะไปจากเมืองไทย ใครมาได้
ก็รีบมาฟังเหตุการณ์

ได้เห็นในหนังสือพิมพ์ว่า ในตอนเมื่อหลวงประดิษฐ์ไปจากบัง
ไปติดต่อบริษัทอังกฤษก็ควบคุมไปติดต่อทาง จนถึงสิงคโปร์มีนายไปติดต่อบ
มารับที่สถานีพาไปส่งที่สถานกงสุตสยาม แฉะต้อมองรักษาอยู่จน
หลวงประดิษฐ์ลงเรือเมตต์ออกจากสิงคโปร์ไป และเมื่อหลวงประดิษฐ์
อยู่ที่สิงคโปร์ พวกหนังสือพิมพ์ได้ไปขอสัมภาษณ์แล้วเก็บข้อความที่หลวง
ประดิษฐ์พูดมาลงพิมพ์ หม่อมฉันได้คัดส่งมาถวายพร้อมทั้งจดหมาย
นตอย

อนึ่ง หนังสือนิตยสารชื่อพิมพ์ภาษาอังกฤษ ๒ คณระ ชื่อหนังสือกาเซต (Pinang Gazette) เป็นหนังสือพิมพ์ของฝรั่ง ไม่ชอบไทยมาแต่ไร ๆ คณระ ๓ ชื่อสเตรตส์เอโค (Straits Echo) เป็นหนังสือพิมพ์ของจีน ชอบและช่วยไทยมาแต่เมื่อคณระ ๓ แต่เมื่อวันที่ ๑๕ น หนังสือพิมพ์ สเตรตส์เอโค พิมพ์คำนำจ่าเรื่องว่า “เผยข่าวประเทศสยาม” Revelations from Siam ได้ร้ายเมืองไทย จะมีใครล่องเข้ามาจาก กรุงเทพฯ ฯ หรือจะมีใครออกมาจากกรุงเทพฯ ฯ เขาข่าวนี้มาให้แก่ หนังสือพิมพ์หม่อมฉันไม่ทราบ แต่ดูแปดก หม่อมฉันจึงคัดส่งมา ถวายด้วย

กรรมนิคควรแต่จะโปรด

สมเด็จพระนางเจ้า

× × ×

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระบรมพระยาตำราญ ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ (ปรกติ) ตั้งวันที่ ๓๕ สิงหาคม กับตายพระหัตถ์ (พิเศษ) ตั้งวันที่ ๑๘ สิงหาคม ได้รับประทานแล้ว

จิตใจที่ไม่ตงพระทัยเชื่อดำเนินการสร้างตึกวัดคีรีดาการ ๔ คู เกศา ภาระหม่อมฉันได้ทราบตำนานแต่เด็กมาแต่แล้ว แต่ก็ไม่ได้เชื่อมาแต่เด็กเหมือน

กัน เพราะเหตุที่เกล้ากระหม่อมวงศ์ศึกษาวารช่างแต่เด็กมา วิชา
 แดงจากระบวนช่างทางไทยกับทางดาวนมนต์กัน ศึกษาศาสตร์ & ศึกษาศาสตร์
 วิชาที่กระบวนช่างทางดาวนมนต์กันอยู่แต่บัดนี้หนึ่งก็ไม่มีเลย จึงไม่
 เชย คือไปพิจารณาทอดความเห็นอันระหม่อมแก้ว ศึกษาศาสตร์ & ศึกษาศาสตร์
 ศึกษาศาสตร์ วิชาหนึ่ง หนึ่งก็แต่คิดว่าจะทำรูปอะไรลงมาที่เดียว ย่อม
 ประกอบด้วยบัญญัติอย่างฉลาดที่สุด ทักษะให้ทั้ง & ศึกษาศาสตร์แปดกาศ
 ต่าง ๆ กัน และเดอกเขาจำเพาะแต่เหตุผลจะรู้ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่
 ต้องมีใครบอกว่าเป็นรูปอะไร เช่นว่าถ้าทำรูปพระไชยเชษฐากับ
 นางสุพรรณมาตย์ จะเป็นปัญหาที่โทษกันไม่รู้จบว่ารูปอะไร ขอนี้เห็น
 ว่าเกินบัญญัติที่เจ้าดาวนมนต์คิดได้และเกินปัญหาใครหมดในยุคนั้น เท่าที่
 รู้เห็นว่าเป็นความคิดของคนอื่นไม่ได้ นอกจากพระราชดำริของ
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถัดลงมาอีกข้อหนึ่ง เจ้าดาว
 นมนต์ทำถวายเองแล้ว จะไปเอาหินที่ไหนมา ก้อนใหญ่มีไขนอย ต้อง
 เป็นผืนอาภาภที่ขึงให้หอบานหอดเมืองเดือกหาคัดดาขมส่งเข้ามา จะ
 ต้องเป็นพระราชโองการเท่านั้นจึงจะสำเร็จผล ประการที่สุด รูปนั้น
 ก็น่าใช้สักแต่ว่าเป็นรูปเท่านั้น หนึ่งดวงที่เป็นกระบวนช่างไทยอย่างงาม
 ที่สุดในยุครัตนโกสินทร์ที่ ๓ ซึ่งถึงเป็นครูได้ด้วย ไม่ใช่คนสมอทำ ๆ จะทำ
 ได้ เสด็จกระหม่อมส่งเกล้าเห็นทองคำด้วยรูปภาพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
 เป็นหอดวงพระมหาลิขิตร์เข้าไปมาก อาจารย์ใจสุนเป็นช่างเขียน คอย
 เขียนหนังสือพระนครไหวซึ่งต่างออกกันมากนัก และรูปภาพจำหอดก็ต่าง

เรื่องวามเกยรตทพนกรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนมณเฑียรเมือง อาจารย์ใจ
 ฝึกเป็นนายด้านกำกับกรทำ เขาใจว่าคงอาจารย์ใจเป็นผู้เขียนให้
 ช่างฉลบก แต่งงานทงาน เป็นงานครึ่งเขียนครึ่งฉลบก อาจารย์ใจจึง
 เข้าดูแต่กำกับการได้ถนัด ตั้งนการทำรูปภาพ & คุนน์ เป็นงานช่าง
 หนึ่งซึ่งอยู่นอกทางของช่างเขียน แต่ก่อนจะทำกคงต้องอาศัยช่างเขียน
 เขียนรูปชนตฉายตจกอน ว่าอย่างนี้จะไปรดหรือยังถ้าไปรดแล้ว รูป
 เขียนหนักต้องไปเป็นอย่างไรให้ช่างหุ่นทำ คนเขียนก็จะต้องไปดูกำกับ
 ช่างหุ่น คอยร้อง “ อ้า ” บ้าง “ เออ ” บ้าง ไปวันยังค่ำ เพื่อให้
 ทำกตามความคิดที่ตนเขียนอย่างชน เห็นว่าจะพ้นจากอาจารย์ใจไป
 ไม่ได้ ยังกงานน อดวิชาช่างเขียนน้อยเห็นอดวิชาช่างทงปอง ถ้า
 เขียนเป็นแต่จกสำมารลที่จะเออมไปทำการบนแกะฉลบกได้บ้าง เว้นแต่
 ุ่งม่งามทำได้ไม่กต้องแควดเหมือนช่างที่หัดชำนาญมาในทางบนแกะฉลบก
 จริง ๆ แต่ช่างเขียนผู้นนนตาดกกว่าช่างบนแกะฉลบกจริง ๆ แควด ผดท
 ทำได้ในที่สุดยอมดกกว่าช่างบนแกะฉลบกจะทำเดี่ยอก ถ้าหากว่า
 รูปภาพ & คุนน์อาจารย์ใจเป็นผู้เขียนอย่างแควด อาจารย์ใจคงมมอ
 เออมเขาไปฉลกดอยบ้าง อย่างที่ฝรั่งเขาเรียกว่า Finishing touch
 เจ้าตาจเห็นจะเขามาเกยจของกับรูป & คุนน์ไม่ได้เลย แต่ก้อาจไม่ใช่
 ไม่มีมุดเดี่ยเลย อาจเป็นเจ้าตาจรู้ว่าต้องพระราชประสงค์รูปฉลบกก็ตา
 ไปรดให้ทำชน ต่เองทำเป็นอยู่บ้าง ฉลบกแมงกระชอนอะไรตัว
 เล็ก ๆ ชนตฉายตจกหนึ่ง ทรงพระกรุณาเห็นหน้าใจสจวามภักดีแต่รัก

คตโทษมานานแล้วจึงไปรดปลดอย รูปที่เจ้าดาวฤกษ์นั้นอาจเป็นดวง
อะไรก็ดวงหนึ่งซึ่งคงอยู่ตามเขามอ อันเคยสังเกตเห็นอยู่ว่าไม่ใช่ศุกศา
คณิกม หากเป็นคราวเดียวก็นักทำรูปภาพ & คูนัน ผู้เฒ่าประวัติ
หลงเอามาปนกันเข้าก็เป็นได้

รูปพระโพธิสัตว์ในพิพิภนที่สถานซึ่งครัดอ้างถึงนั้น วัจก จำ
ได้ดี ที่ชนเขาไปหมกไว้ในถ้ำในป่านั้นเห็นจะแปลกว่า เมื่อจุดคบแดง
เมืองดพบุรีคราวใดคราวหนึ่ง ปราภนาจะกำจัดศาสนาพราหมณ์ให้
สูญสิ้นไป จึงชมเอาเทวรูปออกไปเสียจากเมือง รวมทั้งพระพุทธรูป
ที่ชำรุดด้วย พระโพธิสัตว์นั้นเขาเข้าใจว่าเป็นเทวรูปทางศาสนา
พราหมณ์จึงขนไปทิ้งเสียด้วย กยงคดอกที่ไม่ได้ทูลทำตายเสีย
การแปลงพุทธสถานเป็นพราหมณ์สถาน และแปลงพราหมณ์สถาน
เป็นพุทธสถานนั้นเป็นการที่ทำกันอยู่เรื่อยมาในนครตามคราที่ความ
นับถือเวदानันหนักไปทางศาสนาไหน

คำวาราชาภิเชกครังกรมขุนพรพินิตนั้น เป็นคำให้การข้าราชการ
ที่เห็นการครังกรุงเก่า เขียนจดถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
ถูกตามท่ทรงจำได้เช่นนั้นแล้ว เหตุที่เกตุากระหม่อมคูนันนั้น
เพราะพระยาเทวาเขาพูดถึงพระเต้าเบญจคัพย์ ในคำพูดอ้างว่ามีมา
แต่ดแต่ครังกรุงเก่า เกตุากระหม่อมก็อยากรูจนมาว่าพระเต้า-
เบญจคัพย์ครังกรุงเก่าทำด้วยอะไร รูปร่างเป็นอย่างไร ตามเขาว่า
เขาเห็นที่ไหน กต่าจใจว่าอะไร เขาจึงส่งคำให้การวาราชาภิเชกครัง

กรมขุนพรพินิตมาให้ดูซึ่งเป็นหนังสือที่เคยอ่านแล้ว ไม่ตั้งใจจะดูแบบ
ราชาภิเษกครั้งหนึ่งได้ แม่พระเต้าเบญจคัพยท่อยากกรุกไม่ได้ความ
อะไร นอกจากว่า “ตั้งพระเต้าเบญจครรภมยพันตรอง ๕ แผ่น”

เท่านั้น ตามที่ทรงพระเมตตาโปรดแนะนำให้ดูพระราชพงศาวดาร
รัชกาลที่ ๒ ในเรื่องราชาภิเษกซึ่งได้ทรงเรียบเรียงไว้นั้น พระเดช
พระคุณเป็นต้นเกล้าฯ กาดังตรวจดูตามพระตำราที่ตรัดแนะนำไป
นั้นอยู่แต่

เรื่องพระแสงธัชฎาถูกเป็นสิ่งที่เกิดอาการหม่อมสังสัยมานานแล้ว
จดหมายซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ โปรดให้ไปตาม
สมเด็จพระสังฆราชชนนิกเคยเห็น แต่ไม่เชื่อแน่ดังไปได้อาจจะมีดถูก
ประการใด เพราะเห็นเป็นของใหม่ปนของเก่าอย่างที่ว่าพระบาทตรัดทัก
คิดว่าหนักเต็มจะมาแต่ตำราอินเดีย จึงได้ค้นตำราทางอินเดียต่าง ๆ
ก็หาพบไม่ ในตำราพิชัยสงครามฮินดูซึ่งอาจารย์เยรณแดงไว้มแบ่ง
อาวุธไว้เป็น ๓ ประเภท คือ อาวุธยิงชัด เช่น ธนูและจักรเป็นต้น
สำหรับกับพดรถ อาวุธยาว เช่น ทวนและหอกเป็นต้น สำหรับกับ
พดขางมา อาวุธสั้น มีดาบ คบอง เป็นต้น สำหรับพดเดินเท้า ไม่
เข้ารูปพระแสงธัชฎาถูก พระแสงธัชฎาถูกนั้นดูบุบสลายอยู่มาก เช่น
พระแสงธนูกับพระแสงบันนูนกซากิน ไม่เป็นท่าว่าเอาของใหม่เปลี่ยน
ใช้แทนของเก่า

เป็นพระเดชพระคุณมาก ที่ตรัดแนะนำให้พิจารณาพิศพิศชดย

เพื่อแปลชอคาบเซตย ในคิกษนัรเขมร แปลคำเซตยว่า หาได้มาด้วย
 นาวพกนาแรง แดจแจกคำประกอบใจให้คงน ออกเซตย แปลใจว่า
 นักโทษที่ตัดได้ในการสงคราม รบอัสเซตย แปลใจว่า ของที่ตัดได้ใน
 การสงคราม จบบ-เซตย แปลใจว่า จริตเขาอย่างหนึ่ง (จบบ ก็คือ
 จบบ เข้าใจว่าคำราพิชัยสงคราม) ในภาษาเขมรซึ่งฝรั่งเขาแปลใจ
 ตามความเข้าใจของเขา เป็นอันว่าคำเซตยหมายถึงการศึกทั้งนั้น แต่
 ในภาษาไทยจะเดือนเบื่อนไปได้ คุใหม่ทานุกรมของกระทรวง
 ธรรมการ ชะเดย แปลว่าข้าศึกที่จับมาได้ หรือว่า ชะตา และ
 เตินเตอ แดจแจกคำประกอบใจให้คงน ชะเดย-ใจ ชะตาใจ เตินเตอ
 ชะเดย-ศึกค อยู่นอกท่าเขียบ ทนจะกราบทูตโดยอัครโหมค เมื่อนก
 ถึงคำที่เคยใช้ได้ เซตยศึก เซตยทาส สองคำนี้หมายถึงถึงคนที่ได้มาแต่
 การทำศึกเซตยศึกค คำนเบนอย่างอื่นไป ใช้คู่กับคำหุดอง เช่น
 หมอหุดอง หมอเซตยศึกค บพาทยหุดอง บพาทยเซตยศึกค คงน
 เป็นคั้น คำเซตยจะแปลว่าชาวเมืองใดหรือไม หมอเซตยศึกค เป็น
 หมอชาวเมืองที่สามารถ บพาทยเซตยศึกค เป็นบพาทยชาวเมืองที่
 สามารถ เซตยศึกคเป็นชาวเมืองที่กวาดค้อนมาได้จากการไปทำศึก
 เซตยทาส เป็นชาวเมืองที่คได้จากการทำศึกเขามาเป็นทาส ถ้าคำ
 แปลเช่นนลुक คาบเซตยก็เขาได้ เป็นอย่างสามัญที่ชาวเมืองไซกันอยู่
 ทั่วไป พระแสงดาบเซตยหนักไม่จจตรอย่างพระแสงดาบค่ายใจเพชร
 เป็นดาบสามัญฝักหุ่มคาตเท่านั้น และทงหนักงมกับทตวรัดทกจาวจ

กระบวนแหกมพดกอดบเซตยด้วย แต่แนวความคิดนี้ เขาคาเซตย
ใจไม่ถนัด แต่คำหนักแน่นมิใช่แต่ในคำพูด ไม่ได้เข้าสู่นั่งตั้งทาง
การงาน เกรงจะเป็นคำแสดงพดพิต ๆ

ชนสามแตกที่โตมาจากเมืองไซยา เกต้ากระหม่อมได้ตั้งไปให้
พระยามครพระรามตรวดจตส์องชนเหมอนกัน แกมวบอกยนิยนาเป็น
สามทาทเมืองจมน ตรงกับพระตำรับาพระบาท แกมออกว่าแกตองเวเรียน
เรื่องสามเพราะอยู่พิษณูโลก มีฝรั่งเขาทำจนไปสืบเล่าเรื่องสาม
ลังคโลกอยู่ไม่ขาด เขามาพูดด้วยก็ตอบอะไรเขาไม่ได้ ดูเป็นเบอ
ชายหน้าเต็มทจนจตองเวเรียน

พระไซยาภิวัดนี้ไปเดินตตกถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ออกจะตนักดี ท่านคงใช้แต่เลี้ยงเป็นชาวนอก ส่วนคำคงใช้คำ
บางกอก ถ้าใช้คำชาวนอก เช่น ยะ เช่น แค ด้วยแต่เห็นจะ
หงายทอง ฟังเข้าใจได้ยากเต็มที เกต้ากระหม่อมมาได้คำชาวนอกที่
เป็นแก่นสารคหนึ่ง จะได้กราบทูตหรือแปล่าจำไม่ได้ นานมาแล้ว
เขาเอาเพลงพนมเมืองมาเล่นให้ฟัง จะเป็นทโชนกตมเป็เดี่ยวแดง เป็น
ทพกแรมทางป่า ๆ ในคำเพลงที่โตกนหน มีคำชายว่าพะจะให้แหวนยัง
คคคัพทตองถามเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ว่าแหวนยังนั้นเป็นอะไร
ท่านบอกว่แหวนยัง คือแหวนทองแดง เป็นอันพอใจอย่างยิ่ง ทริค
งซึ่งเคยเข้าใจว่าหมายถึงเทอรูปนั้นหาลูกไม้ แปลว่าเป็นทองแดง
เท่านั้น คำแหวนยังนั้นตรงกับคำที่เด็กเราร้องจนทริเจ้าว่าขอแหวน

ทองแดงผูกมือนองชา เป็นค่าเก่ามาก แต่วก้ออกเคื่องค์ตัวเองจำแหวน
 ซึ่งหนักจรวจรูว่าแหวนงี้ เพราะเคยได้ยินพระยาแจกเรียกเงินว่าเงิน
 หนัก ๒๗ จะมีเจ้านายเล็ดจ้อออกมาบ่หนึ่งหนายองค์ คอทุกกระ-
 หม่อมหญิง กรมชนชัชนก เล็ดจ้อจะไปยุโรป จะตั้งเรือที่เขตจวน
 พระองค์อรพนทุกกับพระองค์ประภาพรรณมาตั้งเล็ดจ้อทุกกระหม่อม แล้ว
 เทียงประพาสในบ่หนึ่งค่อไปมีกำหนดหมดดวยกัน ๖ วัน.

กรรมกิจรแต่จแต่จะโปรด

พรหม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

หน้าวัดบรรณเวศวิหาร

ถนนพระสุเมรุ อัมรินทร์นคร

นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา

พ.ศ. ๒๔๙๘

